

Latvijas Republikas tiesībsarga

2020. GADA ZIŅOJUMS

2021

SATURS

SATURS

UZRUNA	3
GADS SKAITĻOS UN ATTĒLOS	4
SABIEDRĪBAS INFORMĒŠANA UN IESAISTE	10
CILVĒKTIESĪBU JAUTĀJUMI SAISTĪBĀ AR COVID-19 INFEKCIJAS IZPLATĪBU VALSTĪ	13
DISKRIMINĀCIJA UN TIESISKĀ VIENLĪDZĪBA	22
DZIMUMU LĪDZTIESĪBA	27
TIESĪBAS UZ TAISNĪGU TIESU	29
NOLĒMUMU IZPILDE	36
TIESĪBAS UZ BRĪVĪBU UN DROŠĪBU, EFEKTĪVA IZMEKLĒŠANA	39
PRIVĀTĀS UN ĢIMENES DZĪVES NEAIZSKARAMĪBA	44
VĀRDA BRĪVĪBA	47
TIESĪBAS UZ ĪPAŠUMU	50
TIESĪBAS UZ DARBU	57
TIESĪBAS UZ SOCIĀLO DROŠĪBU	61
TIESĪBAS UZ MĀJOKLI	66
TIESĪBAS UZ VESELĪBAS AIZSARDZĪBU	69
TIESĪBAS UZ LABVĒLĪGU VIDI	71
LABA PĀRVALDĪBA	74
BĒRNU UN JAUNIEŠU TIESĪBAS	78
CILVĒKU AR INVALIDITĀTI TIESĪBAS	103
IESLODZĪTO PERSONU TIESĪBAS	110
CILVĒKU TIRDZNICĪBA	115
ĀRZEMNIEKU UN PERSONU BEZ TIESISKĀ STATUSA TIESĪBAS, PILSONĪBAS IEGŪŠANA UN ATŅEMŠANA	118
PREVENTĪVAIS MEHĀNISMS	122
STARPTAUTISKĀ SADARBĪBA	129
FINANŠU RESURSI UN IESTĀDES DARBĪBAS REZULTĀTI	131
PERSONĀLS	137
KOPSAVILKUMS	139

Labdien, godājamais lasītāj!

Visticamāk, katra uzruna šogad sākas ar vārdiem: 2020. gads ir bijis izaicinājumu pilns. Tā noteikti ir ikvienam, jo nācies pielāgoties izmaiņām savā darbā un privātajā dzīvē, ilgstoši atrasties paaugstināta stresa apstākļos un lūkoties nākotnē ar lielāku neziņu nekā parasti.

Daudziem no mums aizvadītā gada martā bija nepieciešams ātri pielāgoties jaunajiem apstākļiem un veiksmīgi nodrošināt darbu attālināti, rūpēties par nepārtrauktību biroja darbā un tiesībsarga funkciju izpildē. Līdz ar valstī izsludināto ārkārtējo situāciju un arī pēc tās no iedzīvotājiem saņēmu dažādus jautājumus par pamattiesību ievērošanu attiecībā uz valstī īstenotajiem pandēmijas ierobežošanas pasākumiem, kā arī valsts atbalstu sociālās labklājības stiprināšanā pandēmijas seku skartajiem.

Kopumā 2020. gads ir pagājis aktīvā un daudzšķautņainā darbā, bet kā lielāko sasniegumu vēlos akcentēt četras uzvaras Satversmes tiesā saistībā ar personu minimālajiem ienākumiem. Lai arī prasījums tika formulēts par minimālā ienākuma apmēra adekvātumu, pēc būtības tas bija prasījums par sociālās drošības sistēmas nesakārtotību. Beidzamo no šīs sērijas nolēmumiem – par minimālo invaliditātes pensiju – sagaidīsim šogad.

Aizvadītais periods manī ir raisījis arī pārdomas par to, kā pandēmija izgaismo trūkumus jomās, kuras jau ilgstoši ir bijušas manā uzmanības lokā, par kurām esmu uzstājīgi rakstījis vēstules, sniedzis rekomendācijas, vērsies pie Saeimas deputātiem, Ministru prezidenta un arī Satversmes tiesā. Šo ilgstoši nesakārtoto jautājumu dēļ daudzas no sabiedrības grupām šobrīd, kad pasauli skar Covid-19 grūtības, ir visapdraudētākās.

Viena no būtiskākajām grupām, ko pandēmija skar nesamērīgi smagi, ir ļaudis, kas atrodas valsts sociālās aprūpes centros. Visā pasaulē piedzīvotā pandēmija ir skaidrs apliecinājums, ka tieši sociālās aprūpes iestādēs, kurās ievietots liels klientu skaits, ir lielāks risks masveida infekcijas izplatībai, uz ko norāda arī šī brīža statistika.

Ja pērn vasarā uztraucos par to, cik nesamērīgi smagi ierobežojumi tika saglabāti valsts sociālās aprūpes centru klientiem salīdzinājumā ar pārējo sabiedrību, tagad redzu, ka pat šie neoficiālās piespiedu karantīnas pasākumi aprūpes centru iedzīvotājus nav pasargājuši no Covid-19 izplatības.

Kā tiesībsargs arī vēlos vērst uzmanību uz cilvēktiesību nozīmi Covid-19 laikā. Vēlos uzsvērt, ka cilvēktiesības nav atceltas vai pārtrauktas arī pandēmijas laikā. Tāpēc cilvēktiesību principiem un apsvērumiem ir jābūt klātesošiem ikviena valdības lēmuma pieņemšanā, tai skaitā ārkārtējā situācijā.

Tiesībsargs Juris Jansons

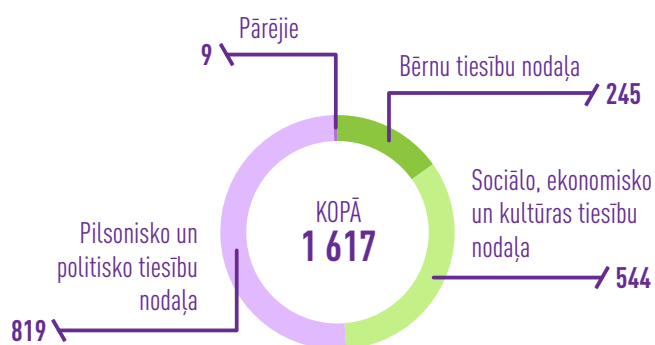
GADS SKAITĻOS UN ATTĒLOS

GADS SKAITĻOS UN ATTĒLOS

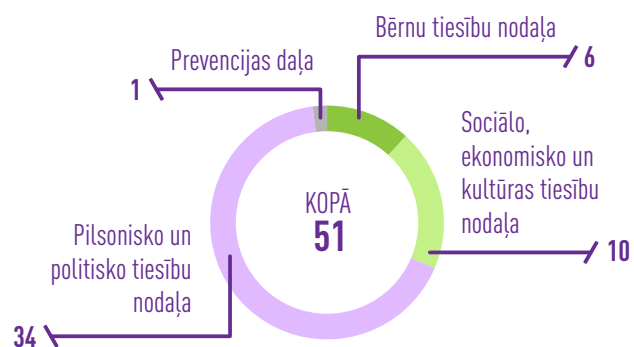
TIESĪBSARGA REKOMENDĀCIJU IZPILDE (%)

SAŅEMTI PERSONU IESNIEGUMI

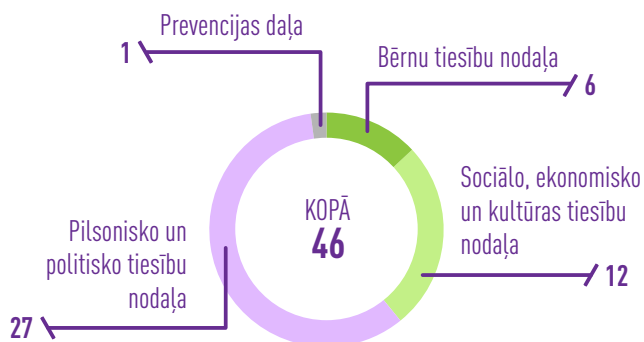

IEROSINĀTAS PĀRBAUDES LIETAS

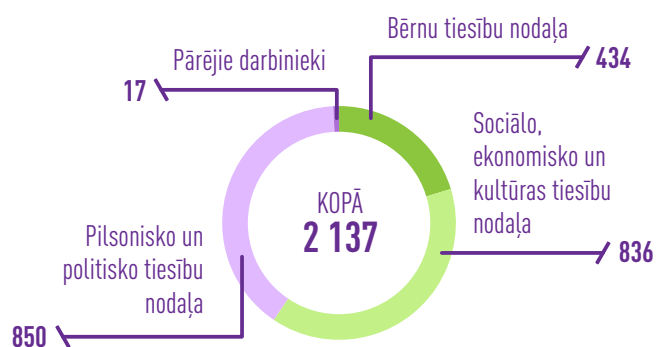

No tām pēc savas iniciatīvas - 5

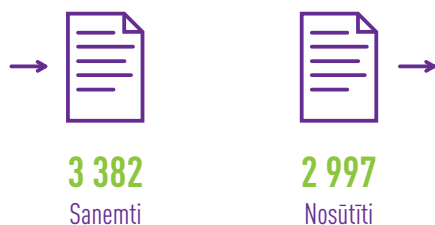
PABEIGTAS VAI IZBEIGTAS PĀRBAUDES LIETAS

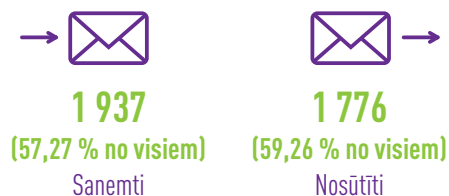
ATBILDES UN VĒSTULES SAISTĪBĀ AR IESNIEGUMIEM

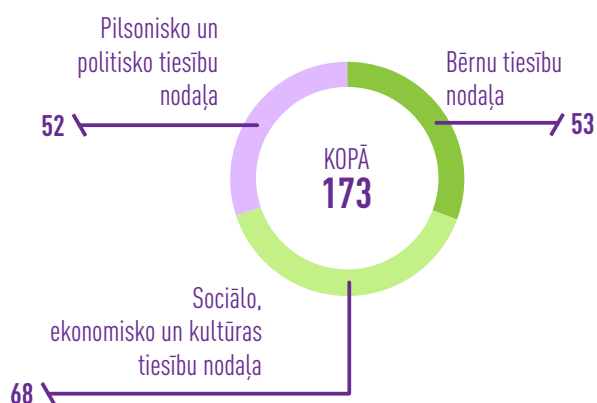
TIESĪBSARGA BIROJĀ SAŅEMTI UN NOSŪTĪTI DOKUMENTI

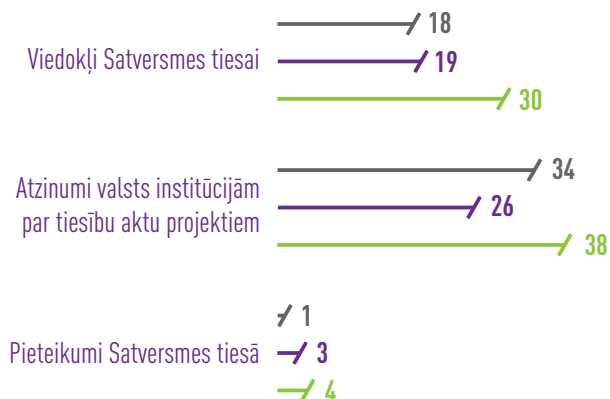
ELEKTRONISKI SAŅEMTI UN NOSŪTĪTI DOKUMENTI

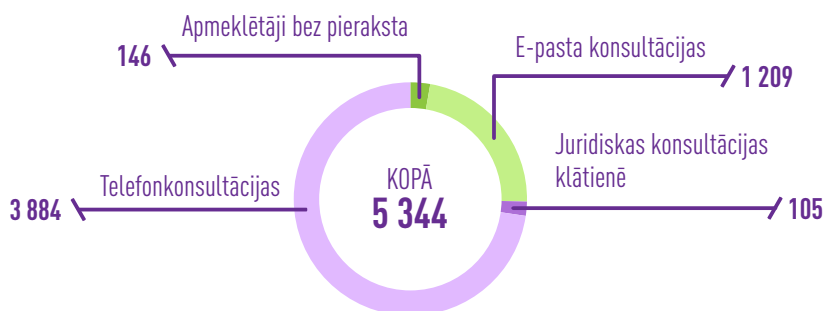
SAŅEMTI SARAĶSTES DOKUMENTI PĀRBAUDES LIETU IETVAROS

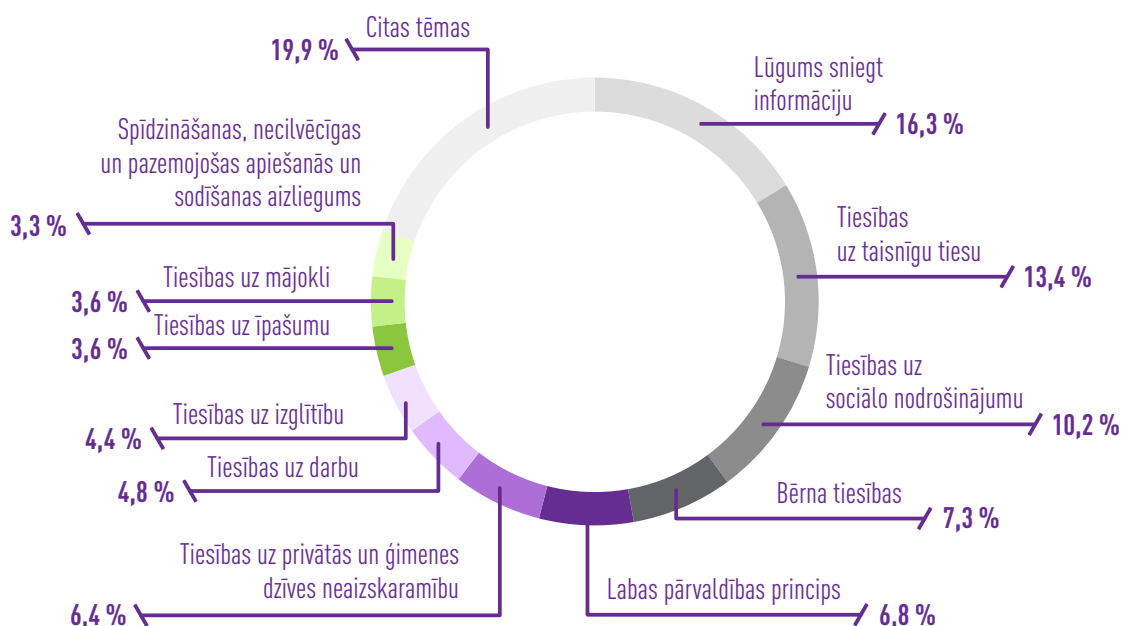
■ 2018
■ 2019
■ 2020

KONSULTĀCIJAS

JURIDISKO KONSULTĀCIJU TĒMAS (%)

IESNIEGUMI SAISTĪBĀ AR COVID-19

SABIEDRĪBAS INFORMĒŠANA

09.01.2020.

Tiesībsarga biroja pārstāvji piedalās diskusijā par cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanas procedūru pilnveidošanu izraidīšanas procesā

12.02.2020.

Ēnu diena Tiesībsarga birojā

13.10.2020.

Tiesībsarga preses konference "Tiesības dzīvot sabiedrībā: deinstitucionālizācijas procesa un valsts sociālās aprūpes centru realitāte"

12.11.2020.

Konkursa "Gada balva cilvēku ar invaliditāti atbalstam – 2020" organizatoru – tiesībsarga Jura Jansona, Latvijas Nacionālās bibliotēkas direktora vietnieces Andas Lamašas un apvienības "Apeiron" valdes priekšsēdētāja Ivara Baloža – uzrunas filmēšana

03.12.2020.

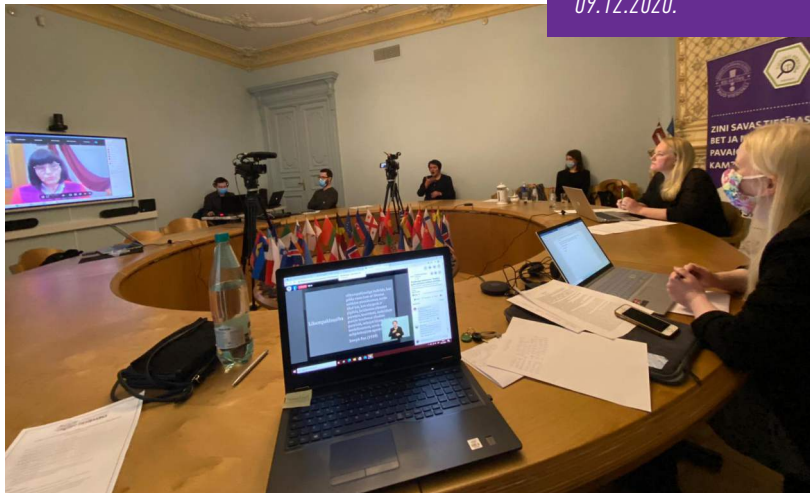
Konkursa "Gada balva cilvēku ar invaliditāti atbalstam – 2020" virtuālās balvas pasniegšana Ēsterei Zemītei

03.12.2020.

Konkursa "Gada balva cilvēku ar invaliditāti atbalstam – 2020" virtuālās balvas pasniegšana Valteram Sīlim

09.12.2020.

Tiesībsarga tiešsaistes konferences "Kādēļ ir grūti uzticēties valdības viedoklim un lēmumiem krīzes situācijā?" aizkulīses

SABIEDRĪBAS INFORMĒŠANA UN IESAISTE

SABIEDRĪBAS INFORMĒŠANA UN IESAISTE

Sabiedrības informēšana

Diskusijas

2020. gadā Tiesībsarga birojs kopīgi ar sadarbības partneriem ir rīkojis vairākas diskusijas, kas veltītas projektam "Efektīva novērošanas un izraidīšanas procesa realizēšana". Projekta ietvaros ir rīkotas dažādas aktivitātes: 2020. gadā ir notikušas vairākas tiešsaistes diskusijas, apmācības un sanāksmes, kurās piedalījās dažādu jomu eksperti, daloties pieredzē un zināšanās par konkrēto tēmu, kā arī pārstāvji no Tiesībsarga biroja.

Konferences

Tiesībsarga biroja pārstāvji arī 2020. gadā piedalījās vairākās sadarbības partneru rīkotajās konferencēs par dažādām tēmām: "[Juridiskie izaicinājumi sportā](#)", ko organizēja Latvijas Antidopinga birojs; organizācijas "Sustento" konferencē "[ANO konvencija "Par cilvēku ar invaliditāti tiesībām" – 10 gadi Latvijā](#)", kā arī Jēkabpils pilsētas pašvaldības, Labklājības ministrijas un Tiesībsarga biroja līdzdarbībā organizētā zinātniskā konferencē "[Starpinstitucionālās sadarbības aktualitātes un attīstības vīzija bērnu tiesību aizsardzības jomā](#)".

Informatīvie materiāli

Tiesībsarga birojs 2020. gadā ir izstrādājis divus informatīvos un skaidrojošos materiālus, kas dažādām sabiedrības grupām sniedz informāciju par viņu tiesībām. Tas ir informatīvais buklets/dienasgrāmata "[Svarīgākie jautājumi, kas jāzina par dzīvi sociālās aprūpes centrā](#)" un informatīvais materiāls, kas izstrādāts projekta "Efektīva novērošanas un izraidīšanas procesa realizēšana" ietvaros, – "[Cilvēktiesības piespiedu izraidīšanas procesā](#)". Izstrādāts mācību materiāls Cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšana izraidīšanas procesā. Informatīvais materiāls pieejams [šeit](#).

Facebook lapa

2020. gada nogalē Tiesībsarga biroja Komunikācijas nodaļa izveidoja [tiesībsarga lapu](#) sociālā medija *Facebook* vietnē, kurā tiek sniegta aktuāla informācija par tiesībsarga aktivitātēm un plānotajiem pasākumiem. Tā nodrošina arī tiešo komunikāciju ar sabiedrību, jo tiek sniegtas atbildes uz dažādiem jautājumiem, kas tiesībsargam tiek uzdoti *Facebook* lapā.

Sabiedrības iesaiste

Gada balva cilvēku ar invaliditāti atbalstam – 2020

Jau sesto gadu tiesībsargs sadarbībā ar Invalīdu un viņu draugu apvienību "Apeirons" un Latvijas Nacionālo bibliotēku rīkoja konkursu "Gada balva cilvēku ar invaliditāti atbalstam". Konkursa mērķis ir saskatīt labās prakses piemērus, izcelt un novērtēt individuālus sasniegumus un nevalstisko organizāciju darbu, kas ikdienā sniedz atbalstu un uzlabo cilvēku ar invaliditāti dzīves kvalitāti.

2020. gadā konkursam pieteicās rekordliels pieteicēju skaits – 63. Plašāka informācija par konkursa norisi un balvu saņēmējiem pieejama [šeit](#).

Tiesībsarga ikgadējā konference

2020. gadā tiesībsarga ikgadējā konference notika neierastā veidā – tiešsaistē. Konferences tēma bija “Kādēļ ir grūti uzticēties valdības viedoklim un lēmumiem krīzes situācijā?”, un tajā piedalījās dažādu jomu eksperti, kas galveno konferences tēmu apskatīja no zinātnes, biznesa un juridiskās perspektīvas.

Plašāka informācija par konferenci pieejama [šeit](#).

Preses konference

2020. gada 13. oktobrī tiesībsargs kopā ar biedrību “Latvijas Kustība par neatkarīgu dzīvi” rīkoja preses konferenci [“Tiesības dzīvot sabiedrībā: deinstitucionalizācijas procesa un valsts sociālās aprūpes centru realitāte”](#). Tās mērķis bija iepazīstināt medijus un sabiedrību ar deinstitucionalizācijas procesa un valsts sociālās aprūpes centru realitāti Latvijā.

Iedzīvotāju aptauja

2020. gadā laikā no 9. līdz 23. martam Tiesībsarga birojs veica aptauju par iedzīvotāju informētību un pieredzi, saņemot juridisko palīdzību administratīvajā procesā iestādē un tiesā, lai noskaidrotu, vai un ko iedzīvotāji zina par iespēju sarežģītu administratīvu lietu gadījumā, ievērojot cilvēka mantisko stāvokli, valsts vai pašvaldības iestādei lūgt segt izdevumus par jurista vai advokāta pakalpojumiem.

Kopumā aptaujā piedalījās 1 222 respondenti, un plašāka informācija par to pieejama [šeit](#).

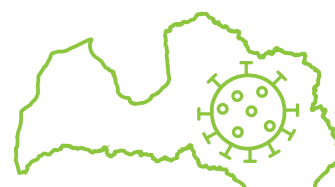
Cilvēktiesību izglītība

Ēnu diena

2020. gada 12. februārī Tiesībsarga birojā norisinājās [Ēnu diena](#). Tiesībsarga biroja pārstāvjus ēnoja seši skolēni no dažādām Latvijas skolām. Tie varēja noskaidrot, kas ir cilvēktiesības un laba pārvaldība, kādas ikdienišķas dzīves jomas tās skar, kā arī uzdot jautājumus par jurista darba ikdienu.

Skolu programma “Dzīvei gatavs”

Arī 2020. gadā Tiesībsarga biroja pārstāvji, piedaloties skolu programmā “Dzīvei gatavs”, vadīja izglītojošas lekcijas dažādās Latvijas skolās, kuru laikā skolēni guva zināšanas par savām un citu bērnu tiesībām un pienākumiem, pilnveidojot prasmes atbildīgi izturēties pret savām tiesībām un pienākumiem.

CILVĒKTIESĪBU JAUTĀJUMI
SAISTĪBĀ AR COVID-19
INFEKCIJAS IZPLATĪBU VALSTĪ

CILVĒKTIESĪBU JAUTĀJUMI SAISTĪBĀ AR COVID-19 INFEKCIJAS IZPLATĪBU VALSTĪ

Ievads

Līdzīgi kā citās jomās, pārskata periodā Covid-19 pandēmija atstāja ietekmi arī uz Tiesībsarga birojā saņemto sūdzību raksturu. Jebkuri valdības lēmumi un paziņojumi Covid-19 infekcijas ierobežošanas nolūkā teju tajā pat brīdī atspeguļojās Tiesībsarga biroja e-pasta jautājumu un iesniegumu saturā.

Atbildot uz jautājumu, vai ārkārtējā situācija ir arguments cilvēktiesību ierobežošanai, jāatgādina, ka Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijā noteikto tiesību ierobežojumi bija un joprojām ir gan Latvijas, gan citu Eiropas Padomes dalībvalstu iedzīvotāju realitāte. [Konvencijas 15. pants](#) ārkārtējā stāvokļa laikā pieļauj zināmas atkāpes no konvencijas normu ievērošanas, tomēr tajā ietvertās tiesības ir interpretējamas šauri, pieļaujot atkāpšanos no saistībām tikai tik daudz, cik to nenovēršami prasa situācijas ārkārtējais raksturs. Tas nenozīmē, ka Latvijas valdība, izmantojot ārkārtējo situāciju, drīkstēja nesamērīgi ierobežot iedzīvotāju tiesības jomās un veidos, kas nav nenovēršami nepieciešami sabiedrības veselības aizsardzībai – Covid-19 pandēmijas ierobežošanai. Ierobežojumi ir pieļaujami un pat nepieciešami, tomēr ir jāatceras, ka cilvēktiesības nav atceltas. Turklāt, ja iedzīvotāji uzskatīja, ka to tiesības tiek nesamērīgi ierobežotas, tie nezaudēja savas tiesības vērsties ar individuālām sūdzībām tiesību aizsardzības iestādēs, piemēram, policijā, prokuratūrā vai tiesā.

Tiesībsargs rūpīgi sekoja līdzi, lai personu tiesību ierobežojumi būtu samērīgi un ne nesamērīgi ilgi. Sevišķa uzmanība tika pievērsta precīzai, savlaicīgai un cilvēktiesību principiem atbilstošai sabiedrības tiesību uz informācijas pieejamību nodrošināšanai, kā arī īpaši aizsargājamo sabiedrības grupu tiesību nodrošināšanai.

Šobrīd var izdarīt diezgan skaidrus secinājumus, ka parlaments un valdība nebija gatavi krīzes situācijai. Lai arī sākotnēji bija vērojams pārliecinošs pragmatisms epidemioloģiskās situācijas monitorēšanā un uzraudzībā, daudz sliktāk klājās ar skaidras, saprotamas, objektīvas un savlaicīgas informācijas nodošanu sabiedrībai, turklāt dažādos formātos, lai tā sasniedz visas sabiedrības grupas, tai skaitā, piemēram, personas ar redzes un dzirdes grūtībām vai personas, kas informāciju iegūst ar sociālo tīklu starpniecību. Vērotājam no malas viennozīmīgi radās iespaids, ka valdībai nav skaidra plāna, kāda rīcība sagaidāma pie konkrēta saslimušo skaita, vai un kā tiks nodrošināta veselības aprūpes pieejamība, kādi atbalsta pasākumi būs pieejami, ja tiek ierobežota saimnieciskā darbība, u.c.

Sākotnēji pieauga iesniegumu skaits par darba devēja noteiktu dīkstāvi, bezalgas atvaļinājumiem, darba devēju izvirzītām īpašām prasībām vai gluži pretēji – nepietiekamu piesardzību Covid-19 apstākļos, policijas pārlieku iejaukšanos pašizolācijā esošo cilvēku privātajā dzīvē, skolēnu brīvpusdienām un pārtikas pakām.

Savukārt rudenī iedzīvotāji vērsās pie tiesībsarga, meklējot atbildes uz jautājumiem, vai prasība sabiedriskās vietās lietot sejas masku, tostarp skolēniem, atsevišķām tautsaimniecības nozarēm noteiktie ierobežojumi turpināt darbu un ierobežojumi tirdzniecības vietās ir atzīstami par samērīgiem un neaizskar iedzīvotāju pamattiesības.

Iniciatīvas

Par valdības komunikāciju ar sabiedrību

Sekojoš situācijai valstī Covid-19 pandēmijas apstākļos un vērojot valsts iestāžu rīcību, informējot iedzīvotājus par plānotajiem pasākumiem krīzes pārvarēšanā, tiesībsargs identificēja vairākus problēmaspektus, kuri valdībai būtu jāizvērtē, lai uzlabotu sabiedrības informētību un labāku izpratni par valsts pārvaldes pieņemtajiem lēmumiem.

Tiesībsarga vēstule pieejama [šeit](#).

Par iedzīvotājiem slēgta tipa iestādēs

Lai maksimāli izvairītos no cilvēktiesību pārkāpumiem, tiesībsargs aicināja valdību īpašu uzmanību pievērst Latvijai saistošo starptautisko organizāciju sniegtajiem ieteikumiem cilvēktiesību nodrošināšanā pandēmijas laikā, īpaši attiecībā uz iedzīvotājiem, kas atrodas slēgta tipa iestādēs.

Nenoliedzami, ka šādi iedzīvotāji ir atzīstami par augsta riska grupu masveida saslimstībai, tādēļ pandēmijas novēršanā īpaša uzmanība ir veltāma tam, lai šo personu tiesības uz veselības aprūpi tiktu nodrošinātas savlaicīgi, kvalitatīvi un atbildīgi. Tāpat ir būtiski, lai ikvienā slēgta tipa iestādē būtu nepārtraukta piekļuve kvalitatīvai un no tiešiem avotiem iegūtai informācijai gan par slimības pazīmēm, gan pandēmijas izplatību, lai mazinātu cilvēku neziņu par notiekošo. Informācijai jābūt pieejamai arī personām ar dažāda veida invaliditāti, tai skaitā arī personām ar garīgās attīstības traucējumiem.

Saistībā ar cilvēku, kas atrodas slēgta tipa iestādēs, tiesību aizsardzību tiesībsargs nosūtīja:

- [vēstuli Ministru kabinetam](#) par Covid-19 ierobežošanas pasākumu ievērošanu slēgta tipa iestādēs;
- vēstuli *"Par cilvēktiesību nodrošināšanu ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās Covid-19 pandēmijas laikā"* visiem Labklājības ministrijas pakļautībā esošajiem valsts sociālās aprūpes centriem (5 institūcijas ar 25 filiālēm) un 146 ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijām, kas atrodas pašvaldību, nevalstisko organizāciju vai privāto komersantu pārziņā un sniedz pakalpojumus visā Latvijas teritorijā;
- vēstuli *"Par bērnu tiesību nodrošināšanu ārkārtējās situācijas laikā"* visām pašvaldību ārpusģimenes aprūpes iestādēm;
- [vēstuli](#) *"Par situāciju ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās Covid-19 pandēmijas laikā"* Labklājības ministrijai.

Par pašizolācijā esošu personu kontroli

Saistībā ar pašizolācijā esošu personu kontroli tiesībsargs sniedza šādas rekomendācijas Valsts policijai, īstenojot personu uzraudzību, respektēt personu tiesības uz privāto dzīvi:

- sākotnēji sazināties ar personām, lai informētu par uzraudzību un tās metodēm. Iespēju robežās jāvienojas par personas privātumu mazāk aizskarošu uzraudzības veidu;
- izvērtēt iespējamību plašāk izmantot uzraudzības risinājumus, kas personas vairāk pasargā no sensitīvās informācijas par viņu veselības stāvokļa izpaušanu kaimiņiem. Nebūtu pieļaujama situācija, kad kaimiņiem tiek uzdoti jautājumi par konkrētu personu, izpaužot informāciju par to saslimšanu. Vienlaikus, vērtējot konkrētu digitālo risinājumu izmantošanu, ņemt vērā, ka arī šādi risinājumi nevar tikt piemēroti plašāk, nekā tas ir nepieciešams legītimā mērķa sasniegšanai, un pievērst rūpību šo līdzekļu samērīguma izvērtējumam;
- izvērtēt konkrēto apmeklējumu nepieciešamību un regularitāti, ņemot vērā personas līdzšinējo sadarbību ar policijas darbiniekiem, apsekojamo personu vecumu, veselības stāvokli u.c. individuāli izvērtējamus kritērijus;
- vērst Valsts policijas darbinieku uzmanību uz pienākumu ievērot cieņpilnu attieksmi pret personām saskarsmē, ņemot vērā arī grūtības, ar kurām šīs personas saskaras slimības un izolācijas dēļ.

Ierobežojumi garīgajā aprūpē

Tiesībsargs saņēma informāciju no garīdzniekiem, kur tie vērsa uzmanību, ka Covid-19 pandēmijas laikā nesamērīgi un neviendabīgi tiek liegta garīdznieku un kapelānu piekļuve pacientiem slimnīcās un ārstniecības iestādēs, sociālās aprūpes centros un veco ļaužu pansionātos, kā arī personām ieslodzījuma vietās.

Tiesībsargs aicināja atbildīgās ministrijas rast risinājumu, kā konkrētajā situācijā samērot personu tiesības sniegt un saņemt garīgo aprūpi ar sabiedrības veselības nodrošināšanas prasībām, kā arī nodrošināt informācijas pieejamību par šiem noteikumiem gan garīdzniekiem, gan Reliģisko organizāciju likuma 14. panta piektajā daļā noteiktajām iestādēm.

Par bāriņtiesu pieejamību

Tiesībsargs aicināja Labklājības ministriju iespējami īsā laikā rast risinājumu tiesiskā regulējuma par bāriņtiesas funkciju nodošanu citas pašvaldības bāriņtiesai izstrādei, ja bāriņtiesai nav iespējas pildīt funkcijas darbinieku saslimšanas ar Covid-19 dēļ; kā arī līdz tiesiskā regulējuma pilnveidošanai izstrādāt ieteikumus pašvaldībām un bāriņtiesām.

Rekomendācija ņemta vērā, izdarot grozījumus tiesiskajā regulējumā.

Par saskarsmes īstenošanu

Tiesībsargs nosūtīja valdībai vēstuli, kurā rekomendēja steidzami sagatavot informatīvu materiālu par vecāku un bērnu saskarsmes tiesību realizēšanu Covid-19 krīzes laikā.

Par prasību valkāt sejas masku skolēniem speciālās izglītības iestādēs un saskarsmes ar vecvecākiem īstenošanu

Ņemot vērā vecāku pausto neziņu bērna tiesību un epidemioloģiskās drošības ievērošanā, tiesībsargs 2020. gada 21. decembrī aicināja Slimību profilakses un kontroles centru papildināt sabiedrībai sniegto informāciju, izskaidrojot masku lietošanas nosacījumus speciālajās izglītības iestādēs un saskarsmes tiesību īstenošanas iespējas.

Par nodrošināšanu ar mācību līdzekļiem

Lai nodrošinātu bērnam, kuram mājās nav datora vai citas tehniskās ierīces, kā arī ir ierobežotas interneta pieslēguma iespējas, tiesības pilnvērtīgi iesaistīties attālinātajās mācībās un iegūt izglītību, skolai ir jānodrošina saziņa ar izglītojamo citā veidā. Piemēram, informāciju par uzdoto izglītojamo vai viņa vecāki varētu saņemt, noteiktā laikā telefoniski sazinoties ar skolotājiem vai arī tīkoties ar skolas pārstāvi klātienē. Skola var veidot drukātus mācību līdzekļu komplektus, kurus bērns vai viņa vecāki var paņemt no skolas un izmantot izglītības programmas apgūvē.

Jautājums par digitālā mācību līdzekļa piešķiršanu bērnam un interneta pieslēgumu risināms sadarbībā ar izglītības iestādi. Pašvaldības var abonēt rūterus un uz laiku ar tiem nodrošināt tos skolēnus, kuriem tas nepieciešams.

Ar grozījumiem Izglītības likumā, kas tika pieņemti 2020. gada 20. novembrī, pašvaldībām tika noteiktas tiesības "finansēt arī elektronisko resursu, interaktīvo mācību platformu un mācību un saziņas programmatūru iegādi vai abonēšanas maksu tās padotībā esošām izglītības iestādēm".

Par izlaidumu organizēšanu

Pārskata periodā tiesībsargs saņēma vairāku skolu direktoru un skolēnu vecāku jautājumus, kā organizēt izglītības iestāžu izlaidumus, ievērojot Covid-19 izplatības ierobežošanai noteiktos pasākumus. Pēc tiesībsarga aicinājuma Izglītības un zinātnes ministrija [izstrādāja attiecīgas vadlīnijas](#).

Par netaisnīgu un diskriminējošu attieksmi pieejā dīkstāves atbalstam

2020. gada pavasarī atbalsta pasākumi mainījās teju katru dienu, īpaši attiecībā uz personu grupām, kuras ir vai nav tiesīgas saņemt atbalstu. Lai arī premjers apgalvoja, ka "naudas ir tik daudz kā nekad nav bijis", tomēr bija konstatējams princips, "ka tik neiedodam kādam par daudz". Ar administrēšanas ērtumu un ātrumu tika attaisnots tas, ka nav individuālas pieejas, līdz ar to sākotnēji ļoti daudzi cilvēki, kas nokļuva krīzē, atbalstu nevarēja saņemt formālu šķēršļu dēļ. Galvenokārt tāpēc, ka cilvēkam aizvien bija kāds ienākuma avots, kaut vai pensija, nepilna laika darba alga vai ienākums no dzīvokļa izīrēšanas.

Tāpat atbalsts netika sniegts, ja persona strādā valsts vai pašvaldības iestādē vai kapitālsabiedrībā, piemēram, pabalsts tika atteikts personai, kas strādā pamatdarbā – tūrisma jomā un vienlaikus dažas stundas nedēļā kā mūzikas pedagogs pašvaldības mūzikas skolā.

Dīkstāves pabalstu piešķiršanā tiesībsargs pavasarī identificēja netaisnīgas un diskriminējošas situācijas, aicinot valdību tās labot iespējami ātri un ievērojot šādas rekomendācijas:

- Dīkstāves pabalsts pienācās arī strādājošiem vecuma, izdienas un invaliditātes pensijas saņēmējiem, kā arī personām, kas veic saimniecisko darbību. [Šo rekomendāciju](#) valdība ņēma vērā un trūkumu novērsa.
- Dīkstāves palīdzību būtu tiesīgas saņemt visas personas, kas godprātīgi darbojušās valsts atzītos nodokļu režīmos, tai skaitā [pašnodarbinātas personas](#), patentmaksas maksātāji un autoratlīdzības saņēmēji, un [pašnodarbināti pensionāri](#). Diemžēl patentmaksas maksātāji un autoratlīdzības saņēmēji pavasarī tā arī palika bez valsts atbalsta.
- Apzināta virkne gadījumu, kuros dīkstāves pabalstu piešķiršanas nosacījumi bija ļoti neelastīgi. [Tiesībsarga ieskatā](#), dīkstāves pabalsta piešķiršanas kritērijiem bija jābūt daudz elastīgākiem, tostarp Valsts ieņēmumu dienestam bija jānodod tiesības vērtēt, piemēram, uzņēmuma amatpersonu pieļautā pārkāpuma smagumu un uzņēmuma attieksmi pret to.
- Tika [aktualizēts jautājums](#) par to, ka dīkstāves pabalsts jāsaņem arī visiem tiem mediķiem, kas nav tieši iesaistīti Covid-19 krīzes pārvarēšanā, bet kuriem saistībā ar ārkārtējo situāciju ir noteikti ierobežojumi sniegt veselības aprūpes pakalpojumus.
- Tika pievērsta valdības uzmanība apstāklim, ka nav skaidrs dīkstāves pabalsta minimālā sliekšņa (sākotnēji 130, vēlāk – 180 eiro) lielums, kādas vajadzības un ikdienas izdevumi tam būtu jāsedz. Ja sākotnēji tas bija noteikts atbilstoši trūcīguma līmenim valstī, tad vēlāk tas tika palielināts par 50 eiro.
- Tiesības uz [bezdarbnieka palīdzības pabalstu](#) bija jānodrošina arī personām, kas saņem invaliditātes pensiju, jo tiesības uz bezdarbnieka statusu un pabalstu šādām personām ir. Diemžēl šo trūkumu likumdevējs tā arī nenovērsa.

Par diskriminējošu attieksmi pret veselības aprūpes darbiniekiem, piešķirot sabiedriskā transporta atlaides

Saistībā ar Rīgas pašvaldības noteiktajiem ierobežojumiem Rīgas pilsētas sabiedriskajā transportā, saglabājot bezmaksas braukšanas iespēju Rīgas pašvaldības kapitālsabiedrībās strādājošiem veselības aprūpes darbiniekiem, [tiesībsargs aicināja](#) Rīgas pašvaldību un valdību nepieļaut diskriminējošu attieksmi un nodrošināt iespēju visiem Rīgas pašvaldībā strādājošiem veselības aprūpes darbiniekiem, kas iesaistīti Covid-19 krīzes pārvarēšanā, nodrošināt bezmaksas braucienus sabiedriskajā transportā. Tiesībsarga rekomendācija netika ņemta vērā.

Gadījumu analīze

Par pacientu šķirošanu Covid-19 pandēmijas laikā

Iedzīvotāji pauda bažas un satraukumu saistībā ar izskanējušo informāciju par to, ka Latvijas Ārstu biedrības Ētikas komisija nolēmusi: Covid-19 krīzes gadījumā ir ētiski cilvēkus pēc 75 gadu vecuma ar hroniskām slimībām un citus smagi slimos pacientus neārstēt visiem pieejamajiem līdzekļiem, lai vairāk jaunu un vieglāk slimu cilvēku iegūtu piekļuvi, iespējams, dzīvību glābjošai terapijai.

[Tiesībsargs informēja](#), ka Pasaules Veselības organizācijas vadlīnijas “Ētika un Covid-19: resursu piešķiršana un prioritāšu noteikšana” pieļauj pacientu prioritizēšanu, tomēr veselības aprūpes darbinieku rīcība ir jāturpina balstīt medicīnas ētikas pamatprincipos, tos īstenojot atbilstoši situācijai un cenšoties glābt pēc iespējas vairāk dzīvību. Veselības aprūpes darbinieku rīcības pamatā ir cieņa pret dzīvību, nodrošinot veselības aprūpi neatkarīgi no pacienta tautības, rases, ticības, vecuma, dzimuma, seksuālās orientācijas, politiskiem uzskatiem un stāvokļa sabiedrībā un nepieļaujot nekāda veida diskrimināciju.

Par prasību lietot sejas maskas

Saistībā ar valdības noteikto prasību lietot sejas maskas tiesībsargs to vērtēja no likumdošanas kvalitātes aspekta, personas tiesībām uz privāto dzīvi un pārvietošanās brīvību, nekonstatējot cilvēktiesību pārkāpumu. [Tiesībsargs skaidroja](#) privātpersonām tām pieejamos tiesību aizsardzības līdzekļus, kā arī norādīja uz apsvērumiem, kas valstij ir jāņem vērā, lemjot par cilvēktiesību ierobežojumiem.

Viltus ziņas

Pārskata gadā tiesībsargs saņēma privātpersonas iesniegumu, kurā tā iebilda pret ar Covid-19 saistīta satura dzēšanu sociālajos medijos, kā arī *Facebook* faktu pārbaudes iniciatīvām, ko Latvijā īsteno Baltijas pētnieciskās žurnālistikas centrs “Re:Baltica”.

Tiesībsargs vērsa uzmanību, ka no cilvēktiesību viedokļa jautājums par viltus ziņu ierobežošanas iespējamību ir nokļuvis daudzu Eiropas un Āzijas valstu likumdevēju darba kārtībā, tomēr šobrīd nav vienprātības, ciktāl valsts var iejaukties personu vārda brīvības īstenošanā. Vienlaikus tiesībsargs uzsvēra, ka interneta platformu izmantošanas kārtību regulē to iekšējās kārtības noteikumi, un tiesību normas neaizliedz šīm platformām kontrolēt to saturu, arī pašām cenšoties informāciju, ko tās atzīst par šiem iekšējās kārtības noteikumiem neatbilstošu.

Par vārda brīvību

Laikraksta “*Ventas Balss*” galvenā redaktore 2020. gada 13. novembra numura slejā “Par vidi un mums domājot” rakstīja: “[...] kas noticis ar jauno paaudzi, kāpēc viņos zudis bruņnieciskums, jaunības dullums vai vienkārši sava nostāja, ko šobrīd visuzskatāmāk var redzēt ar aklo pakļaušanos nēsāt maskas, ko jaunieši dara vispaklausīgāk. [...] kas jauniešiem galvās darās? Viņos vispār nav nekādas pretestības, nekādas personīgās versijas. Ja liek, tad liek! [...]”

Tiesībsarga ieskatā, žurnālistiem būtu jāievēro augstākie profesionālie un ētikas standarti, izvairoties no aicinājumiem neievērot noteikumus, kurus pieņēmusi valdība un kuru pārkāpšanas rezultātā var iestāties arī atbildība. Tiesībsargs aicināja turpmāk īstenot izteiksmes un preses brīvību, lai paustu viedokli par valstī notiekošo, valdības pieņemtajiem lēmumiem, bet vienlaikus atturēties no sabiedrības, it īpaši vienas no visneaizsargātākajām tās grupām – bērnu un jauniešu, aicināšanas neievērot valstī ar likumu noteiktos veselības aizsardzības pasākumus, tādējādi pakļaujot jauniešus ne tikai veselības apdraudējuma, bet arī saukšanas pie administratīvās atbildības riskam.

Par skolēnu brīvpusdienām

2020. gada pavasarī īpaši daudz neskaidrību iedzīvotājiem bija par skolēnu brīvpusdienu nodrošināšanu.

Tā, piemēram, tiesībsargs aicināja trīs blakus esošas pašvaldības sadarboties un rast labāko risinājumu ģimenēm, kurām nepieciešama palīdzība, neatkarīgi no tā, kurā izglītības iestādē bērns mācās vai vēl ir vecumā, kurā izglītības apguve nav uzsākta, un novērst situācijas, kad netiek ievērota vienlīdzīga attieksme pret vienas ģimenes bērniem, un izvērtēt, vai visiem bērniem, kuriem bija piešķirtas brīvpusdienas, tās tiek nodrošinātas, nepieļaujot nevienlīdzīgu attieksmi pret bērniem, kuri mācās otras pašvaldības teritorijā, un attāluma vai citu objektīvu iemeslu dēļ palīdzība (siltas pusdienas) viņiem netiek nodrošināta.

Savukārt citā pašvaldībā tika konstatēta nepamatoti atšķirīga attieksme pret noteiktu iedzīvotāju grupu bērniem, proti, trūcīgām, maznodrošinātām un daudz bērnu ģimenēm tika izsniegtas pārtikas pakas, bet ģimenēm ar bērniem, kas neietilpa minētajās iedzīvotāju grupās, tika izmaksāta noteikta naudas summa. Pamats – trūcīgas, maznodrošinātas un daudz bērnu ģimenes naudu var izlietot citiem mērķiem, nevis pārtikas produktu iegādei (piemēram, nopirkt alkoholu). Tiesībsarga ieskatā, šāda atšķirīga attieksme nav tiesiska un pamatota.

Valdība bija noteikusi,¹ ka valsts finansējumu pašvaldības var izlietot 1.-4. klases skolēnu ēdināšanai, kas nāk no trūcīgām, maznodrošinātām vai daudz bērnu ģimenēm (neatkarīgi no izglītības ieguves formas vai vietas). Rīgas dome bija nolēmusi,² sākot ar 2020. gada 13. martu, sniegt atbalstu visām izglītojamo ģimenēm, ja tā atbilst trūcīgas vai maznodrošinātas ģimenes statusam vai ir reģistrēta Rīgas pilsētas pašvaldības ģimeņu atbalsta reģistrā, un tajā ir vismaz viens izglītojamais, kas iegūst izglītību Rīgas pilsētas administratīvajā teritorijā. Ja bērni neiegūst izglītību Rīgas izglītības iestādēs, ģimene nebija tiesīga pretendēt uz Rīgas pilsētas pašvaldības atbalstu.

Tiesībsargs šādu regulējumu atzina par nepamatotu. Rīgas dome tiesībsarga rekomendāciju ņēma vērā un grozīja kļūdaino tiesību normu.

Tiesībsargs ir izskatījis iesniegumus arī par ārkārtējā situācijā skolēniem nodrošināto pārtikas paku satura neatbilstību normatīvo aktu prasībām attiecībā uz produktu izvēli un daudzumu. Atšķirības pārtikas paku saturā bija ļoti lielas, pat vienas pašvaldības ietvaros.

Lai atvieglotu pašvaldībām pārtikas paku satura izveidi ārkārtējās situācijas laikā Veselības ministrija sagatavoja ieteikumus. Tie ir rekomendējoši, un lēmumu par pārtikas paku saturu atsevišķi pieņem katra pašvaldība, kas nosaka arī prasības tajās iekļautajiem produktiem. Savukārt Pārtikas un veterinārais dienests kontrolē pārtikas paku atbilstību pašvaldības noteiktajām prasībām, nevis uztura normām vai Veselības ministrijas ieteikumiem.

Par nevienlīdzīgu attieksmi sportā

Tiesībsargs saņēma iesniegumu par ārkārtējās situācijas apstākļos ieviestajām izmaiņām nodarbību līdzmaksājumu apmērā kādā futbola skolā. Jaunā kārtība paredzēja, ka maksājums par vienu bērnu, kura vismaz viens vecāks strādā valsts vai pašvaldības iestādē, paliek nemainīgs, tas ir, 100 % apmērā, savukārt par vienu bērnu, kura abi vecāki strādā privātajā sektorā, maksājumam piemērojama 50 % atlaide. Attiecībā uz brāļiem/māsām otram bērnam piemērojama 100 % atlaide, sākot ar 2020. gada aprīli, līdz nodarbību atsākšanai klātienē.

Tiesībsargs nepiekrita futbola skolas viedoklim, ka lēmums noteikt skolas nodarbību līdzmaksājuma atlaides atkarībā no tā, vai audzēkņa vecāki strādā privātajā, vai valsts/pašvaldības sektorā, ir objektīvs un pamatots. Tiesībsarga ieskatā, vienlīdzīga attieksme skolas nodarbību līdzmaksājuma atlaides piemērošanā netiek ievērota, ja, piemēram, audzēkņa abi vecāki strādā pašvaldības iestādē mazkvalificētu darbu, saņemot par to valstī noteikto minimālo algu, viņiem par vienu bērnu atlaide netiek piemērota, savukārt ģimenē, kurā abi vecāki strādā informācijas tehnoloģiju jomā privātā kompānijā ar atalgojumu krietni virs vidējā, par vienu bērnu tiek piemērota 50 % atlaide.

¹ Ministru kabineta 2020. gada 12. marta rīkojums Nr. 103 "Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu", 4.3.3. apakšpunkts.

² Rīgas domes 2020. gada 3. aprīļa lēmums Nr. 220 "Par Rīgas pilsētas pašvaldības atbalstu izglītojamo ģimenēm ārkārtējās situācijas laikā".

Par rīcībspējas ierobežošanu ārkārtējās situācijas laikā

Pārbaudes lietas Nr. 2020-30-4D ietvaros tiesībsargs konstatēja, ka pirmās instances tiesa pieteikumu par personas ar garīga rakstura traucējumiem (personai invaliditāte noteikta kopš bērnības, sasniegta pilngadība) rīcībspējas ierobežojumu nozīmējusi izskatīšanai ilgāk nekā gadu pēc pieteikuma iesniegšanas, turklāt, pavasarī atceļot nozīmēto tiesas sēdi, pretēji Augstākās tiesas sniegtajiem norādījumiem, kas jāievēro valstī izsludinātās ārkārtējās situācijas laikā. Lai gan konkrētajā lietā bija noteikts pagaidu regulējums, personas ar invaliditāti tiesības nebija pilnvērtīgi nodrošinātas. Vēršoties pie konkrētās tiesas priekšsēdētāja, izdevās panākt lietas izskatīšanu ātrāk, un tādējādi tika novērsts mazaizsargātās personas tiesību un interešu pārkāpums.

Savukārt pārbaudes lietas Nr. 2020-42-4D ietvaros, vērtējot personas ar ierobežotu rīcībspēju pieteikumu par personai noteikto ierobežojumu pārskatīšanu, pārkāpumus saistībā ar lietas noņemšanu no izskatīšanas valstī izsludinātā ārkārtējā stāvokļa laikā tiesībsargs nekonstatēja. Tiesa bija rūpīgi analizējusi ārkārtas stāvokļa normatīvajā regulējumā iekļautos kritērijus (personas tiesību aizskārums nozīmīgumu, objektīvu nepieciešamību), to attiecināmību uz konkrētās lietas apstākļiem. Tādējādi netika konstatēts, ka būtu nesamērīgi ierobežotas mazaizsargātās personas tiesības un intereses uz lietas izskatīšanu saprātīgā termiņā.

Par pieeju tiesai

Saistībā ar tiesībām tikt uzklautam un pieeju tiesai iesniedzējs sūdzējās, ka lieta apelācijas un kasācijas kārtībā tika izskatīta rakstveida procesā, lai gan viņš lūdza mutvārdu procesu. Tiesībsargs secināja: lai gan lietas iztiesāšana pēc būtības mutvārdu procesā civilprocesuālā kārtībā pamatā ir paredzēta divās tiesu instancēs – pirmajā un apelācijas, tomēr attiecībā uz iesniedzēja lietas izskatīšanu apelācijas instancē jāņem vērā visā valsts teritorijā izsludinātā ārkārtējā situācija ar mērķi ierobežot Covid-19 izplatību.

Ievērojot minēto, kā arī atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas judikatūrā nostiprinātajam principam par tiesībām uz mutvārdu procesu vismaz vienā tiesu instancē tiesībsargs nekonstatēja efektīva tiesību aizsardzības nodrošinājuma pārkāpumu daļā, kas attiecas uz tiesībām uz pieeju tiesai un tiesībām tikt uzklautam.

Par Covid -19 infekcijas izplatības ierobežošanu ieslodzījuma vietās

Par epidemioloģiskās drošības pasākumiem un tiesību ierobežojumiem ieslodzījuma vietās tika saņemti vairāki iesniegumi:

- par Rīgas Centrālcietuma darbinieku rīcību, neievērojot epidemioloģiskās prasības un nelietojot sejas aizsargmaskas. Par minēto, kā arī pēc Covid-19 infekcijas konstatēšanas gadījumiem Rīgas Centrālcietumā un Jelgavas cietumā, tiesībsargs aicināja ieslodzījuma vietu pārvaldi veikt pārbaudi;
- par epidemioloģisko drošību tiesas sēdēs videokonferences režīmā, proti, par telpas lielumu un cilvēku skaitu tajā. Ieslodzījuma vietu pārvaldei tika rekomendēts piedāvāt šim mērķim lielāku telpu. Atbildē norādīts, ka pēc katras videokonferences telpā tiek veikti pretepidēmiskie pasākumi un konkrētajā gadījumā videokonferences dalībniekiem nebija pretenziju pret apstākļiem, ņemot vērā noteiktos ierobežojumus;
- par atklāto cietumu nodaļās noteikto aizliegumu uzņemt viesus laikā, kad īslaicīgās tikšanās slēgtos un daļēji slēgtajos cietumos bija atļautas. Tika aktualizēts jautājums par alternatīviem pasākumiem, lai notiesātie atklāto cietumu nodaļās varētu tikt ar saviem tuviniekiem. Ieslodzījuma vietu pārvaldes ieskatā, atšķirīgo attieksmi kompensē atļauja šiem notiesātajiem lietot mobilos telefonus saziņai ar ģimeni. Tiesībsarga ieskatā, ja slēgtajos un daļēji slēgtajos cietumos ir atļautas īslaicīgās satikšanās, iespēja tikt ar saviem tuviniekiem ir jānodrošina arī atklāto cietumu nodaļās, ievērojot epidemioloģiskās drošības pasākumus.

Par ierobežojumiem, piedaloties ģimenes dzemdībās

Tiesībsargs secināja, ka lēmums ierobežot ģimenes dzemdības, nosakot epidemioloģiskās prasības, pieņemts saistībā ar Covid-19 infekcijas straujo un nekontrolēto izplatību, kā arī ar skrīninga testēšanā atklātajiem inficēšanās gadījumiem tieši pacientēm tuvo personu vidū. Tiesībsarga ieskatā, ja ģimenes dzemdību aizliegums slimnīcā izriet no epidemioloģiskās situācijas valstī vai apstākļiem konkrētajā slimnīcā un no tiem izrietošiem nepieciešamajiem piesardzības pasākumiem, lai pasargātu no iespējamās inficēšanās gan pacientes, gan personālu, gan citus, tad prasība tēvam uzrādīt Covid-19 testa rezultātu ir uzskatāma par leģitīmu un attaisnojamu.

Par stipendiju palielināšanu par valsts budžeta naudu studējošajiem

2020./2021. mācību gadā valsts augstskolu budžeta studentiem minimālās mēneša stipendijas apmērs tika palielināts no 99,60 uz 200 eiro. Sabiedrībā aktualizējās jautājums, vai ar šādu atbalsta pasākumu Covid-19 pandēmijas laikā netiek diskriminēti maksas studenti.

Tiesībsargs secināja, ka izmaiņas stipendiju piešķiršanas kārtībā nediskriminē maksas studentus, jo viņi nav stipendiju subjekti. Finansējums tiek sadalīts proporcionāli valsts budžeta finansēto studiju vietu skaitam, nevis kopējo studējošo skaitam, jo tikai budžeta vietās studējošie var pretendēt uz stipendijām saskaņā ar Augstskolu likuma 52. pantu. Turklāt maksas studentiem Covid-19 laikā nav liegtas citas pieejamās atbalsta iespējas.

Par VID pieejamību

Vairāki iedzīvotāji norādīja uz Valsts ieņēmumu dienesta (turpmāk arī – VID) pieejamības problemātiku mazajās pilsētās Covid-19 pandēmijas laikā. Tiesībsargs secināja, ka iedzīvotājiem Covid-19 pandēmijas laikā tiek nodrošināta VID pakalpojumu pieejamība. Turklāt izmaiņas VID klātienē apkalpošanas organizēšanā ir saistītas ne tik daudz ar Covid-19 pandēmiju, cik ar sabiedrības nelielo pieprasījumu pēc klātienē pakalpojumiem un no tā izrietošiem lietderības un publisku līdzekļu saimnieciskas izlietošanas apsvērumiem.

Par pamattiesību ierobežošanu pēc ārkārtējās situācijas beigām

2020. gada jūnijā tiesībsargs saņēma personas iesniegumu par pamattiesību ierobežošanu pēc ārkārtējās situācijas beigām. Tiesībsarga viedoklis pieejams [šeit](#).

DISKRIMINĀCIJA UN TIESISKĀ VIENLĪDZĪBA

DISKRIMINĀCIJA UN TIESISKĀ VIENLĪDZĪBA

Ievads

Saistībā ar diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu pārskata periodā tiesībsargs visvairāk saņēmis sūdzības no cilvēkiem ar invaliditāti par attieksmi darba vidē, par vides vai mājokļa pielāgojumiem. Liels skaits sūdzību no cilvēkiem ar invaliditāti saistīts ar diskriminējošas attieksmes sajūtu mazo ienākumu dēļ, proti, ienākumu apmērs liedz tiem saņemt pilnvērtīgu uzturu, iegādāties medikamentus un nepieciešamās preces.

Saņemtas vairākas sūdzības par diskrimināciju uz vecuma pamata, nosakot nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumus, cilvēki sūdzējušies arī par diskriminējošu reklāmu un darba sludinājumiem.

Aizvien liels skaits sūdzību tiek saņemts par iespējamu nevienlīdzīgu attieksmi darba vidē, kas liecina, ka pieaugusi darbinieku informētība par savām tiesībām un drosmē vērsties pēc palīdzības. Vienlaikus jāatzīst, ka ne visos gadījumos darbinieki ir spējuši pareizi identificēt mobingu. Ne katra darba devēja strikta un noteikta prasība būtu vērtējama kā bosings vai mobings. Nolūkā izglītēt darba devējus par mobingu un bosingu kā nepieļaujamu attieksmi darba vidē tiesībsargs ir rīkojis vairākus seminārus, tostarp par jaunāko tiesu praksi mobinga lietās. Tāpat semināri notikuši par eidžismu kā izskauzamu un nevēlamu attieksmi darba vidē, par vardarbību un aizskaršanu darba vietā jeb kā pret to cīnīties.

IESNIEGUMU STATISTIKA

	Publiskā sektora darbība	Nodarbinātība	Izglītība	Īpašums	Pieeja precēm/ pakalpojumiem privātajā sektorā	Sociālie pakalpojumi/ palīdzība	Naida runa	Kopā
Tiesiskās vienlīdzības pārkāpumi	6	7	3	1	-	-	-	17
Diskriminācijas pamats:								
rase, nacionālā, etniskā piederība	1	-	1	1	2	-	-	5
dzimums	2	-	-	-	-	-	-	2
vecums	2	-	-	-	2	-	-	4
valoda	1	-	-	-	-	1	-	2
religiskā piederība	-	1	-	-	-	-	-	1
seksuālā orientācija	-	-	-	-	-	-	1	1
invaliditāte	2	2	-	-	3	-	-	7
politiskā piederība	-	1	-	-	1	-	-	2
cits pamats	4	3	-	-	1	-	-	8
Kopā	18	14	4	2	9	1	1	49

Iniciatīvas

Diskriminācija darba vidē

Sadarbībā ar AS "Norstat Latvija" veikts pētījums ar mērķi izziņāt iedzīvotāju viedokli par diskriminācijas izplatību nodarbinātības vidē Latvijā 2020. gadā un noskaidrot, kā situācija ir mainījusies salīdzinājumā ar 2011. gadu.

Aptaujas dati liecina par sabiedrības informētības līmeņa pieaugumu par diskriminācijas jautājumiem, salīdzinot ar 2011. gadu. 21 % darba ņēmēju norādīja, ka pēdējo trīs gadu laikā personīgi saskārušies ar diskriminējošu attieksmi darba vietā. Vecums dominē kā galvenais diskriminācijas faktors, un uz to norādīja 58 % aptaujāto. Praksē ar diskrimināciju uz vecuma pamata saskārušies gan gados jaunāki, gan tie, kas ir tuvu pensijas vecumam. Diskriminējošo attieksmi visbiežāk izrāda tiešais vadītājs (46 %), kā arī citi kolēģi un uzņēmuma vadība, retāk – klienti vai sadarbības partneri.

Noskaidrots, ka arī darba ņēmēju gatavība meklēt palīdzību diskriminācija gadījumā ir ievērojami pieaugusi. Kā pirmais iespējamais palīdzības avots minēta Valsts darba inspekcija (47 %), bet Tiesībsarga birojā vērstos 11 % darba ņēmēju, kas ir par 5 procentpunktiem vairāk nekā 2011. gadā.

Par diskrimināciju uz vecuma pamata Siguldas novada noteikumos par nekustamā īpašuma nodokļa piemērošanu

Siguldas pašvaldības saistošajos noteikumos par nekustamā īpašuma nodokļa piemērošanu paredzēts, ka nekustamā īpašuma nodokļa objektiem tiek piemērotas likumā "Par nekustamā īpašuma nodokli" noteiktās likmes gadījumā, ja fizisko personu īpašumā, tiesiskajā valdījumā vai lietošanā esošajos objektos dzīvesvieta ir deklarēta pilngadīgai personai. Ja īpašumā dzīvesvietu nav deklarējusi pilngadīga persona, tiek piemērota likme – 1,5 % no objekta kadastrālās vērtības.

Tiesībsargs secināja, ka pašvaldība nav ņēmusi vērā faktu, ka īpašums var piederēt arī nepilngadīgai personai, līdz ar to samazinātas nodokļa likmes piemērošanā tiek realizēta nepamatoti atšķirīga attieksme pēc personas vecuma. Tiesībsarga viedoklim pievienojusies arī Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija, aicinot pašvaldību ņemt vērā tiesībsarga norādīto.

Par diskriminējošu attieksmi pret vecuma vai invaliditātes pensijas saņēmējiem pieejā dīkstāves pabalstam un pret veselības aprūpes darbiniekiem, piešķirot sabiedriskā transporta atlaides, sk. šī ziņojuma sadaļā "Cilvēktiesības saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību valstī".

Gadījumu analīze

Diskriminācija uz vecuma pamata kredītešanas jomā

Kreditēstādes, lai iespējami izvairītos no finansiāliem zaudējumiem, kas var rasties, ja klients pilnībā vai daļēji neizpilda savas kredītsaistības, nereti nosaka vecuma limitu kredītešanas pakalpojumiem, jo vecumu saskata kā būtisku riska faktoru. Tiesībsarga ieskatā, atsevišķās situācijās personas vecums var būt viens no faktoriem, kas tiek ņemts vērā, vērtējot, vai personai var piešķirt kredītu. Taču nav pieņemams, ja tas ir vienīgais vai galvenais kritērijs, uz kuru balstoties kredītešana automātiski atsaka personai kredītpakalpojumus, papildus neveicot kompleksu situācijas analīzi, kas balstīta uz objektīviem un salīdzināmiem kritērijiem, personas maksātspēju, izdevumiem, kredītvēsturi, aktuālu un ticamu avotu, piemēram, statistiku, pētījumiem.

Diskriminācija uz vecuma pamata reklāmā

Tiesībsargs, iepazīstoties ar veikala reklāmu, konstatēja, ka tā piedāvā cenu atlaides brillu ietvaram atkarībā no personas vecuma, proti, jo vecāka persona, jo mazāka atlaide tai pienākas, un otrādi – jo jaunāka persona, jo lielāka atlaide.

Tiesībsargs secināja, ka šāda patērētāju diferenciacija, piešķirot atlaides atkarībā no vecuma, ir kvalificējama kā tieša diskriminācija uz vecuma pamata. Tiesībsargs sazinājās ar uzņēmumu, izskaidroja reklāmas problemātiku, un uzņēmums nekavējoties izņēma konkrēto reklāmu no interneta vietnēm un veikaliem.

Diskriminācija uz vecuma pamata darba sludinājumos

Pārskata periodā tiesībsargs identificēja vairākus darba sludinājumus, kuros konstatēta diskriminācija uz vecuma pamata. Vienā no tiem aicināts darbā elektromontieris vecumā no 25 līdz 35 gadiem. Savukārt citā sludinājumā tika lūgts atsūtīt pretendenta fotogrāfiju.

Tiesībsargs sazinājās ar personu, kura bija atbildīga par sūdzībā norādītā darba sludinājuma publicēšanu, un aicināja novērst pārkāpumu, kas nekavējoties arī tika izdarīts.

Nevienlīdzīga attieksme (mobings un bosings) darba vidē

Tiesībsargs regulāri saņem iedzīvotāju iesniegumus par iespējamu mobingu un bosingu. Taču tikai ļoti retos gadījumos to ir iespējams identificēt un pierādīt. Turklāt bieži emocionālas nesaskaņas darbā, iesniedzēju ieskatā, tiek nepamatoti interpretētas kā mobings vai bosings, vai arī šie jēdzieni tiek piesaukti, neatklājot konkrētus faktiskos vai tiesiskos apstākļus, kuri būtu pārbaudāmi, uzklausot arī darba devēja viedokli.

Tiesībsarga prakse liecina, ka emocionāla rakstura strīdus, kas rodas darbā, nav iespējams atrisināt ar juridiskiem līdzekļiem vai procesiem. Tiesībsarga ieskatā, strīdus situācijas darba tiesiskajās vai dienesta attiecībās maksimāli ir jācenšas risināt starp konfliktējošām pusēm darba vietas iekšienē, resora ietvaros, tiklīdz ir pirmais signāls par domstarpībām, lai konflikts nerada pārrāvumu ētiskā, lietišķā un cieņpilnā saskarsmē un eventuāli neeskalējas par ārējiem procesiem tiesību aizsardzības iestādēs vai tiesvedībā. Pārsūdzības procesi ārpus darba vietas vai resora un tiesāšanās, ja vien pierādījumi, faktiskie un tiesiskie apstākļi nav par labu darba ņēmējam, var nesniegt gaidīto apmierinājumu, gluži pretēji – tas var turpināt uzturēt rūgtumu, aizvainojumu un netaisnības sajūtu, tērēt finanšu un laika resursus neauglīgai cīņai, jo sevišķi, ja konfliktējošās puses turpina strādāt kopā.

Par nevienlīdzīgu attieksmi skolēnu brīvpusdienu nodrošināšanā ārkārtējās situācijas laikā; par stipendiju palielināšanu par valsts budžeta naudu studējošajiem salīdzinājumā ar studējošiem par maksu un par nevienlīdzību pret līdzmaksājumiem sportā sk. šī ziņojuma sadaļā "Cilvēktiesības saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību valstī".

Rekomendāciju izpilde

Par tiesiskās vienlīdzības pārkāpumu braukšanas maksas atvieglojumu piešķiršanā Rīgas pilsētas sabiedriskajā transportā

Pēc tiesībsarga [2019. gada atzinuma](#) par Rīgas domes saistošajiem noteikumiem par braukšanas maksas atvieglojumiem Rīgas pilsētas sabiedriskā transporta maršrutu tīklā Rīgas dome lūdza sniegt viedokli, vai līdz šim piešķirtie atvieglojumi Rīgā deklarētiem ārvalstu pensionāriem var palikt spēkā, bet jaunus atvieglojumus nākotnē Rīgas pašvaldība nepiešķirs.

Tiesībsargs norādīja, ka šāds piedāvājums nenovērš konstatēto Satversmes 91. panta pārkāpumu. Līdz ar to 2020. gada 15. jūlijā Rīgas pilsētas pašvaldības pagaidu administrācija pieņēma [grozījumus Saistošajos noteikumos Nr. 89](#), izpildot tiesībsarga rekomendāciju.

Par pienākumu maksāt OIK elektroenerģijas neto norēķinu sistēmas ietvaros

2018. gadā, izskatījis pārbaudes lietu, tiesībsargs par netaisnīgu un Satversmes 91. panta pirmajam teikumam [neatbilstošu atzina elektroenerģijas neto norēķinu sistēmā noteikto kārtību](#), kas paredzēja, ka tā nav piemērojama maksājumiem par obligātā iepirkuma komponenti jeb OIK. Proti, tiesībsargs norādīja, ka tiem mājāsaimniecību lietotājiem, kas ir elektroenerģijas neto norēķinu sistēmas dalībnieki un paši ir veikuši kapitālieguldījumus, uzstādot savās mājāsaimniecībās saules baterijas, lai ražotu elektrību pašu vajadzībām, saņemot atpakaļ no kopējā tīkla tajā nodoto, bet nepatērēto elektroenerģiju, nebūtu maksājama OIK.

Ar 2020. gada 30. janvāra grozījumiem Elektroenerģijas tirgus likumā Saeima atbilstoši tiesībsarga norādītajam grozīja minētās likuma normas, savukārt 2020. gada 7. aprīlī Ministru kabinets pieņēma noteikumus Nr. 201 "Grozījumi Ministru kabineta 2014. gada 21. janvāra noteikumos Nr. 50 "Elektroenerģijas tirdzniecības un lietošanas noteikumi"", paredzot atbrīvojumu no maksājumiem par obligātā iepirkuma elektroenerģijas komponentes daļu neto sistēmas ietvaros.

DZIMUMU LĪDZTIESĪBA

DZIMUMU LĪDZTIESĪBA

Dzimumu līdztiesība ietver tādus aspektus kā sieviešu un vīriešu vienlīdzīgas nodarbinātības iespējas un darba samaksa, sieviešu lielāka iesaiste lēmumu pieņemšanas procesos, darba un ģimenes dzīves saskaņošana u.c.

Sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju nodrošināšanā valstī ir daudz panākts, tomēr joprojām ir jomas, kurās nepieciešams integrēt dzimumu līdztiesību. Par to liecina, piemēram, uz dzimumu balstīta vardarbība, dažādi stereotipi.

Pārskata periodā Tiesībsarga biroja juristi piedalījās gan valstiska, gan starptautiska mēroga dzimumu līdztiesības darba grupās: Labklājības ministrijas Dzimumu līdztiesības komitejā un Eiropas Dzimumu līdztiesības darba grupā (*Equinet Working group on Gender Equality*). Equinet darba grupa iepazīstas ar dzimumu līdztiesības problemātiku Eiropā, kā arī sastāda rekomendējošus dokumentus.

2020. gada novembrī tiesībsargs sniedza [viedokli Satversmes tiesai lietā Nr. 2020-39-02](#) "Par Eiropas Padomes 2011. gada 11. maija Konvencijas par vardarbības pret sievietēm un vardarbības ģimenē novēršanu un apkarošanu" (Stambulas konvencija) atsevišķu pantu atbilstību Satversmei. Tiesībsargs savā viedoklī pamatoja minēto konvencijas pantu atbilstību Satversmes pantiem. Savā viedoklī tiesībsargs arī uzsvēra, ka Latvijā ir plaši izplatīta vardarbība ģimenē, kas balstās dziļi iesakņojušos stereotipos par sievietes lomu ģimenē. Īpaši šo stereotipu uzplaukums pēdējā gada laikā novērojams pandēmijas ietekmē, kad sievietes ģimenē bija spiestas izturēt īpašu slodzi un nereti arī savu partneru varmācību.

Lai arī pieteikuma iesniedzēji lietā atsaucās uz "tradicionālo ģimeņu" aizsardzību, tiesībsargs vērsa uzmanību uz to, ka Satversmes ievadā saliedētas sabiedrības pamatu veido ģimene, turklāt šo pamatu veido arī cilvēku vienlīdzība, brīvība un solidaritāte. Vardarbība ģimenē ir pasaules mēroga problēma, un tā ietekmē ne tikai sievietes, bet arī vīriešus, kuri var kļūt par vardarbības upuriem.

Stambulas konvencijā nostiprinātās vērtības ir vispārcilvēciskas un apgūstamas, sākot ar ģimeni, un nostiprināmas tālāk izglītības sistēmas ietvaros. Tiesībsargs viedoklī norādīja, ka jau šobrīd minētie jautājumi ir iekļauti mācību programmās, jo kompetenču izglītības ietvaros bērniem jāapgūst savstarpējā cieņa, nevardarbīga konfliktu risināšana savstarpējās attiecībās, jāpārrunā dzimumu sociālās lomas, kas nav padarītas par stereotipiem. Latvijas mērķis ir izglītota un zinoša sabiedrība, tādēļ reliģisks apsvērums aizliegt mācīt bērniem izprast un diskutēt par lietām, kas ir ētiski, cieņpilni un sabiedrībā pieņemami, neiztur kritiku.

TIESĪBAS
UZ TAISNĪGU TIESU

TIESĪBAS UZ TAISNĪGU TIESU

Ievads

Pārskata periodā par tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanas aspektiem kopumā saņemti 328 iesniegumi, kas ir salīdzinoši vairāk nekā iepriekšējā gadā, kad tika saņemti 282 iesniegumi. Iedzīvotāju vērtējumā pie tiesībsarga un iebildumi par amatpersonu pieņemtajiem lēmumiem vai rīcību pēc būtības pirmstiesas procesā zināmā mērā var norādīt uz zemu uzticības līmeni uzraugošajām institūcijām vai sabiedrības šaubām par to darbības efektivitāti.

Vēl aizvien iesniedzēji bieži lūdz arī sniegt informāciju par viņu tiesību un interešu aizsardzības iespējām, kā arī izsaka sūdzības par aizstāvjiem un viņu darba kvalitāti. Tādējādi no saņemto iesniegumu rakstura un satura var izdarīt secinājumu par dažādos procesos iesaistīto personu nepietiekamo informētību par savām tiesībām un to aizsardzības iespējām, tostarp tiesībām saņemt kvalitatīvu juridisko palīdzību.

Nav šaubu, ka ārkārtējā stāvokļa izsludināšana valstī ir ietekmējusi arī tiesu darbu, kā rezultātā atsevišķās situācijās arī tiesībsargs ir vērtējis personu tiesību uz taisnīgu tiesu garantiju ievērošanu tieši šajā periodā. Tāpat vēl aizvien tiek saņemti signāli par tiesas pieejamības ierobežojumiem, nesamērīgi ilgiem lietu izskatīšanas termiņiem, kā arī bez ievēribas nevar atstāt faktu, ka 2020. gadā ir pieaudzis tādu iesniegumu skaits, kuros personas izsaka neapmierinātību ar tiesas nolēmumos ietverto argumentāciju un nolēmuma izpildes aspektiem.

Ievērojot minēto, uzsverams, ka Latvijas iedzīvotāju vidū tiesību uz taisnīgu tiesu garantijas aizvien ir fundamentāli svarīgas, jo īpaši mazaizsargātām personām.

IESNIEGUMU TĒMAS

	2018	2019	2020
Pirmstiesas izmeklēšana	0	0	3
Pirmstiesas procesa virzītāja rīcība	33	24	27
Procesa virzītāja lēmumu pārsūdzēšana	17	17	14
Pirmstiesas procesa novilcināšana	16	10	9
Citi pārkāpumi pirmstiesas procesā	46	30	18
Prettiesiskas izmeklēšanas metodes	0	0	10
Neatkarīga, objektīva ar likumu noteikta tiesa	11	4	10
Tiesības uz taisnīgu tiesu. Pieeja tiesai	27	17	21
Tiesības uz lietas izskatīšanu saprātīgā laikā	9	4	11
Pušu līdztiesības princips	14	9	10
Taisnīga lietas izskatīšana	40	34	41
Atklāta lietas izskatīšana	1	5	5
Nevainīguma prezumpcija	1	2	1
Informācijas pieejamība par apsūdzību	4	11	17
Laiks un līdzekļi aizstāvības sagatavošanai	0	4	2
Advokāta darbs	6	13	15
Liecinieku noplatināšana	1	1	0
Tiesības uz bezmaksas tulku	0	1	0
Nolēmuma izpilde	27	17	18
Nolēmuma izpilde aizgādības un saskarsmes lietās	0	0	18
Nolēmuma pamatojums	32	22	34
ZTI lēmumi un rīcība	29	31	34
Tiesneša (neētiska) rīcība	13	7	10

Iniciatīvas

Nepieciešamība pēc vienotas pakalpojumu maksas aprēķina sistēmas valsts pārvaldes un tiesu sistēmas iestādēs

Pārskata periodā tiesībsargs konstatēja, ka maksa par identiskiem pakalpojumiem ievērojami atšķiras ne tikai dažādās iestādēs, bet arī vienas ministrijas pakļautības vai pārraudzības iestādēs (piemēram, Valsts policijā un Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē). Atšķirīgas maksas noteikšana par identiskiem pakalpojumiem dažādās valsts institūcijās bez objektīva pamata ir pretrunā Valsts pārvaldes iekārtas likumā nostiprinātajiem principiem un var ierobežot vienu no tiesību uz taisnīgu tiesu elementiem – pieeju tiesai.

Tiesībsargs jau 2019. gadā aktualizēja šo jautājumu, bet 2020. gadā [atkārtoti vērsās pie Valsts kontroles](#), kura informēja par veiktās [revīzijas rezultātiem](#). Ir uzsākts darbs pie jauniem noteikumiem par Valsts policijas maksas pakalpojumu cenrādi.

Viedoklis par grozījumiem Kriminālprocesa likumā

Reaģējot uz advokātu grupas iesniegumu, tiesībsargs sniedza [viedokli](#) par grozījumiem Kriminālprocesa likuma 64. un 67. pantā. Tiesībsargs norādīja, ka, pieņemot grozījumus, jāraugās, vai patiesi tiks panākts izvirzītais leģitīmais mērķis, turklāt valstij ir jābūt pārliecinātai, ka ikviena strīda gadījumā tā spēs pierādīt, ka personas atzīšanās nav iegūta ar piespiešanu; liecināšanas gadījumā – aizdomās turētais vai apsūdzētais ir bijis informēts par liecināšanas sekām un spējis saprātīgās robežās paredzēt savas darbības sekas.

Viedoklis par personas tiesībām fiksēt tiesas gaitu

Pārskata periodā tiesībsargs sniedza [viedokli par grozījumiem Kriminālprocesa likuma 485. pantā](#). Pēc spraiģām diskusijām Kriminālprocesa likums tika papildināts ar 484.¹ pantu, kas nosaka tieši žurnālistu tiesības un kārtību, kādā fiksēt tiesas sēdes gaitu, lai informācija tiktu atspoguļota pēc iespējas precīzāk un kvalitatīvāk.

Administratīvā pārkāpuma procesā radušos procesuālo izdevumu segšana

2020. gada 1. jūlijā stājās spēkā jaunais Administratīvās atbildības likums un līdz ar to virkne pavadošo Ministru kabineta noteikumu. Tiesībsargs jau 2019. gadā sniedza [priekšlikumus Tieslietu ministrijai](#) par šobrīd spēkā esošajiem Ministru kabineta noteikumiem Nr. 228 "Administratīvā pārkāpuma procesā radušos procesuālo izdevumu segšanas noteikumi". Tiesībsargs lūdza novērst nepamatoti atšķirīgu attieksmi pret administratīvā pārkāpuma procesā iesaistītajām personām, līdzvērtīgi aizsargājot personu tiesības, neatkarīgi no viņu ienākumu gūšanas formas, tādējādi iestājoties par pašnodarbināto personu tiesībām saņemt procesuālo izdevumu atmaksu. Tomēr tiesībsarga priekšlikumi nav ņemti vērā.

Par resoriskās pārbaudes termiņa noteikšanu

Balstoties uz privātpersonas iesniegumu, tiesībsargs [vēstulē](#) vērsa Finanšu ministrijas un VID uzmanību uz nepieciešamību tiesiskās noteiktības un pierādījumu savlaicīgas iegūšanas un nostiprināšanas interesēs normatīvajā aktā noteikt konkrētu VID Nodokļu un muitas policijas pārvaldes resoriskās pārbaudes termiņu. Atbildīgās iestādes piekrita tiesībsarga rekomendācijai un [informēja](#), ka ar 2020. gada 16. septembri ir izveidota darba grupa VID Nodokļu un muitas policijas pārvaldes un VID lešķējās drošības pārvaldes resorisko pārbaudžu veikšanas kārtības izstrādāšanai. Termiņš jaunās kārtības izstrādei – 2020. gada 31. decembris.

Pētījums par juridisko palīdzību administratīvajā procesā iestādē un tiesā

2020. gadā tiesībsargs apzināja situāciju par iedzīvotāju iespējām saņemt juridisko palīdzību administratīvajā procesā iestādē un tiesā (Administratīvā procesa likuma 18. panta ceturtā daļa). Pētījuma rezultāti liek secināt, ka iedzīvotāji, kuriem šī palīdzība pēc būtības varētu būt nepieciešama, par tās saņemšanas iespēju un kārtību nav pietiekami informēti. Turklāt iestādes un tiesas nav formulējušas sarežģītas administratīvās lietas kritērijus, kas pieļauj iestāžu plašu rīcības brīvību likuma piemērošanā un var kļūt par nepārvaramu šķērslī juridiskās palīdzības saņemšanai.

Informācija par aptaujas rezultātiem pieejama [šeit](#).

Par tiesas pieejamību, samaksājot drošības naudu nepareizajā bankas kontā

Pārskata periodā tiesībsargs, konstatējot, ka civilprocesa ietvaros procesa dalībniekiem, iemaksājot valsts nodevu vai drošības naudu nepareizajā kontā, tiek liegta pieeja tiesai, vērsās Tieslietu ministrijā [ar priekšlikumu pilnveidot normatīvo regulējumu](#). Tiesībsarga priekšlikumi ir iekļauti Saeimā izskatīšanā esošajā likumprojektā "Grozījumi Civilprocesa likumā" (Nr. 599/Lp13). Likumu paredzēts papildināt ar 43.³ pantu, nosakot, ka ar tā tiesneša lēmumu (rezolūcijas veidā), kurš neatbilstību būs konstatējis, tiesas izdevumus un drošības naudu pārskaitīs atbilstošā kontā.

Pieteicēja tiesību aizsardzība saistību piespiedu izpildīšanai brīdinājuma kārtībā

Tiesībsargs ir saskatījis problemātiku pieteicēju tiesību aizsardzības nodrošināšanā, kas skar saistību piespiedu izpildīšanu brīdinājuma kārtībā situācijās, kad parādnieks nepareizi vai neprecīzi aizpildījis atbildes veidlapu. Tiesībsargs ir [aicinājis Tieslietu ministriju](#) izdarīt grozījumus normatīvajos aktos, norādot, ka kļūdainas informācijas sniegšana tiesai neatgriezeniski ietekmē saistību piespiedu izpildīšanas brīdinājuma kārtībā turpmāko tiesvedības gaitu.

Gadījumu analīze

Protests mazaizsargātas personas interesēs

Iesnieguma izskatīšanas gaitā tika konstatēts, ka iespējami neefektīvas valsts apmaksātās juridiskās palīdzības, kā arī pašas personas objektīvi ierobežoto iespēju dēļ, tostarp cienījams vecums, pirmās instances tiesa ir pieņēmusi nolēmumu, kas ir netaisnīgs un nepamatots daļā, kas skar personas pienākumu segt izdevumus par aizstāvības nodrošināšanu kriminālprocesā. Tādējādi mazaizsargātas personas stāvoklis nepamatoti un pretēji normatīvajam regulējumam ticis pasliktināts vēl vairāk. Ar tiesas argumentiem nebija iespējams iepazīties, jo lietā sastādīts tikai sāsinātais nolēmums.

Tiesībsargs vērsās Ģenerālprokuratūrā ar lūgumu iesniegt protestu par šādu pirmās instances nolēmumu. Prokuratūra šo lūgumu atzina par pamatotu un iesniedza protestu Augstākajā tiesā, kura ar savu lēmumu atcēla pirmās instances nolēmumu attiecīgajā daļā. Rezultātā persona atguva nepamatoti un piespiedu kārtā no viņas piedzītos izdevumus par aizstāvības nodrošināšanu kriminālprocesā.

Par aizstāvja tiesībām administratīvā pārkāpuma procesā

Tiesībsargs, izskatot privātpersonas sūdzību par pašvaldības policijas atteikumu ļaut aizstāvim administratīvā pārkāpuma procesā iepazīties ar lietas materiāliem, [pārbaudes lietā Nr. 2020-08-01](#) vērtēja jaunā Administratīvās atbildības likuma regulējumu tiesību uz aizstāvību kontekstā. Tiesībsargs secināja, ka tiesību uz aizstāvību pamatprincips kā fundamentāla pamatvērtība tiesību uz taisnīgu tiesu realizēšanā prasa to, ka aizstāvim administratīvā pārkāpuma procesā būtu nodrošināmas tiesības iepazīties ar administratīvā pārkāpuma lietas materiāliem, izdarīt no tiem izrakstus, norakstus un izgatavot kopijas. Vienlaikus, lai nodrošinātu normu, kas attiecas uz aizstāvja tiesībām administratīvā pārkāpuma procesā, sekmīgu piemērošanu praksē, tiesībsargs lūdza Tieslietu ministriju sniegt savu vērtējumu un skaidrojumu par aizstāvja tiesībām administratīvā pārkāpuma procesā.

Tieslietu ministrijas atbilde pieejama [šeit](#).

Administratīvā pārkāpuma lietas izskatīšana bez aizstāvja

Pārbaudes lietas Nr. 2020-20-4J ietvaros iesniedzējs norādīja, ka administratīvā pārkāpuma lietā lūdzis tiesu atlikt sēdi, jo tajā aizņemtības dēļ citā tiesā nevarēja piedalīties viņa aizstāvis. Gan pirmās instances tiesa, gan apgabaltiesa lietu izskatīja bez aizstāvja.

Tiesībsargs konstatēja, ka iesniedzējs pats vairākkārt nebija ieradies uz tiesu, kā arī nebija iesniedzis pilnvaru, kas apliecinātu konkrētā jurista tiesības (pilnvaras) pārstāvēt iesniedzēju tiesā, kā arī šķēršļus izvēlēties citu juridiskās palīdzības sniedzēju. Ņemot vērā minēto, tiesībsargs secināja, ka personas Satversmes 92. panta ceturrtā teikumā garantēto tiesību aizskārums nav acīmredzami nesamērīgs.

Par pieteikuma, kas saistīts ar rīcībspējas ierobežošanu, izskatīšanu valstī noteiktās ārkārtējās situācijas laikā sk. ziņojuma sadaļā "Cilvēktiesības saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību valstī".

Viedokļi Satversmes tiesai

Pārskata periodā tiesībsargs sniedzis vairākus viedokļus Satversmes tiesai, kura vērtējusi normatīvā regulējuma atbilstību Satversmes 92. pantam.

[Viedoklis lietā Nr. 2019-21-01](#) "Par Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma 14. panta ceturrtās daļas un Pārejas noteikumu 4. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta trešajam teikumam". Tiesībsargs secināja, ka Atlīdzinājuma likuma 14. panta ceturrtā daļa, ciktāl tā ierobežo tiesas iespēju piešķirt personai pamattiesību aizskārums atbilstošu atlīdzinājumu, kas ir lielāks par likumā noteikto, neatbilst Satversmes 92. panta trešajam teikumam.

[Viedoklis lietā Nr. 2019-22-01](#) "Par Krimināllikuma 316. panta pirmās daļas redakcijā, kas bija spēkā no 2004. gada 2. janvāra līdz 2013. gada 31. martam, atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta otrajam teikumam". Tiesībsargs secināja, ka pieteicējiem, veicot apstrīdētās normas interpretāciju un, ja nepieciešams, izmantojot tiesu praksi un saņemot atbilstošu juridisko palīdzību, bija iespējams paredzēt, ka viņi var tikt atzīti par valsts amatpersonām apstrīdētās normas izpratnē un tikt saukti pie kriminālatbildības par noziedzīgu nodarījumu izdarīšanu valsts institūciju dienestā. Līdz ar to apstrīdētā norma ir pietiekami skaidra un paredzama, un atbilst Satversmes 92. panta otrajam teikumam.

[Viedoklis lietā Nr. 2019-23-01](#) "Par Civilprocesa likuma 464. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam". Tiesībsargs norādīja, ka Civilprocesa likuma 464. panta pirmā daļa, ciktāl tā liedz kasatoriem saņemt informāciju par visu tiesas sastāvu, kas lemj par kasācijas tiesvedības ierosināšanu, un pieteikt noraidījumu tiesnesim vai tiesas sastāvam, var ierobežot Satversmes 92. panta pirmajā teikumā garantētās tiesības.

[Viedoklis lietā Nr. 2020-23-01](#) "Par Krimināllikuma 236. panta pirmās daļas (redakcijā, kas bija spēkā līdz 2013. gada 31. martam) atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 90. un 92. pantam un 2015. gada 29. oktobra likuma "Grozījumi Krimināllikumā" Pārejas noteikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. un 92. pantam". Tiesībsargs secināja, ka grozījumu Pārejas noteikumi neattiecas uz personām, kuras izdarījušas noziedzīgu nodarījumu līdz šā likuma spēkā stāšanās dienai, tādējādi tie paredz atkāpšanos no labvēlīgā regulējuma atpakaļejoša spēka principa. Tiesībsargs norādīja, ka šāda atkāpe nav pienācīgi izvērtēta un apspriesta, tādējādi ir pretrunā labas likumdošanas principam, kurš izriet no Satversmes 1. pantā nostiprinātā tiesiskas un demokrātiskas valsts principa.

[Viedoklis lietā Nr. 2020-30-01](#) "Par Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma Pārejas noteikumu 2. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1. pantam un 92. panta trešajam teikumam". Tiesībsargs konstatēja, ka apstrīdētā norma nenodrošināja visām privātpersonām, kuras šīs izmaiņas skāra, pieņemamu laika periodu, lai sagatavotos jaunā juridiskā instrumenta piemērošanai un savu tiesību izmantošanai no tās publicēšanas datuma. Tādējādi apstrīdētā norma tika pieņemta, neievērojot tiesiskās paļāvības, tiesiskās drošības un samērīguma principu, un tas neatbilst Satversmes 1. pantam.

NOLĒMUMU IZPILDE

NOLĒMUMU IZPILDE

Ievads

2020. gadā joprojām liels skaits sūdzību tika saņemts par jautājumiem, kas attiecas uz nolēmumu izpildi. Kopumā 2020. gadā tiesībsargs saņēma 17 iesniegumus, kas attiecas uz sūdzībām par nolēmumu izpildi kā tādu, savukārt 29 iesniegumi tika adresēti tieši saistībā ar sūdzībām par zvērīnātu tiesu izpildītāju darbībām vai pieņemtajiem lēmumiem. Salīdzinoši ar 2018. gadu, kad kopējais iesniegumu skaits nolēmumu izpildē bija 56, pārskata perioda ietvaros tas ir par desmit iesniegumiem mazāks. Vienlaikus tas saglabājas līdzīgā līmenī ar 2019. gadu, kad kopējais iesniegumu skaits bija 48.

Secināms, ka samērā daudz sūdzību tika saņemts elektroniskā pasta iesniegumu formā – 45, savukārt mutiskās konsultācijas (gan klātienē, gan telefoniski), kas saistītas ar nolēmumu izpildes jautājumiem, tika sniegtas 89 reizes – to skaits ir ievērojami audzis.

Līdzīgi kā iepriekšējos gados, lielāko daļu no iesniegumiem un sniegtajām konsultācijām veido tieši parādnieku sūdzības par tiesu izpildītāju rīcību. Vienlaikus nolēmumu izpildes jomā tiesībsargs vērsās ar vairākām iniciatīvām pie atbildīgajām iestādēm, lai risinātu problēmas, kas skar gan parādnieku, gan piedzinēju intereses.

Iniciatīvas

Par nolēmumu efektīvu izpildi un nolēmumu izpildes sistēmu

Tiesībsargs, atsaucoties uz pēdējā laikā saņemtajiem privātpersonu iesniegumiem, aktualizēja un pastiprināti pievērsās jautājumam par tiesas nolēmumu efektīvu izpildi. Personas savos iesniegumos vērsās tiesībsarga uzmanību uz to, ka, lai gan tiesu izpildītājs no savas puses ir izdarījis visu, tomēr tāpat ilgstoši netiek izpildīts tiesas nolēmums par parāda piedziņu, kā rezultātā netiek gūts apmierinājums no tiesas piespriedē.

Tiesībsargs uzsver, ka valstij ir pienākums gādāt par tādu nolēmumu izpildes sistēmu, kas pēc savas būtības ir efektīva ne tikai normatīvajā regulējumā, bet arī piemērošanas praksē. Turklāt pasākumiem, ar ko tiek nodrošināta piespiedu izpilde, ir jābūt tādiem, kas mērķi par efektīvu sprieduma izpildi padara reāli īstenojamu.

Tādējādi tiesībsargs vērsās Tieslietu ministrijā un Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padomē ar lūgumu sniegt informāciju par nepieciešamajiem pasākumiem un līdzekļiem, kas varētu efektīvizēt nolēmumu izpildi par parāda piedziņu.

Tiesībsarga vēstule Tieslietu ministrijai un Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padomei pieejama [tiesībsarga mājaslapā](#).

Par parādniekiem – saimnieciskās darbības veicējiem – saglabājamo līdzekļu apmēru izpildu lietvedības ietvaros

Tiesībsargs 2020. gadā atkārtoti aktualizēja jau 2018. gadā aizsāktu jautājumu par parādniekam – saimnieciskās darbības veicējam – saglabājamo līdzekļu apmēru izpildu lietvedības ietvaros.

Atbilstoši pašlaik spēkā esošajam tiesiskajam regulējumam parādnieka, kurš ienākumus gūst individuālā darba ietvaros, rīcībā pēc tiesu izpildītāja ieturējuma izdarīšanas netiek saglabāti uz katru apgādībā esošo nepilngadīgo bērnu līdzekļi valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmērā, kā tas ir klasisko darba tiesisko attiecību gadījumā. Turklāt var pastāvēt arī tādas situācijas, kad persona, kura darbojas un saņem atlīdzību, piemēram, uz uzņēmuma vai autoratlīdzības līguma pamata, varētu tikt atstāta bez jebkādiem naudas līdzekļiem.

Tiesībsarga ieskatā, parādnieks nedrīkst tikt nostādīts sliktākā situācijā tikai tādēļ, ka savu ienākumu gūšanai ir izvēlējis individuālu darbu, nesaistot sevi ar darba līguma noslēgšanu. Tādējādi tiesībsargs lūdza Tieslietu ministrijai sniegt viedokli, vai pašreizējā kārtība, kad parādnieka kā saimnieciskās darbības veicēja rīcībā netiek saglabāti naudas līdzekļi par katru apgādībā esošo nepilngadīgo bērnu vai atsevišķos gadījumos viņa rīcībā var netikt atstāti pilnīgi nekādi naudas līdzekļi, ir atbilstoša un samērojama ar parādnieka interesēm.

Tiesībsarga vēstule Tieslietu ministrijai pieejama [tiesībsarga mājaslapā](#).

Gadījumu analīze

Tendence nolēmumu izpildes jomā, ar ko tiesībsargs turpināja saskarties arī 2020. gadā, ir parādnieku izteiktās sūdzības par tiesu izpildītāju rīcību, vēršot piedziņu uz viņu ienākumiem, nesaglabājot likumā noteiktos naudas līdzekļus vai vēršot piedziņu uz summām, uz kurām nevar tikt vērsta piedziņa. Lai gan tiesībsargs sadarbībā ar Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padomi jau iepriekš ir aktīvi iesaistījies šīs problēmas risināšanā, veicot gan izpēti, gan organizējot dažādas diskusijas, tās aktualitāte paliek nemainīga.

Izvērtējot saņemtos iesniegumus, tiesībsargs joprojām konstatē, ka minētās problēmas visbiežāk rodas tādēļ, ka pats parādnieks aktīvi nelīdzdarbojas izpildes procesā un neizpilda sev ar likumu uzlikto pienākumu informēt tiesu izpildītāju par savu mantisko stāvokli. Tāpēc tiesībsargs turpina aktīvi informēt parādniekus par nepieciešamību komunicēt ar tiesu izpildītāju un neizvairīties no izpildu procesa, jo pretējā gadījumā tas var radīt liekus pārraprumus un būtiski ietekmēt parādnieku mantisko stāvokli.

Rekomendāciju izpilde

Atsaucoties uz tiesībsarga vēstuli par nepieciešamību uzlabot nolēmumu izpildes efektivitāti, Tieslietu ministrija noorganizēja sanāksmi, kurā piedalījās pārstāvji no Tieslietu ministrijas, Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padomes un Tiesībsarga biroja.

Sanāksmes ietvaros konstruktīvi tika apspriestas vairākas idejas un veidi, lai nolēmumu par parāda piedziņu izpildi padarītu efektīvāku. Tieslietu ministrija sanāksmes noslēgumā apņēmas īstenot vairākas ieceres, un tiesībsargs tam aktīvi sekos līdzi un iesaistīsies, lai kopīgi meklētu un panāktu efektīvus līdzekļus piedzinēju Satversmē garantēto tiesību nodrošinājumam. Institūciju sniegtās atbildes un informācija par sanāksmi pieejama [tiesībsarga mājaslapā](#).

Savukārt jautājumā par parādniekiem – saimnieciskās darbības veicējiem – saglabājamo līdzekļu apmēru izpildu lietvedības ietvaros [Tieslietu ministrija piekrita tiesībsargam un informēja](#), ka šis jautājums prasa risinājumu. Tieslietu ministrija apliecina gatavību minētā uzdevuma ietvaros kompleksi pārskatīt likumā noteiktās prasības. Tiesībsargs apņemas arī 2021. gadā aktīvi piedalīties šī jautājuma izvērtējumā.

TIESĪBAS UZ BRĪVĪBU UN DROŠĪBU,
EFEKTĪVA IZMEKLĒŠANA

TIESĪBAS UZ BRĪVĪBU UN DROŠĪBU, EFEKTĪVA IZMEKLĒŠANA

Ievads

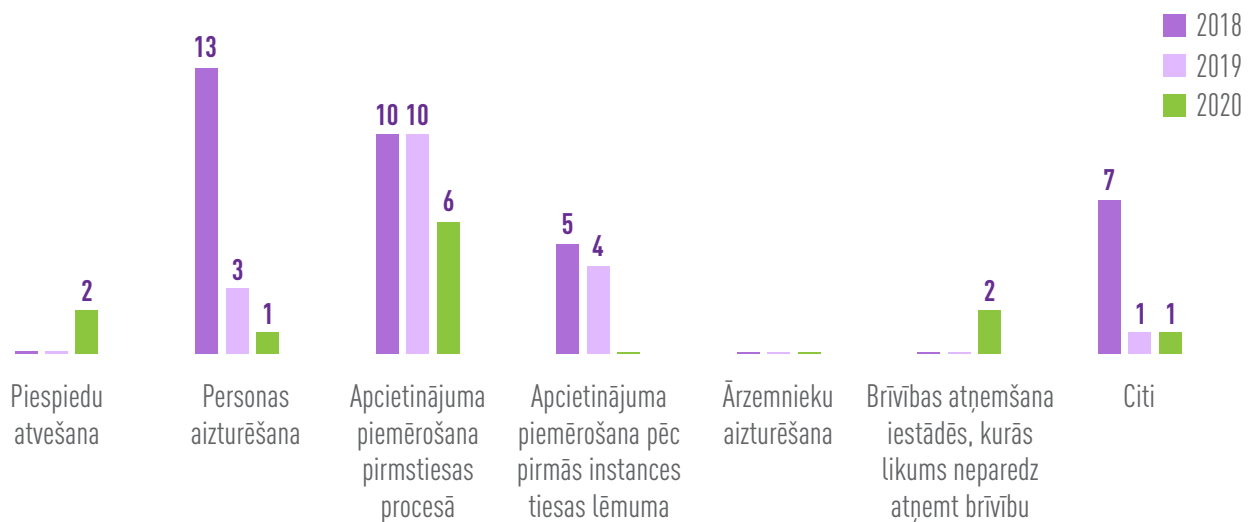
Tiesības uz brīvību un drošību nav absolūtas un var tikt ierobežotas likumā noteiktā kārtībā un apjomā. Brīvības atņemšana var būt attaisnota tikai tad, ja tā ir atņemta likumā noteiktos gadījumos un kārtībā. Tai ir jābūt pamatotai, un tā nevar notikt patvaļīgi.

Tiesības uz brīvību ir plašs jēdziens, kas aplūkojams ne vien personu aizturēšanas, turēšanas apcietinājumā vai piespiedu ievietošanas ārstniecības iestādē likumības, bet arī pienākuma iesaukšanai dienestā un valsts kritiskās infrastruktūras funkciju nodrošināšanā kontekstā.

Pārskata periodā aktualizējās arī jautājums par termiņiem, kādos tiesai ir jānodrošina apcietinājuma periodiskā kontrole pēc Kriminālprocesa likuma 281. panta ceturtajā daļā paredzētā divu mēnešu notecējuma. Vienlaikus tika pievērsta uzmanība personas aizturēšanas gadījumam pirms ieslodzījuma vietas apmeklējuma un iespējamām sekām, ja šāda rīcība izrādījies nepamatota. Tāpat jaunā Administratīvās atbildības likuma spēkā stāšanās kontekstā personai radās jautājumi par to nolēmumu izpildi, kuri pieņemti Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā noteiktajā kārtībā, bet vēl nav izpildīti.

Arī tiesību uz brīvību ierobežojumu gadījumā ir ārkārtīgi svarīgi nodrošināt, lai, saņemot sūdzību, valsts kompetentā iestāde nodrošinātu objektīvu un neatkarīgu izmeklēšanu, kā arī rūpīgu apstākļu pārbaudi. Nav pieļaujams, ka, tiesai sastādot saīsināto spriedumu un vienlaikus grozot drošības līdzekli uz vairāk ierobežojošu, vēlāk ilgstoši nesastādot pilno spriedumu, persona tiek atstāta neziņā par drošības līdzekļa grozīšanas motīviem, un tai ir liegta iespēja apstrīdēt drošības līdzekļa grozīšanu.

IESNIEGUMU STATISTIKA

No statistikas redzams, ka iesniegumu skaitam par tiesībām uz brīvību un drošību ir bijusi tendence samazināties. Mutvārdu, telefonisko un e-konsultāciju skaits, salīdzinot ar iepriekšējo gadu, ir palicis nemainīgs.

Iniciatīvas

Pienākums iesaukt valsts dienestā un iesaiste valsts kritiskās infrastruktūras funkciju nodrošināšanā

Tiesībsargs 2019. gada 8. augustā sniedza [viedokli Nr. 1-8/15](#) Aizsardzības ministrijai, kā arī piedalījās klātienē daba grupas sanāksmēs un apspriedēs par Aizsardzības ministrijas izstrādātajiem likumprojektiem: "Grozījumi Nacionālās drošības likumā" (VSS-702), "Grozījumi Mobilizācijas likumā" (VSS-703), "Grozījumi likumā "Par ārkārtējo situāciju un izņēmuma stāvokli" (VSS-704).

Tiesībsargs vērsa uzmanību uz cilvēktiesību un labas likumdošanas būtiskiem apstākļiem, kas uzlabotu minēto grozījumu paredzamību, saskaņotību ar spēkā esošiem normatīvajiem aktiem un ārkārtējā situācijā iespējamo ierobežojumu samērīgumu. Piemēram, labas likumdošanas principa ievērošanas un vienotas terminoloģijas izmantošanas nepieciešamību savstarpēji saistītos normatīvajos aktos. Tāpat tika sniegts viedoklis par tiesībām uzlikt pienākumu iesaukt dienestā un iesaistīt privātpersonas valsts kritiskās infrastruktūras funkciju nodrošināšanā. Diskusijas par likumprojektiem turpinājās arī 2020. gadā. 2020. gada maijā minēto grozījumu pakete tika iesniegta izskatīšanai Saeimā.

Gadījumu analīze

Apctinājuma lēmuma piemērošanas pamatojums

Vairākos gadījumos apcietinātās personas ir izteikušas sūdzības par lēmumu par apcietinājuma piemērošanu saturu (neizvērtētiem pierādījumiem vai argumentiem), norādījušas, ka nav izdarījušas noziedzīgu nodarījumu. Tiesībsargs šādos gadījumos informēja personas par lēmumu pārsūdzēšanas iespējām, kā arī iespējām iesniegt pieteikumu par apcietinājuma turpmākas nepieciešamības izvērtēšanu. Tiesībsargs nav tiesīgs sniegt savu vērtējumu par lēmuma par apcietinājuma piemērošanu pamatotību pēc būtības.

Apctinājuma periodiskās kontroles nodrošināšana saprātīgā termiņā

Pārskata periodā pie tiesībsarga vērsās divas apcietinātās personas, kuras izteica sūdzības par iespējamu novēlotu apcietinājuma turpmākas nepieciešamības kontroles veikšanu. Saņemot informāciju no tiesām, tika secināts, ka praksē apcietinājuma periodiskā kontrole var tikt realizēta vairākas dienas pēc Kriminālprocesa likuma 281. panta ceturtajā daļā paredzētā divu mēnešu termiņa notecējuma, kas var būt saistīts ar objektīviem apstākļiem, piemēram, saskaņojot tiesas sēdi ar lietas dalībniekiem, ievērojot videokonferenču zāļu noslodzi ieslodzījuma vietā un tiesā, u.c. Turklāt jāņem vērā, ka pieteikumu par apcietinājuma turpmākas nepieciešamības izvērtēšanu apcietinātā persona vai viņas aizstāvis var iesniegt jebkurā laikā. Tiesībsargs nesaskatīja personu tiesību uz brīvību pārkāpumus.

Personas aizturēšana pirms ieslodzījuma vietas apmeklējuma

Pie tiesībsarga vērsās fiziskā persona, kura pirms ieslodzījuma vietā esoša tuvinieka apmeklējuma tika aizturēta un nogādāta Valsts policijas iecirknī, kur tika pārmeklēta, tādējādi ierobežojot šīs personas brīvību. Pārmeklēšanas laikā aizliegti priekšmeti vai vielas pie personas netika atrastas.

Valsts policija savā pārbaudē pārkāpumus amatpersonu rīcībā nesaskatīja. Savukārt [tiesībsargs konstatēja](#), ka ticama sākotnējā informācija par personas prettiesisku rīcību var būt pamats personas aizturēšanai, kā arī pārmeklēšanai (privātās dzīves ierobežojums). Taču, ļaujoties vienīgi uz šo apsvērumu, amatpersonas uzņemas risku, ka kļūdainas informācijas gadījumā zudīs pamats personas tiesību ierobežošanai un personai zaudējumu vai kaitējuma esamības gadījumā rodas tiesības uz atlīdzinājumu Kriminālprocesā un administratīvo pārkāpumu lietvedībā nodarītā kaitējuma atlīdzināšanas likuma 2. panta otrajā daļā un 18. panta otrajā daļā noteiktajā kārtībā.

Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa kārtībā pieņemta nolēmuma izpilde

Pie tiesībsarga vērsās arī persona, kura bija sodīta ar administratīvo arestu Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā noteiktajā kārtībā. Līdz brīdim, kad 2020. gada 1. jūlijā stājās spēkā Administratīvās atbildības likums, kas neparedz šāda veida sodu, administratīvais arests nebija izpildīts. Persona uzskatīja, ka šādā gadījumā jāpiemēro personai labvēlīgākais regulējums, kas neparedz administratīvo arestu.

Tiesībsargs norādīja, ka saskaņā ar Administratīvās atbildības likuma Pārejas noteikumu 2. punktu procesuālās darbības, kas līdz Administratīvās atbildības likuma spēkā stāšanās dienai uzsāktas saskaņā ar Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksu, tiek arī pabeigtas kodeksā noteiktajā kārtībā. Procesa atjaunošana sakarā ar jaunatklātiem apstākļiem ir sevišķa procesuāla stadija, kas iespējama vienīgi tādā gadījumā, kad tai ir likumā noteiktais pamats, kura šajā gadījumā nebija.

[Tiesībsargs secināja](#), ka Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksa kārtībā piespriestā administratīvā aresta izpilde pēc Administratīvās atbildības likuma spēkā stāšanās nav uzskatāma par acīmredzami nesamērīgu personas pamattiesību ierobežojumu.

Atzini

Efektīvas pārbaudes veikšana par tiesību uz brīvību ierobežojumu

Tiesībsargs sniedza [atzinumu pārbaudes lietā Nr. 2019-15-2B](#), kas ierosināta pēc savas iniciatīvas, par Valsts policijas veiktās dienesta pārbaudes efektivitāti saistībā ar personas izteiktajām sūdzībām par turēšanas kārtību policijas iecirknī. Pārbaudes lietā tika konstatēts, ka persona pagaidu turēšanas telpā atradās desmit stundas, lai gan atbilstoši normatīvajam regulējumam pieļaujama ilgums ir līdz četrām stundām. Tika secināts, ka dienesta pārbaudes ietvaros tika nokavēta lietā nozīmīga pierādījuma (videoieraksta) iegūšana, kā arī netika vērtēti citi būtiski apstākļi. Tiesībsargs konstatēja, ka dienesta pārbaude netika veikta ar pienācīgu rūpību, un tā tika atzīta par neefektīvu Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 13. panta izpratnē.

Par pārbaudes lietā konstatēto tiesībsargs vērsās pie Valsts policijas priekšnieka p.i., kas atzina pārbaudes lietas atzinumā konstatētos pārkāpumus un norādīja, ka no 2020. gada februāra Valsts policija veic regulāras pārbaudes iecirkņos, lai nodrošinātu aizturēto un apcietināto personu normatīvajos aktos noteikto tiesību, tostarp ievietošanas termiņu, ievērošanu.

Drošības līdzekļa grozīšanas pamatojums saīsinātajā spriedumā

Pabeidzot pārbaudes lietu Nr. 2019-30-3E, tiesībsargs secināja, ka ir noticis Satversmes 94. pantā un Eiropas Cilvēktiesību un pamatbrīvību aizsardzības konvencijas 5. panta 1. punktā noteikto tiesību uz brīvību pārkāpums.

Notiesātajai personai saīsinātā sprieduma pasludināšanas brīdī tika grozīts tiesības mazāk ierobežojošs drošības līdzeklis uz apcietinājumu, bet vēlāk tiesneša slimības dēļ ilgstoši netika sastādīts pilnais spriedums, kas liedza notiesātajai personai un viņas aizstāvim ne tikai apstrīdēt apcietinājuma pamatotību, bet arī uzzināt argumentus, kādēļ sākotnējais drošības līdzeklis tika grozīts uz bargāku. Tiesībsargs uzskatīja, ka tiesai ir jāsniedz pamatojums konkrētā drošības līdzekļa piemērošanai, un aicināja Tieslietu ministriju vērtēt grozījumu nepieciešamību Kriminālprocesa likumā, lai šādas situācijas netiktu pieļautas.

Diskusijas par šo jautājumu Tieslietu ministrijas darba grupā vēl turpinās.

PRIVĀTĀS UN ĢIMENES DZĪVES NEAIZSKARAMĪBA

PRIVĀTĀS UN ĢIMENES DZĪVES NEAIZSKARAMĪBA

Ievads

2020. gadā iedzīvotāji vērsās pie tiesībsarga par dažādām privātās dzīves tēmām, tostarp privātās dzīves ierobežojumiem pandēmijas ietekmē. Daudz jautājumu tika uzdots par personas datu aizsardzību. Tika saņemtas sūdzības par to, ka bez personu piekrišanas sociālajos tīklos ir publicētas fotogrāfijas un videomateriāli, kuros tās ir redzamas. Tika aktualizēta tēma par "tiesībām tikt aizmirstam" Vispārīgās datu aizsardzības regulas izpratnē.

Tiesībsargs saņēma arī vairākus iesniegumus par personas datu apstrādes pārkāpumiem kriminālprocesa ietvaros, piemēram, apsūdzētās personas dati kopā ar lietas materiāliem tika izsniegti citām kriminālprocesā iesaistītajām personām un personas medicīnas un personas dati tika izpausti kriminālprocesā apsūdzētajām personām. Tāpat tika saņemta sūdzība par nepamatotu sakaru līdzekļu kontroli, kas veikta Operatīvās darbības likuma kārtībā.

Iniciatīvas

Videomateriālu publicēšana sociālajos medijos

2020. gada rudenī aktualizējās jautājums par atsevišķu biedrību kā bērnu likumisko pārstāvju pilnvaroto personu filmēšanas tiesiskumu bāriņtiesās un videomateriāla publicēšanu sociālajos medijos. Tiesībsarga biroja pārstāvji tika aicināti uz dažādām diskusijām ar lūgumu sniegt savu redzējumu.

Par bērna tiesību uz privāto dzīvi nodrošināšanu sk. ziņojuma sadaļā "Bērnu un jauniešu tiesības".

Videonovērošanas tiesiskais regulējums

Datu valsts inspekcija aicināja Tieslietu ministriju izvērtēt nepieciešamību pilnveidot tiesisko regulējumu attiecībā uz videonovērošanu. Tiesībsargs savā [vēstulē Tieslietu ministrijai](#) atbalstīja šo Datu valsts inspekcijas iniciatīvu. Tomēr Tieslietu ministrijas atbilde bija noraidoša.

Dalība konferencē "Juridiskie izaicinājumi sportā"

2020. gada 4. decembrī Tiesībsarga biroja juristi piedalījās Latvijas Antidopinga biroja rīkotajā konferencē "[Juridiskie izaicinājumi sportā](#)", kuras mērķis bija identificēt problemātiku sporta tiesībās un iezīmēt konceptuālos risinājumus, stiprinot tiesiskumu sportā – cilvēktiesību ievērošanu, it īpaši antidopinga disciplinārajos procesos. Prezēntācijā tika iezīmēts tāds sportistu tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību aspekts kā biometrisku datu fiksēšana, apstrāde, tālāk nodošana, kā arī dzimuma identitātes noteikšana un dzimuma mainīguma aspekts sportā.

Lekcijas par datu aizsardzību

Projekta "Dzīvei gatavs" ietvaros Tiesībsarga biroja juristi vadīja lekcijas skolu audzēkņiem par datu aizsardzības aktualitātēm.

Gadījumu analīze

Liela apmēra e-pastu noplūde

Kāda bijusī uzņēmuma darbiniece vērsās pie tiesībsarga pēc liela daudzuma uzņēmuma darbinieku elektroniskās sarakstes ar personas datiem noplūdi publiskajā telpā. Tiesībsargs nekavējoties vērsās ar iesniegumu Valsts policijā, lūdzot izvērtēt šīs ziņas un lemt par procesuālo darbību nepieciešamību.

Personas koda norāde apbalvojuma pretendentiem

Kāds iedzīvotājs izteica neapmierinātību, ka pašvaldības domes nolikumā ietverta prasība norādīt apbalvojuma pretendenta pilno personas kodu. Tiesībsargs skaidroja, ka šādu datu apstrādei ir tiesisks pamats, jo tādējādi pašvaldības atbildīgās amatpersonas var nepārprotami identificēt apbalvojamo personu. Vienlaikus tika norādīts, ka pašvaldībai datu apstrādē jāievēro arī datu minimizēšanas princips.

Personas vārda un uzvārda publicēšana olimpiādes mājaslapā

Persona, kas bija piedalījies Starptautiskajā informātikas olimpiādē, vēlējās izmantot "tiesības tikt aizmirstai", lūdzot dzēst informāciju par tās dalību šajā olimpiādē. Tomēr, tā kā personas vārds un uzvārds nebija atrodams meklētājprogrammās, tad uzskatāms, ka personas vārda un uzvārda iekļaušana Starptautiskās informātikas olimpiādes mājaslapā ir nepieciešama sabiedrības informēšanai, kā arī zinātnes un vēstures pētniecības nolūkiem.

Miruša cilvēka ķermeņa aizturēšana

Pārskata periodā biedrība lūdza [tiesībsarga viedokli](#), vai, aizturot mirušā cilvēka ķermeni līdz brīdim, kamēr piederīgie norēķināsies pilnā apmērā par sniegtiem pakalpojumiem, netiek pārkāpti tiesību akti un mirušā cilvēktiesības. Ņemot vērā, ka Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra un pašvaldības piešķir mirušā tuviniekiem, aprūpes institūcijām apbedīšanas pabalstu, ar kuru var segt mirušās personas uzglabāšanas un apbedīšanas izmaksas, apbedīšanas pakalpojumu sniedzējiem būtu savlaicīgi jāinformē pakalpojumu saņēmēji par pakalpojumu izmaksām un to pakalpojumu daļu, ko nebūs iespējams segt ar piešķirto pabalstu, lai nodrošinātu mirušās personas cieņpilnu apbedīšanu.

Fotoradaru izmantošana sākotnēji neparedzētiem mērķiem

Tiesībsargs saņēma iesniegumu, kurā privātpersona norādīja, ka fotoradarus iespējams konfigurēt nepārtrauktai personas datu apstrādei, un tādējādi tikšot apstrādāti autovadītāju un transportlīdzekļu dati arī gadījumos, kad personas to nav atļāvušas un nav izdarījušas likumpārkāpumu.

[Tiesībargs konstatēja](#), ka minētajā jautājumā tiek skartas dažādas pamattiesības un darbības reglamentē dažādi likumi. Līdz ar to viedoklis tika sniegts, ievērojot normatīvo aktu prasības par situāciju līdz administratīvās atbildības sistēmas reformai.

Par nesamērīgu policijas kontroli pašizolācijā esošām personām Covid-19 pandēmijas laikā un masku nēsāšanas noteikumiem privātpersonām sk. ziņojuma sadaļā "Cilvēktiesības saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību valstī".

VĀRDA BRĪVĪBA

VĀRDA BRĪVĪBA

Ievads

2020. gads valstī iezīmējās ar plašām dezinformācijas izpausmēm, kuras galvenokārt bija saistītas ar Covid-19 pandēmiju un tās radītajiem ierobežojumiem. Tika saņemti vairāki iesniegumi par satura dzēšanu sociālajos medijos, kā arī *Facebook* faktu pārbaudes iniciatīvām, ko saistībā ar viltus ziņu izplatību Latvijā īsteno "Re:Baltica". Tiesībsargs vērsa iesniedzēju uzmanību, ka interneta platformu un sociālo tīklu izmantošanas kārtību regulē iekšējās kārtības noteikumi un tiesību normas neaizliedz šīm platformām kontrolēt to saturu, arī pašām cenšoties informāciju, ko tās atzīst par šiem iekšējās kārtības noteikumiem neatbilstošu.

Tāpat, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, tiesībsargs pārskata periodā novēroja krietni vairāk gadījumu, kad tika izteikta naida runa pret personām ar citu ādas krāsu un etnisko izcelsmi, kā arī seksuālajām minoritātēm. Vairākos gadījumos par šiem izteikumiem tiesībsargs vērsās tiesībsargājošās iestādēs.

Iniciatīvas

Diskusija apvienībā "Mozaīka" par naida runas apkarošanu

2020. gada 9. oktobrī Tiesībsarga biroja pārstāvis piedalījās LGBT un viņu draugu apvienības "Mozaīka" rīkotajā sanāksmē, uz kuru bija aicināti arī pārstāvji no drošības un tiesībsargājošām iestādēm, Saeimas, Valsts policijas koledžas. Tikšanās mērķis bija diskutēt un meklēt risinājumus, kā izskaust naida runu sociālajos medijos.

Tiesībsarga biroja pārstāvis lūdza ekspertus komentēt iespēju noteikt administratīvo atbildību par naida runu, jo ne visos gadījumos šie izteicieni sasniedz kriminālatbildības robežu. Vairāki diskusijas dalībnieki piekrita, ka tas būtu labs risinājums. Pēc tikšanās Tiesībsarga birojs arī saņēma "Mozaikas" vēstules kopiju, kas adresēta Tieslietu ministrijai un kurā apvienība raksta par iespējamiem grozījumiem naida noziegumu regulējumā. Vēstulē izteikti vairāki priekšlikumi par to, kā apkarot naida runu sociālajos tīklos, kā arī pilnveidot normatīvo regulējumu attiecībā uz naida noziegumiem vispār, tostarp ieviešot arī administratīvo atbildību.

Atbildība par Georga lentīšu valkāšanu

Tiesībsargs piedalījās Tieslietu ministrijas un Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisijas sēdēs, kad tika skatīti likumprojekti "Grozījums Publisku izklaides un svētku pasākumu drošības likumā" ([Nr. 321/Lp13](#)) un "Grozījums likumā "Par sapulcēm, gājieniem un piketiem"" ([Nr. 322/Lp13](#)).

Minētie likumprojekti pēc būtības paredzēja pilnīgu totalitāro režīmu simbolikas un to stilizētu atdarinājumu, kā arī Georga lentīšu nēsāšanas aizliegumu pasākumos un gājienos. Tiesībsargs vērsa uzmanību, ka, lai gan nebūtu pieņemama simbolu izmantošana totalitāro režīmu slavināšanai, tomēr par acīmredzami nesamērīgu būtu uzskatāms minētās simbolikas pilnīgs izmantošanas aizliegums kultūras un vēstures pasākumu norisē (ja to mērķis nav cildināt minētos režīmus).

Komisiju dalībnieku uzmanība tika vērsa uz to, ka personas tiesību uz vārda brīvību neatņemama daļa ir tiesības uz miermīlīgu, tostarp atšķirīgu viedokļu vai uzskatu, manifestāciju. Minēto tiesību ierobežojumam jābūt tiesiskam mērķim, kā arī tam jābūt samērīgam ar sabiedrības drošības apdraudējumu. Lai gan drošības iestāžu pārstāvji nenorādīja uz apdraudējumiem, kurus varētu radīt personas ar minētajām lentītēm, un tiesībsargājošo iestāžu pārstāvji informēja par objektīviem šķēršļiem izpildīt šādi formulētas likuma prasības, Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisija 2020. gada 17. septembrī atbalstīja virzīt pirmajam lasījumam Georga lentīšu nēsāšanas aizliegumu. Priekšlikums atbalstīts Saeimā arī 1. lasījumā.

Pašvaldības deputāta kritika par domi reģionālajā laikrakstā

Tiesībsargs ierosināja un izskatīja pārbaudes lietu par vārda brīvības ierobežojumu pašvaldības deputātam. Reģionālajā laikrakstā tika publicēta intervija ar pašvaldības domes deputātu, kurā viņš kritiski izteicās par dažiem pašvaldības īstenotajiem projektiem un atsevišķu domes darbinieku profesionālo darbību. Pašvaldības Ētikas komisija, izskatot lietu par atsevišķiem deputāta izteicieniem intervijā, pieņēma lēmumu, ar kuru lika publicēt pašvaldības mājaslapā deputāta vārdu, uzvārdu un Ētikas kodeksa normu pārkāpumus.

[Pārbaudes lietā tika atzīts](#), ka tādējādi ir ierobežotas deputāta tiesības uz vārda brīvību.

Gadījumu analīze

Bezmaksas raidlaiks Rīgas domes ārkārtas vēlēšanu kandidātiem

2020. gada augustā tiesībsargs saņēma vairāku Rīgas domes ārkārtas vēlēšanu kandidātu iesniegumus par to, ka viņiem netika nodrošināta iespēja izmantot bezmaksas raidlaiku sabiedriskajos medijos.

Izskatot iesniegumus, tiesībsargs aicināja kandidātus izmantot tiesību aizsardzības mehānismu – vērsties ar iesniegumu Nacionālajā elektronisko plašsaziņas līdzekļu padomē. [Tiesībsargs sniedza viedokli](#), ka Elektronisko plašsaziņas līdzekļu likuma un likuma "Par priekšvēlēšanu aģitāciju" mērķiem un sabiedrības tiesībām uz informāciju un brīvām vēlēšanām atbilstošs ir regulējums, saskaņā ar kuru arī ārkārtas pašvaldību vēlēšanu kandidātiem ir iespējams izmantot bezmaksas raidlaiku.

Deputāta izteiceni sociālajā tīklā Facebook

Tiesībsargs sniedza viedokli par Saeimas deputāta rīcību, publicējot ierakstu *Facebook*, kas satur rasisma pazīmes un kas vēlāk tika dzēsts, jo tika atzīts par neatbilstošu platformas iekšējās kārtības noteikumiem. Vēstulē amatpersonai tiesībsargs uzsvēra, ka politiku internetā publicētie ieraksti izpelnās plašu uzmanību sabiedrībā un lasītāji savu attieksmi pret šo informāciju var paust, gan sniedzot atbalstu un piekrišanu komentāros, gan arī paužot kritiku. Gadījumā, ja personas uzskata, ka publicētais materiāls ir aizskarošs, tām ir tiesības paust savas bažas, arī izvēloties ziņot par ierakstu saturu platformas *Facebook* administrācijai.

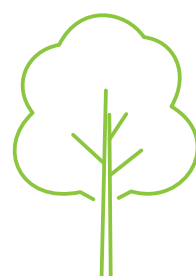
Neapstrīdot amatpersonas tiesības brīvi paust viedokli par sabiedrībā aktuāliem jautājumiem, [tiesībsargs aicināja](#) personu paraudzīties plašāk uz rasisma diskursu sabiedrībā un tās lomu sabiedrības viedokļa veidošanā.

Par viltus ziņu izplatību sk. ziņojuma sadaļā "Cilvēktiesības saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību valstī".

Nozieguma apraksts portālā "Delfi"

Kāds ieslodzītais vērsās pie tiesībsarga, norādot, ka viņa vārds un uzvārds, kā arī nozieguma apraksts atrodams interneta portālā. Ieslodzītais puda pieņēmumu, ka informācija varētu būt noplūdusi no slēgtas tiesas sēdes. [Tiesībsargs vērtēja](#), vai publikācijas informatīvā vērtība ir pietiekama, lai attaisnotu iejaukšanos personas privātajā dzīvē.

Nav strīda par sabiedrības interesi par noziegumiem, to atklāšanu un vainīgo personu saukšanu pie atbildības. Tomēr diskutējams ir jautājums, kā sasniegt šo mērķi, pēc iespējas mazāk iejaucoties personas tiesībās uz privāto dzīvi. Tiesībsarga vērtējumā, mērķis – rosināt diskusiju par iespējamiem grozījumiem normatīvajā regulējumā – konkrētajā gadījumā būtu sasniegts arī ar citiem līdzekļiem, kas mazāk aizskartu personas tiesības uz privāto dzīvi.

TIESĪBAS UZ ĪPAŠUMU

TIESĪBAS UZ ĪPAŠUMU

Ievads

Saistībā ar tiesībām uz īpašumu iedzīvotāji lielākoties vērsušies pie tiesībsarga individuālu aizskārumu gadījumos, piemēram, par īpašuma robežām, vēsturiskām netaisnībām īpašuma atgūšanā, būvvaldes, Valsts zemes dienesta, VID rīcību, nodokļu jautājumiem, īpaši par iedzīvotāju ienākuma nodokļa un nekustamā īpašuma nodokļa aprēķinu un piemērošanu.

Daudzdzīvokļu namu īpašnieki sūdzējušies par mājas apsaimniekotāja rīcību. Aizvien tiek pausts sašutums par valsts nespēju rast taisnīgu risinājumu dalītā īpašuma problemātikai. Iedzīvotāji vērsušies pie tiesībsarga par nesamērīgām kompensācijām par nepamatotu pieslēgumu dabasgāzes sadales sistēmai, par īpašuma apgrūtinājumiem bez taisnīgas kompensācijas, par valsts iestāžu neieinteresētību bezmantnieka mantas pārņemšanā un apsaimniekošanas izdevumu segšanā. Atsevišķos gadījumos iedzīvotāji vērsušies pie tiesībsarga ar lūgumu pārvērtēt tiesu nolēmumus.

Liela daļa iesniegumu par īpašuma tiesību iespējamo aizskārumu skar privāto tiesību jomu, tādēļ tiesībsargs šādas situācijas pēc būtības nevērtē, vien sniedz ieteikumu iespējamam risinājumam. Vērojams, ka vairumā gadījumu likumu nezināšana un termiņu nokavējums vai cita nepareiza rīcība ir novedusi pie īpašuma vai naudas zaudēšanas. Tāpat iedzīvotājiem ir jāsaprot, ka, ņemot vērā tiesu varas neatkarību, tiesībsargam nav tiesību pārvērtēt tiesu nolēmumus.

Iniciatīvas

Par Ministru kabineta noteikumu projektu "Noteikumi par kadastrālo vērtību bāzi 2022., 2023., 2024. un 2025. gadam"

Jauno kadastrālo vērtību aktualizēšana guva plašu rezonansi sabiedrībā, kas liecina, ka sabiedrībai ir kategoriski iebildumi pret prognozēto kadastrālo vērtību pieauguma apmēru. Tā kā kadastrālo vērtību izmaiņas ir saistītas ar virkni nodokļu un nodevu aprēķinu nekustamo īpašumu jomā, likumdevējam ir jābūt īpaši rūpīgam, nākot klajā ar paziņojumiem par būtiskām izmaiņām šajā jomā.

Lai arī valsts noteiktais nodokļa maksāšanas pienākums pats par sevi neaizskar personas pamattiesības, nodokļu tiesību jomas specifika nosaka arī konstitucionālās kontroles robežas – no pamattiesību ierobežošanas viedokļa var vērtēt to, vai nodokļa maksājums nav nesamērīgs slogs adresātam, un vai nodokļu normatīvais regulējums atbilst vispārējiem tiesību principiem. Nodokļu regulējumam ir jābūt pamatotam ar objektīviem un racionāliem apsvērumiem. Nodoklis nedrīkst būt konfiscējošs.

Ņemot vērā kadastrālo vērtību izmaiņu tiešo korelāciju ar nekustamā īpašuma nodokļa apmēru, kas tieši skar personas tiesības uz īpašumu un mājokli, tiesībsarga ieskatā, jaunās projektētās kadastrālās vērtības sabiedrībai bija jādara zināmas vienlaikus ar plānotajām izmaiņām nekustamā īpašuma nodokļa aprēķinā.

Par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumiem Jelgavas novadā

Jelgavas novada pašvaldības saistošie noteikumi par nekustamā īpašuma nodokļa atvieglojumiem noteica, ka pirmās grupas invalīdam, kuram nav 1. šķiras likumisko mantinieku un kura ienākumi mēnesī nepārsniedz Ministru kabineta noteikto minimālo darba algu, ir piemērojama nekustamā īpašuma nodokļa atlaide 70 % apmērā.

Tiesībsargs aicināja pašvaldību precizēt noteikumus, nosakot, ka nodokļa atvieglojumi tiek piešķirti, ja personai ar invaliditāti nav pilngadīgu 1. šķiras likumisko mantinieku, kā arī lietot ANO Konvencijai par personu ar invaliditāti tiesībām atbilstošu terminoloģiju, proti, personas ar invaliditāti nedēvējot par invalīdiem.

Pašvaldība, ievērojot tiesībsarga rekomendācijas, veikusi grozījumus saistošajos noteikumos.

Par diskrimināciju uz vecuma pamata Siguldas novada saistošajos noteikumos par nekustamā īpašuma nodokļa piemērošanu sk. šī ziņojuma sadaļā "Diskriminācija un tiesiskā vienlīdzība".

Par Enerģētikas likuma regulējumu

Pamatojoties uz atziņām, kas gūtas, gatavojot viedokli Satversmes tiesai lietā Nr. 2019-28-0103, sniegts ierosinājums Ekonomikas ministrijai izvērtēt nepieciešamību precizēt Enerģētikas likuma regulējumu, nodrošinot skaidrību atsevišķos jautājumos saistībā ar dabasgāzes pārvades un sadales sistēmu izmantošanu. Proti: 1) lietotāju, kas nav rūpnieciskie lietotāji, pieslēgšanās iespējas pārvades sistēmai – vai tas ir atļauts, vai, vadoties no pašreizējā Direktīvas regulējuma, šāda iespēja netiek paredzēta; 2) kuros gadījumos un ar kādiem nosacījumiem ir pieļaujama vienota sadales un pārvades sistēmas operatora izveide, un kad tā ir aizliegta.

Par efektīvu tiesību aizsardzības līdzekļu trūkumu

Tiesībsargs, analizējot personām pieejamo tiesību aizsardzības mehānisma efektivitāti attiecībā uz īpašumtiesību ilgstošu ierobežojumu, kas noteikts starptautiskās sadarbības ietvaros Latvijā ierosinātā, bet vēlāk ārvalstij tālākai pirmstiesas izmeklēšanai pārsūtītā, kriminālprocesā, saskatīja nepilnības normatīvajā regulējumā, jo Latvijas institūciju lēmums par aresta uzlikšanu mantai pirmstiesas procesā var saglabāties nesamērīgi ilgi bez jebkādas tālākās kontroles.

Tiesībsargs par saviem secinājumiem ir [informējis gan Ģenerālprokuratūru, gan Tieslietu ministriju](#), aicinot diskutēt par nepieciešamību pilnveidot normatīvo regulējumu. No [Tieslietu ministrijas atbildes](#) izriet, ka normatīvo regulējumu ir plānots pilnveidot, lai novērstu iespējamus personu tiesību uz īpašumu aizskārumus. Savukārt ekspertu vidū turpinās diskusijas par to, vai izstrādātie grozījumi būs piemērojami arī tām situācijām, kad arests uzlikts Latvijā uzsāktā kriminālprocesā, kas pēc tam nodots ārvalstij.

Gadījumu analīze

Par īpašuma tiesību apgrūtinājumu dabas liegumā, neparedzot kompensāciju

Tiesībsargs izskatījis pārbaudes lietu par īpašuma tiesību apgrūtinājumu gadījumā, kad privātpersonas nekustamais īpašums atrodas īpaši aizsargājamā dabas teritorijā – dabas liegumā "Jaunciems", kam ir piešķirts Eiropas nozīmes aizsargājamās dabas teritorijas *Natura 2000* statuss, secināja, ka iesniedzējas īpašumtiesību ierobežojums ir noteikts ar likumu leģitīma mērķa labad, taču to nevar atzīt par samērīgu, jo valstī nepastāv mehānisms, kas kompensētu īpašumtiesību aprobežojumus gadījumos, kad nekustamais īpašums atrodas *Natura 2000* teritorijā, ir mazāks par 1 hektāru, tas nav ne mežs, ne lauksaimniecības zeme, bet tajā ir ievērojamas stingras dabas aizsardzības prasības. Tiesībsargs norādīja, ka ir izjaukts taisnīgs līdzsvars, kas nodrošināms starp sabiedrības vispārējām interesēm un individa pamattiesību aizsardzību.

Apzinoties rekomendāciju ieviešanas iespējamo ietekmi uz valsts budžetu, tiesībsargs tomēr aicināja rast risinājumu taisnīgam situācijas noregulējumam, paredzot kompensācijas par īpašumtiesību aprobežojumiem nekustamajos īpašumos, kas atrodas īpaši aizsargājamās dabas teritorijās un ir mazāki par vienu hektāru.

Tiesībsarga atzinums pieejams [šeit](#).

Par īpašuma tiesību ierobežojuma samērīgumu

Izskatījis personas iesniegumu par daudzdzīvokļu nama ārējai sienai piestiprinātiem elektrotransporta kontakttīkliem, tiesībsargs norādīja, ka katram īpašumtiesību ierobežojumam ir jābūt samērīgam. Tiesībsarga ieskatā, atkarībā no tehniskajā atzinumā par minēto kontakttīkla atsaišu ietekmi uz dzīvojamās mājas tehnisko stāvokli un pamatojuma, kāpēc dzīvojamās mājas īpašnieki vēlētos pārvietot kontakttīkla stiprinājuma elementus, būtu vērtējama Ceļu satiksmes likuma 7.¹ panta trešās daļas satversmība, proti, atbilstība Satversmes 105. pantā nostiprinātajām personas tiesībām uz īpašumu. Tiesībsargs konstatējis, ka par minēto tiesību normu Satversmes tiesā ir ierosināta lieta Nr. 2020-59-01.

Finanšu pakalpojumu pieejamība minimālā apmērā

Saistībā ar vairāku privātpersonu iesniegumiem par kredītiestāžu atteikumu sniegt tām finanšu pakalpojumus tiesībsargs uzskata, ka no cilvēktiesību aspekta ir nepieciešams izstrādāt mehānismu, kas nodrošinās personām, kurām saskaņā ar normatīvo aktu prasībām ir ierobežotas iespējas atvērt kontu finanšu iestādē, iespēju veikt norēķinus, kas ir būtiski nepieciešami to pamatvajadzību nodrošināšanai. Pēc konsultācijām ar nozari plānots iesniegt priekšlikumus Finanšu ministrijai.

Par likumu "Par iedzīvotāju ienākuma nodokli"

Izskatot pārbaudes lietu par iedzīvotāju ienākuma nodokļa (IIN) piemērošanas praksi, ja tiek atsavināts nekustamais īpašums un no tā iegūtie līdzekļi ieguldīti citā īpašumā, tiesībsargs konstatēja, ka likuma normu piemērošanas gadījumā nav nozīmes nodokļa maksātāja ģimenes stāvoklim, faktam, ka nekustamais īpašums iegādāts laulības laikā un ir laulāto kopmanta, kā arī faktam, ka šajā nekustamajā īpašumā visu likumā noteikto laiku bija deklarēts otrs laulātais un attiecībā uz to izpildās likumā noteiktā deklarēšanās prasība, jo kritēriji, kas atbrīvo no pienākuma maksāt nodokli, ir attiecināmi tikai uz nekustamā īpašuma īpašnieku, kas ir reģistrēts zemesgrāmatā.

Tiesiskā valstī tiesību sistēmai ir jādabojas kā vienotam un savstarpēji saskaņotam tiesību kopumam, kas sekmē taisnīgumu un ievēro personu tiesības un tiesiskās intereses. Līdz ar to tiesībsargs norādīja, ka būtu vēlams, ja nodokļu tiesībās laulāto ciešā sasaiste kopīgās mantas gadījumā tiktu ņemta vērā, tāpat kā ģimenes tiesībās. Tas sekmētu taisnīguma un tiesiskuma principa īstenošanu, kā arī aizsargātu ģimenes tiesiskās intereses. Finanšu ministrija tiesībsarga priekšlikumu nav atbalstījusi.

Tiesībsarga atzinums pieejams [šeit](#).

Iedzīvotāju ienākuma nodoklis saimnieciskās darbības veicējiem

Ar 2018. gadu ir izmainīta kārtība IIN nomaksā saimnieciskās darbības veicējiem, proti, ja iepriekš saimnieciskās darbības veicējiem izmaksas bija vienādas ar gūtajiem ieņēmumiem (ienākumi 0) vai lielākas par gūtajiem ieņēmumiem (saimnieciskā darbība ar zaudējumiem), tad IIN nebija jāmaksā. Šobrīd šādos gadījumos saimnieciskās darbības veicējam ir pienākums maksāt IIN, apliekot ar attiecīgu IIN likmi saimnieciskās darbības 20 % ieņēmumu daļu (nevis peļņu), jo ar saimniecisko darbību saistītos izdevumus šobrīd var attiecināt tikai 80 % apmērā. Citiem vārdiem sakot, likums saimnieciskās darbības veicējiem, kas noteiktu apstākļu dēļ nespēj strādāt ar peļņu, uzliek pienākumu maksāt IIN arī tad, ja nav peļņas.

Tiesībsargs norādīja, ka šī kārtība neatbilst taisnīguma principam un nesamērīgi ierobežo nodokļu maksātāju īpašuma tiesības, aicinot grozīt tiesību normu. Likumdevējs rekomendāciju nav ņēmis vērā, līdz ar to tiesībsargs izskata iespēju vērsties Satversmes tiesā.

Tiesībsarga atzinums pieejams [šeit](#).

Viedokļi un pieteikumi tiesai

Samērīgums valsts nodevas apmērā, nostiprinot īpašuma tiesības faktiskā kopdzīvē esošām personām

2018. gadā tiesībsargs konstatēja nesamērīgumu valsts nodevas noteikšanā, mantošanas gadījumā nostiprinot īpašuma tiesības zemesgrāmatā faktiskā kopdzīvē esošām personām. Gadījumos, kad mantinieks, kura mantojuma tiesības tiek apstiprinātas uz mantojuma līguma pamata, bija mantojuma atstājēja laulātais, valsts nodevas apmērs ir noteikts 0,125 % no mantotā nekustamā īpašuma vērtības, kas ir 60 reizes mazāka. Tiesībsargs aicināja likumdevēju īstenot pozitīvo pienākumu paredzēt juridisku ietvaru dažādu ģimenes formu atzīšanai atbilstoši Eiropas Cilvēktiesību tiesas jaunākajām atziņām un Satversmes 110. pantam; pārskatīt normatīvo regulējumu, veidojot vienotu izpratni par ģimenes jēdzienu un aizsardzību. Tāpat tiesībsargs aicināja izdarīt grozījumus valdības noteikumos par valsts nodevām.

Tā kā ne likumdevējs, ne valdība tiesībsarga rekomendācijas nav ņēmusi vērā, tiesībsargs iesniedza [pieteikumu Satversmes tiesā](#), un tā ir ierosinājusi lietu Nr. 2020-34-03.

PVN piemērošana zemes piespiedu nomas attiecībās

Sniedzot [viedokli Satversmes tiesai lietā Nr. 2020-24-01](#) par tiesību normām, kas nosaka pienākumu noteiktos gadījumos maksāt PVN piespiedu nomas attiecībās, tiesībsargs norādīja, ka pieteikuma iesniedzēja un zemes īpašnieki, kuriem nav pienākuma maksāt PVN valsts budžetā, nav vienādos un salīdzināmos apstākļos, līdz ar to nav konstatējams Satversmes 91. panta pārkāpums.

Saistībā ar īpašuma tiesību ierobežojumu tiesībsargs uzskatīja, ka viens no īpašuma tiesību ierobežošanas leģitīmajiem mērķiem ietver valsts saistību nodrošināšanu, ko tā uzņēmusies, iestājoties Eiropas Savienībā, un būtiski, ka apstrīdētā norma ir pieņemta, transponējot Direktīvas 2006/112/EK normas. Tieši šis mērķis ar apstrīdēto normu, tiesībsarga ieskatā, netiek sasniegts. Likumdevējam, izdarot izvēli – zemes piespiedu nomas attiecībās atbrīvot nekustamā īpašuma iznomāšanu no PVN maksājuma vai noteikt izņēmumus, tā jābalsta Eiropas Savienības Tiesas judikatūrā, panākot iespējami taisnīgu līdzsvaru starp dažādu sabiedrības locekļu pretrunīgajām interesēm.

Soda naudas apmēra samērīgums nodokļu pārkāpumu lietās

Sniedzot viedokli Satversmes tiesai lietā Nr. 2020-31-01 par tiesisko regulējumu, kas nosaka soda naudas 100 procentu apmērā no budžetā iemaksājamās nodokļa summas aprēķinu un piedziņu no nodokļu maksātāja atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 105. pantam, tiesībsargs secināja, ka apstrīdētā norma pašreizējā redakcijā rada nesamērīgas piemērošanas risku. Tā būtu precizējama, nosakot regulējumu, kas paredz iespēju individuāli pieiet atbildības noteikšanai par apstrīdētajā normā noteikto pārkāpumu. Šādai individuālai pieejai jābūt saskaņotai ar apstrīdētās normas leģitīmo mērķi – atturēt individu no turpmākiem pārkāpumiem, nodrošinot efektīvu un savlaicīgu nodokļu iekasēšanu, kā arī sodīt individu atbilstoši nodarītajam pārkāpumam.

Zāļu reklamēšanas ierobežojumi

Sniedzot [viedokli Satversmes tiesai lietā Nr. 2020-02-0306](#) par zāļu reklamēšanas ierobežojumu atbilstību Satversmes 100. un 105. pantam un Līguma par Eiropas Savienības darbību 288. panta trešajai daļai, tiesībsargs secināja, ka normatīvais regulējums, kas nosaka ierobežojumus zāļu reklāmai, nav ne skaidrs, ne arī nepārprotami vērst uz leģitīmā mērķa – aizsargāt sabiedrību no nepārdomātas zāļu iegādes – sasniegšanu. Nav viennozīmīgi skaidrs, kādu informāciju par zāļu cenu samazināšanu aptiekām ir ļauts izplatīt sabiedrībai.

Aptiekas darbojas regulēta uzcenojuma apstākļos, taču drīkst piemērot atlaides zālēm. Attiecīgi aptiekām jābūt iespējai izplatīt informāciju par zāļu cenu samazinājumu, tādējādi nodrošinot patērētājiem tiesības iegūt informāciju par izdevīgākiem nosacījumiem zāļu iegādei, vienlaikus nodrošinot, ka šāda informācija nepārkāpj Ministru kabineta noteiktās prasības zāļu reklāmai.

Dabsgāzes pārvades un sadales sistēmas strīdīgie aspekti

Sniedzot viedokli Satversmes tiesai lietā Nr. 2019-28-0103 "Par Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas padomes 2019. gada 18. aprīļa lēmuma Nr. 1/7 "Dabsgāzes pārvades sistēmas pieslēguma noteikumi biometāna ražotājiem, sašķidrinātās dabsgāzes sistēmas operatoriem un dabsgāzes lietotājiem" atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 1., 64., 89. pantam un 105. panta pirmajam teikumam, kā arī Enerģētikas likuma 45. panta septītajai daļai un 84.¹ panta pirmajai daļai un Enerģētikas likuma 84.¹ panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. pantam", tiesībsargs secināja, ka Sabiedrisko pakalpojumu regulēšanas komisijas lēmums atbilst Satversmes 64., 89. pantam un 105. panta pirmajam teikumam, kā arī Enerģētikas likuma 45. panta septītajai daļai un 84.¹ panta pirmajai daļai, kā arī Satversmes 1. pantam. Savukārt Enerģētikas likuma 84.¹ panta pirmā daļa atbilst Satversmes 64. pantam.

Vienlaikus tiesībsargs aicināja Ekonomikas ministriju izvērtēt nepieciešamību precizēt Enerģētikas likumu, nodrošinot skaidru regulējumu atsevišķos jautājumos saistībā ar dabsgāzes pārvades un sadales sistēmu izmantošanu.

Dabas gāzes lietotāja pienākuma maksāt kompensāciju par dabas gāzes skaitītāja neatbilstošu izmantošanu samērīgums

Sniedzot [viedokli Satversmes tiesas lietā Nr. 2019-19-0103](#), kurā ir apstrīdētas tiesību normas, kas paredzēja dabas gāzes lietotājam, kas dabas gāzes skaitītāju ir izmantojis neatbilstoši noteikumiem, pienākumu samaksāt par izlieto to dabasgāzi pēc sistēmas operatora noteiktiem aprēķiniem un kompensāciju divkārtā apmērā, tiesībsargs atzina, ka šī kārtība neatbilst samērīguma principam un aizskar īpašuma tiesības.

Lai sasniegtu mērķi – nodrošināt energoapgādes sistēmu drošu, efektīvu un operatīvu darbību visas sabiedrības interesēs, atlīdzināt sistēmas operatoram un citiem lietotājiem nodarītos zaudējumus un radušos izdevumus sakarā ar lietotāja darbībām, kas ir vērstas uz dabasgāzes patēriņa uzskaites samazināšanu vai dabasgāzes lietošanu bez maksas, aizsargāt lietotājus pret dominējošā stāvoklī esošiem energoapgādes komersantiem – bija iespējams pieņemt saudzējošāku regulējumu, piemēram, dabasgāzes operatoram pierādot nodarītos zaudējumus un ieviešot tādu dabasgāzes uzskaites sistēmu, kas ļautu noteikt faktisko gāzes patēriņu neatkarīgi no uzstādītā gāzes skaitītāja rādījumiem.

Par aizliegumu īstenot studiju programmas svešvalodās privātās augstskolās

Sniedzot [viedokli Satversmes tiesā lietā Nr. 2019-12-01](#) par tiesisko regulējumu, kas nosaka aizliegumu privātajām augstskolām bez ierobežojumiem īstenot studiju programmas svešvalodās, tiesībsargs to atzina par atbilstošu Satversmes 1., 105. un 112. pantam.

Satversmes tiesa sadalīja lietu un paplašināja tās robežas, nosakot daļu apstrīdēto normu par neatbilstošām Satversmes 112. un 113. pantam.

Rekomendāciju izpilde

Par pienākumu maksāt OIK elektroenerģijas neto norēķinu sistēmas ietvaros sk. šī ziņojuma sadaļā "Diskriminācija un tiesiskā vienlīdzība".

TIESĪBAS UZ DARBU

TIESĪBAS UZ DARBU

Ievads

Saistībā ar tiesībām uz darbu pie tiesībsarga joprojām vēršas iedzīvotāji par problēmaspekciem, kas neietilpst tiesībsarga izskatāmo jautājumu lokā, piemēram, par nepareizi aprēķinātu vai neizmaksātu darba algu, par virsstundu darba apmaksu, par atvaļinājumiem, par atstādināšanas vai atlaišanas pamatotību u.tml. Šādos gadījumos tiesībsargs var tikai abstrakti skaidrot situāciju un aicināt iesniedzēju savu tiesību aizsardzībai vērsties Valsts darba inspekcijā vai tiesā.

Tiesību uz darbu kontekstā visvairāk iesniegumu saņemts par nevienlīdzīgu un netaisnīgu attieksmi darba vidē, iespējamu darba devēja un kolēģu īstenotu psiholoģisku teroru (*sīkāk sk. sadaļā "Diskriminācija un tiesiskā vienlīdzība"*).

Pārskata periodā tiesībsargs sniedzis vairākus viedokļus par aizliegumu ieņemt noteiktus amatus saistībā ar iepriekš izdarītu noziedzīgu nodarījumu.

Tiesībsargs, sekojot līdzi jautājuma par tiesību uz taisnīgu atlīdzību veselības aprūpes sistēmas darbiniekiem attīstībai, iesniedza pieteikumu Satversmes tiesā.

Iniciatīvas

Par ierobežojumu personai ieņemt tiesībsarga amatu saistībā ar agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu

Tiesībsargs ir sniedzis izvērtējumu attiecībā uz ierobežojumiem personai ieņemt tiesībsarga amatu saistībā ar agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu. Vērtējot absolūtā aizlieguma pamatotību attiecībā uz personām, kuras izdarījušas tīšu smagu vai tīšu sevišķi smagu noziegumu, tika secināts, ka tīši smagi un sevišķi smagi noziegumi ir visaugstākās bīstamības un sabiedriskā kaitīguma pakāpes nodarījumi. Savukārt tiesībsargs savā darbībā aizsargā visas Satversmes 8. nodaļā ietvertās cilvēka pamattiesības, kuras krimināltiesiskā izpratnē var attiecināt uz aizsargājamām interesēm, kuras tiek aizskartas ar noziedzīgu nodarījumu un attiecīgi aizsargātas ar Krimināllikumu. Tādējādi nav iespējams izdalīt tādu noziedzīgu nodarījumu grupu, kuru apdraudēto interešu aizsardzība neietilptu aizsargājamo cilvēktiesību klāstā. Tāpēc to diferencēšana tiesībsarga amata darbības specifikas dēļ nav iespējama. Līdz ar to tika secināts, ka nav iespējams veikt individuālu izvērtējumu attiecībā uz tīšiem smagiem un tīšiem sevišķi smagiem noziegumiem.

Par ierobežojumu personai tikt uzņemtai zemessardzē un militārajā dienestā saistībā ar agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu

Tiesībsargs sniedzis [atzinumu par tiesību normu projektiem](#), kas attiecas uz personu, par kurām pieņemti krimināltiesiski nolēmumi, uzņemšanas nosacījumiem zemessardzē un militārajā dienestā. Atzinīgi novērtēts, ka attiecībā uz visiem noziedzīgiem nodarījumiem, kas izdarīti aiz neuzmanības, absolūtais aizliegums vairs nepastāvēs, bet attiecībā uz tīši izdarītiem kriminālpārkāpumiem un mazāk smagiem noziegumiem paredzēts veikt individuālo izvērtējumu.

Savukārt, vērtējot absolūtā aizlieguma attiecināšanu dienēšanai militārajā dienestā un zemessardzē saistībā ar personu tīši izdarītiem smagiem un sevišķi smagiem noziegumiem, tiesībsargs nonāca pie secinājuma, ka saistībā ar pašlaik pastāvošajiem ierobežojumiem likumā "Par valsts noslēpumu" ir stipri ierobežotas iespējas diskutēt par absolūtā aizlieguma samērīgumu šajos nodarījumos. Vienlaikus tiesībsargs, samērojot Militārā dienesta likuma un Latvijas Republikas Zemessardzes likuma normas ar likuma "Par valsts noslēpumu" nosacījumiem, aicināja noteikt, ka kriminālprocesa izbeigšana uz nereabilitējoša pamata nebūtu pamats atteikt personu pieņemt militārajā dienestā vai uzņemt zemessardzē. Atbildīgā Saeimas komisija tiesībsarga rekomendācijas neatbalstīja.

Par aptauju "Diskriminācija darba vidē" sk. šī ziņojuma sadaļā "Diskriminācija un tiesiskā vienlīdzība".

Gadījumu analīze

Par ierobežojumu gaisa kuģa pilotiem

Gaisa kuģa pilota profesija ietilpst paaugstināta riska kategorijā saistībā ar drošības un nepieciešamās piesardzības apsvērumiem. Līdz ar to, ja darba devējs saskata būtiskas izmaiņas darbinieka, kas strādā uz gaisa kuģa, veselībā un ir pirmšķietamas aizdomas, ka darbinieka veselības stāvoklis nav savienojams ar darba pienākumu veikšanu un darba turpināšana varētu radīt apdraudējumu gan pašam darbiniekam, gan citiem cilvēkiem, tas var ārpus kārtas norīkot darbinieku uz veselības pārbaudi un pārtraukt darba tiesiskās attiecības, ja ārsts diagnosticē garīga rakstura traucējumus, kas nav savienojami ar amata pienākumu izpildi. Šāda rīcība, tiesībsarga ieskatā, ir atzīstama par tiesisku un pamatotu.

Par nevienlīdzīgu attieksmi (mobingu un bosingu) darba vidē sk. šī ziņojuma sadaļā "Diskriminācija un tiesiskā vienlīdzība".

Viedokļi un pieteikumi tiesai

Par 2020. gada budžeta finansējuma atbilstību Satversmei, ciktāl tajā nav iekļauts likumā noteiktais finansējuma apmērs medīķu atalgojuma paaugstināšanai

Saeima, sagatavojot 2020. gada valsts budžetu, tajā neiekļāva Veselības aprūpes finansēšanas likuma Pārejas noteikumu 11. punktā noteikto finansējumu veselības aprūpes darbinieku darba samaksas paaugstināšanai pilnā apmērā. Ņemot vērā ietilgušo krīzi veselības aprūpes nozarē, proti, akūto darbaspēka resursu trūkumu, kura piesaistei viens no noteicošiem kritērijiem ir taisnīgs atalgojums, un valdības un parlamenta nespēju īstenot politikas plānošanas dokumentos ilgstoši iekļautos solījumus mērķtiecīgi un sistēmiski paaugstināt veselības aprūpes nozarē strādājošo atalgojumu, līdz ar ko veidojās divu spēkā esošo likumu savstarpēja neatbilstība, tiesībsargs aicināja likumdevēju novērst konstatēto trūkumu un valsts budžetā 2020. gadam iekļaut iztrūkstošo finansējuma summu.

Tā kā Saeima tiesībsarga rekomendāciju neņēma vērā, tika iesniegts [pieteikums Satversmes tiesā](#), par ko ierosināta lieta Nr. 2020-40-01 par valsts budžeta likuma 2020. gadam neatbilstību Satversmes 1. un 66. pantam.

Par aizliegumu izsniegt apsardzes sertifikātu personai, kurai diagnosticēta alkohola atkarība

Sniedzot viedokli Satversmes tiesai lietā Nr. 2020-29-01 par tiesību normu, kas nosaka absolūtu aizliegumu izsniegt apsardzes sertifikātu personai, kurai diagnosticēta alkohola atkarība, tiesībsargs atzina, ka apstrīdētā norma ir pamatota un samērīga tiktāl, ciktāl tajā noteiktais ierobežojums nav absolūts. Tā kā ir iespējams noteikt tādu tiesisko regulējumu, kas ar mazākiem ierobežojumiem sasniedz likumdevēja noteikto leģitīmo mērķi, nav saskatāms tāds sabiedrības labums, kas būtu lielāks par konkrēto indivīda tiesību ierobežojumu. Apstrīdētajā normā ietvertais aizliegums neatbilst samērīguma principam, kā arī ir diskriminējošs, ņemot vērā, ka salīdzināmām personu grupām salīdzināmos apstākļos tiek noteikts elastīgāks regulējums attiecībā uz ierobežojumiem pretendēt uz noteiktiem amatiem.

Par aizliegumu ieņemt valdes locekļa amatu valsts un pašvaldību kapitālsabiedrībās saistībā ar iepriekšēju sodāmību

Sniedzot [viedokli Satversmes tiesai lietā Nr. 2020-18-01](#) par tiesību normu, kas nosaka aizliegumu kandidēt atvasinātai publiskai personai piederošas kapitālsabiedrības valdes locekļa amatā personai, kura iepriekš bijusi sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, atbilstību tiesībām uz brīvi izvēlētu nodarbošanos, tiesībsargs secināja, ka likumdevējs nav izvērtējis absolūtā aizlieguma būtību un piemērošanas sekas, kā arī nav pamatojis, ka, paredzot izņēmumus no absolūtā aizlieguma, pamattiesību ierobežojuma leģitīmais mērķis netiktu sasniegts līdzvērtīgā kvalitātē. Ņemot vērā, ka apstrīdētajā normā ietvertā absolūtā aizlieguma mērķi līdzvērtīgā kvalitātē ir iespējams sasniegt ar alternatīviem līdzekļiem, apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums neatbilst samērīguma principam.

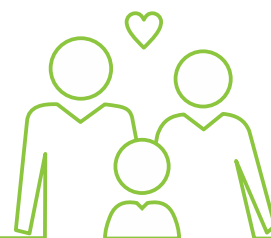
Par aizliegumu atrasties leikšlietu ministrijas sistēmas iestādes dienestā personai ar iepriekšēju sodāmību par tīšu noziedzīgu nodarījumu

Sniedzot [viedokli Satversmes tiesai lietā Nr. 2020-50-01](#) par tiesību normu, kas nosaka aizliegumu atrasties leikšlietu ministrijas sistēmas iestādes dienestā personai, kura iepriekš bijusi sodīta par tīšu noziedzīgu nodarījumu, atbilstību tiesībām pildīt valsts dienestu un tiesībām uz brīvi izvēlētu nodarbošanos, tiesībsargs izdarīja līdzīgus secinājumus kā Satversmes tiesas lietā Nr. 2020-18-01, secinot, ka apstrīdētajā normā ietvertā absolūtā aizlieguma mērķi līdzvērtīgā kvalitātē ir iespējams sasniegt ar alternatīviem līdzekļiem, tāpēc apstrīdētajā normā ietvertais absolūtais aizliegums neatbilst samērīguma principam.

Rekomendāciju izpilde

Par ierobežojumiem izvēlēties nodarbošanos saistībā ar iepriekš izdarītu noziedzīgu nodarījumu

Pēc tiesībsarga 2019. gadā veiktās [izpētes par normatīvajos aktos noteiktajiem ierobežojumiem](#) personai izvēlēties sev vēlamu nodarbošanos sakarā ar iepriekš izdarītu noziedzīgu nodarījumu Ministru prezidents atzina, ka ir nepieciešams pārskatīt normatīvos aktus. Visām ministrijām, Finanšu izlūkošanas dienestam un Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojam tika uzdots sagatavot priekšlikumus grozījumiem savas nozares likumos un valdības noteikumos attiecībā uz personām paredzētajiem aizliegumiem vai ierobežojumiem saistībā ar agrāk izdarītu noziedzīgu nodarījumu. Institūciju sniegtie priekšlikumi tika izskatīti Valsts sekretāru sanāksmē 2020. gada 17. decembrī, kas attiecīgo informāciju pieņēma zināšanai.

TIESĪBAS UZ SOCIĀLO DROŠĪBU

TIESĪBAS UZ SOCIĀLO DROŠĪBU

Ievads

Pārskata gads atzīstams par teju vēsturisku sociālās drošības jomā. Kā iepriekšējo gadu darba augļi šis gads iezīmējās ar četriem nozīmīgiem Satversmes tiesas nolēmumiem par minimālo ienākumu atbilstību Satversmei. Teju visos spriedumos Satversmes tiesa atzina, ka sociālā drošība ir tik svarīgs jautājums, ka tas principu līmenī ir jāizlemj pašam likumdevējam. Tāpat tiesa norādīja, ka jebkuriem lielumiem ir jābūt noteiktiem ar konkrētu mērķi un pamatotiem ar empīriskiem un zinātniskiem aprēķiniem atbilstoši ekonomiskajai situācijai valstī. Līdz ar to turpmāk vairs nav iespējams minimālā atbalsta apmērus noteikt politiskās vienošanās ceļā, tiem ir jābūt pamatotiem ar loģiskiem apsvērumiem, nodrošinot ikvienam tādu dzīves līmeni, kas atbilst cilvēka cieņai.

Ar lielu interesi tiesībsargs gaidīja valdības un likumdevēja darba rezultātu, izpildot Satversmes tiesas spriedumus labklājības jomā, tā kā tie ne vien apliecinātu, vai valdība un parlaments Latviju uzskata par sociāli atbildīgu valsti, bet arī – vai vispār tiek respektēts Satversmes tiesas spriedumos lemtais, kam ir likuma spēks.

Vērtējot iedzīvotāju iesniegumus sociālās drošības jomā, aizvien lielākais skaits iesniegumu ir par vecuma pensijas, iedzīvotāju ieskatā, nepareizu vai netaisnīgu aprēķinu, pensijas apmēru, uzstājot uz nepieciešamību atjaunot piemaksas pie pensijas par darbu padomju gados, īpaši novērtēt darbu kaitīgos apstākļos. Individuālās situācijās iedzīvotāji sūdzējās par sociālās palīdzības nepietiekamo apmēru, īpaši saistībā ar medicīnas izdevumiem un pašvaldību sociālo dienestu attieksmi. Tāpat tika saņemti vairāki iesniegumi par valdības iecerēto valsts sociālās apdrošināšanas obligāto iemaksu minimālās likmes ieviešanu no 2021. gada vidus.

Iniciatīvas

Par Satversmes tiesas spriedumu izpildi labklājības jomā

Lai izpildītu Satversmes tiesas nolēmumus, sākotnēji tika paredzēts noteikt vienotu metodi minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanā, kas balstīta uz sociālekonomisko situāciju valstī, tādējādi sekmējot nabadzības un ienākumu nevienlīdzības mazināšanos visā valsts teritorijā. Valdība piedāvāja noteikt ienākumu mediānu³ kā atskaites punktu minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanā sociālās aizsardzības jomā.

Tika paredzēts noteikt, ka minimālo ienākumu sliekšnis, no kura cilvēkam ir sniedzams atbalsts no publiskajiem resursiem, nevar būt zemāks par 20 procentiem no pārskata gadā publicētās ienākuma mediānas apmēra, paredzot minimālo ienākumu sliekšņu pārskatīšanu veikt reizi gadā – 1. jūlijā, pamatojoties uz Centrālās statistikas pārvaldes tīmekļa vietnē publicēto aktuālo ienākumu mediānas vērtību.⁴ Lai gan ar atsevišķiem trūkumiem, kopumā sākotnēji piedāvātais modelis minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanā atbilstu Satversmes tiesas paustajām atziņām.

Tomēr šobrīd bez objektīva pamatojuma likumos ir noteikts konkrēts pabalsta (pensijas) skaitliskais apmērs ar apsoltījumu to pārskatīt ne retāk kā reizi trijos gados, pabalsta lieluma noteikšanas metodi atrodot vien tiesību akta anotācijā.

Tiesībsargs vērs uzmanību, ka Satversmes tiesa ir īpaši uzsvērusi, ka tieši likumdevēja pienākums ir definēt minimālo ienākumu sliekšņu noteikšanas metodes pamatprincipus, kas ietver minimālo ienākumu sliekšņu pietiekamību un to periodisku pārskatīšanu, uzsverot, ka valsts rīcības brīvība, lemjot par sociālās palīdzības minimumu, ir ierobežota. Valstij sava izvēle sociālās palīdzības minimuma noteikšanā un šajā sakarā izdarītā konceptuālā izšķiršanās ir pienācīgi jāpamato.

Par diskriminējošu un netaisnīgu attieksmi pieejā dikstāves pabalstiem sk. šī ziņojuma sadaļā “Cilvēktiesību jautājumi saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību valstī”.

³ Ienākumu mediāna ir statistikas rādītājs, kas raksturo novērojumu, kas sagrupēti no zemākās vērtības līdz augstākajai, centra vērtību (sadalījuma viduspunktu). Tādējādi ienākumu mediāna nozīmē ienākumu, kas sagrupēti no zemākajiem līdz augstākajiem, viduspunktu (nevis vidējās ienākumus).

⁴ Informatīvais ziņojums “Par priekšlikumiem valsts budžeta ieņēmumiem un izdevumiem 2021. gadam un ietvaram 2021.–2023. gadam”.

Par bezdarbnieka statusa atteikšanu asistentam

Tiesībsargs konstatēja, ka personas ar invaliditāti asistents, kas ir izbeidzis darba tiesiskās attiecības, nevar pretendēt uz bezdarbnieka statusu, jo formāli ir noteikts, ka uzņēmuma līgums par asistenta pakalpojumiem nodibina darba tiesiskās attiecības. Tiesībsargs aicināja grozīt šo kārtību, ņemot vērā, ka asistenta pakalpojumu sniegšanas mērķis lielākoties, jo īpaši gadījumos, kad asistenta pakalpojumu sniedz tuviniekam, nav ienākuma gūšana, lai varētu nodrošināt sevi (savu ģimeni) ar iztikas līdzekļiem, bet gan objektīva nepieciešamība, lai sniegtu atbalstu personai ar ļoti smagas vai smagas pakāpes funkcionēšanas ierobežojumu, par ko valsts (pašvaldība) sniedz simbolisku atlīdzību, cita starpā tādēļ, ka profesionālu asistenta pakalpojumu pieejamība ir ļoti ierobežota.

Tiesībsargs konstatēja, ka, piemēram, dīkstāves pabalsta piešķiršana asistentiem bija iespējama, kaut arī normatīvie akti par dīkstāves pabalsta piešķiršanu šādu noteikumu neparedz⁵. Līdzīgai pieejai bija jābūt arī attiecībā uz darba tiesisko attiecību pārtraukšanu. Labklājības ministrija atzina, ka nākotnē būtu nepieciešams domāt par izmaiņām normatīvajā regulējumā.

Par dažādu ģimenes formu sociālo aizsardzību

Saeimas Sociālo un darba lietu komisijai sniegts viedoklis par dažādu ģimenes formu sociālās aizsardzības nepieciešamību, lai nodrošinātu Satversmes 110. pantā noteiktā valsts pozitīvā pienākuma aizsargāt ģimeni īstenošanu. Tiesībsargs aicināja ņemt vērā izmaiņas ģimenes dzīves sociālajos un kultūras modeļos, atzīstot par apliecinājumu ģimenes dzīvei ne tikai juridiski noslēgtu laulību, bet arī ģimenes dzīves faktisku pastāvēšanu, par ko var liecināt finansiāla vai psiholoģiska atkarība, kopīga dzīvošana, kopīgi bērni. Līdz ar to termins "ģimene" ir jāvērtē ne tikai viendzimuma attiecību kontekstā. Atbilstoši ECT praksei Konvencijas 8. pants ne tikai aizsargā individuus no patvaļīgas valsts iejaukšanās viņu privātajā un ģimenes dzīvē, bet arī uzliek valstīm noteiktus pozitīvus pienākumus, lai aizsargātu 8. pantā noteiktās tiesības.

Par grozījumiem Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā, kas vērsti uz personu, kas Latvijā saņēmušas bēgļa vai alternatīvo statusu, tiesību nodrošināšanu sk. šī ziņojuma sadaļā "Ārzemnieku un personu bez tiesiskā statusa tiesības, pilsonības iegūšana un atņemšana".

Viedokļi un pieteikumi tiesai

Par garantētā minimālā ienākuma līmeni

2019. gadā pēc tiesībsarga pieteikuma Satversmes tiesā tika ierosināta lieta Nr. 2019-24-03 par garantētā minimālā ienākuma (GMI) līmeņa atbilstību Satversmei. No 2020. gada 1. janvāra Ministru kabinets GMI līmeni izmainīja, palielinot no 53 uz 64 eiro. Tiesībsargs norādīja, ka arī no jauna noteiktais GMI līmeņa apmērs nav pietiekams cilvēka pamatvajadzību nodrošināšanai. Tiesībsarga ieskatā, Ministru kabinets, pārskatot GMI līmeni, nebija novērsis apstrīdētās normas neatbilstību Satversmes 1. un 109. pantam, līdz ar to uzturēja prasību un lūdza Satversmes tiesu turpināt lietas izskatīšanu.

Satversmes tiesa atzina apstrīdēto normu par neatbilstošu Satversmes 1. un 109. pantam.

⁵ Sk. <https://www.lm.gov.lv/lv/jaunums/darba-nemeji-un-pasnodarbinatie-kuri-vienlaikus-ir-asistenta-pakalpojuma-sniedzēji-var-pretendet-uz-dikstaves-pabalstu>

Par trūcīguma līmeni

2019. gadā pēc tiesībsarga [pieteikuma Satversmes tiesā](#) tika ierosināta lieta Nr. 2019-25-03 par trūcīguma līmeņa atbilstību Satversmei. Apstrīdētā tiesību norma noteica, ka persona atzīstama par trūcīgu, ja tās vidējie ienākumi katram ģimenes loceklim mēnesī pēdējo triju mēnešu laikā nepārsniedz 128,06 eiro, turklāt šis apmērs bija nemainīgs pēdējos 12 gadus.

Satversmes tiesa atzina apstrīdēto normu par neatbilstošu Satversmes 1. un 109. pantam.

Par valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu

2019. gadā pēc tiesībsarga pieteikuma Satversmes tiesā tika ierosināta lieta Nr. 2019-27-03 par valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta atbilstību Satversmei. Ministru kabinets ar 2020. gadu palielināja valsts sociālā nodrošinājuma pabalsta apmēru par nepilniem 16 eiro. Tiesībsargs uzsvēra, ka pabalsta palielinājums ir nebūtisks un neuzlabo pabalsta saņēmēju, kas lielākoties ir personas ar invaliditāti, situāciju pēc būtības. Tas aizvien tika atrasts politiskās vienošanās rezultātā, nebija balstīts ekonomiskos aprēķinos un neatbilda sociāli ekonomiskajai situācijai.

Satversmes tiesa lietā vērtēja jau pārskatīto pabalstu un atzina to par neatbilstošu Satversmes 1., 91. un 109. pantam.

Par minimālo vecuma pensiju

Jau 2019. gadā tiesībsargs vērsās valdībā, norādot uz vecuma pensiju minimālo apmēru neatbilstību Satversmei un aicinot to palielināt. Vecuma pensijas minimālais apmērs bija noteikts no 70,43 līdz 108,85 eiro mēnesī. Personām ar invaliditāti kopš bērnības vecuma pensijas minimālais apmērs bija nedaudz lielāks – no 117,39 līdz 181,42 eiro mēnesī. Būtiski, ka šādu minimālo pensiju saņēma arī personas, kuru darba stāžs ir vairāk nekā 40 gadi.

Lai arī valdība minimālās vecuma pensijas apmēru no 2020. gada palielināja, tiesībsargs norādīja, ka tās bāzes apmēra paaugstināšana no 64 uz 80 eiro nav pietiekami, tas joprojām neatbilda cilvēka cieņas principam, un [lūdza novērst neatbilstību Satversmei](#). Tā kā valdība tiesībsarga norādītos trūkumus nenovērsa, tiesībsargs iesniedza [pieteikumu Satversmes tiesā](#), par ko tika ierosināta lieta Nr. 2020-28-03, kas vēlāk apvienota ar lietu Nr. 2020-07-03.

Satversmes tiesa atzina apstrīdēto normu par neatbilstošu Satversmes 1. un 109. pantam.

Par pienākumu apdrošināt bezdarba gadījumam personas, kas atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, kopjot bērnu no pusotra līdz astoņu gadu vecumam

Sniedzot [viedokli Satversmes tiesai lietā Nr. 2020-35-01](#) par likuma "Par valsts sociālo apdrošināšanu" 6. panta piektās daļas, ciktāl tā neparedz apdrošināšanai pret bezdarbu pakļaut personas (darba ņēmējus), kuras atrodas bērna kopšanas atvaļinājumā, kopjot bērnu no pusotra līdz astoņu gadu vecumam, atbilstību Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam, tiesībsargs secināja, ka pieteikuma iesniedzējas norādītās personu grupas neatrodas vienādos un pēc noteiktiem kritērijiem salīdzināmos apstākļos. Tādējādi pret minētajām personām ir pieļaujama atšķirīga attieksme, un līdz ar to apstrīdētā norma atbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 109. pantam.

Par minimālajām invaliditātes pensijām un par darba ņēmēju ar I vai II invaliditātes grupu sociālo apdrošināšanu sk. šī ziņojuma sadaļā "Cilvēku ar invaliditāti tiesības".

Rekomendāciju izpilde

Par darba ņēmēju sociālo garantiju aizsardzību gadījumos, kad darba devējs nav deklarējis vai maksājis nodokli

2019. gada [pārbaudes lietā par darba ņēmēju tiesību aizsardzības mehānismiem un to efektivitāti](#) tiesībsargs rekomendēja Ministru kabinetam izstrādāt grozījumus normatīvajos aktos, paredzot līdzvērtīgu tiesību aizsardzības mehānismu darba ņēmējiem, par kuriem darba devējs nav ziņojis VID par: bērna kopšanas atvaļinājuma piešķiršanu un beigšanos; atvaļinājuma bērna tēvam sakarā ar bērna piedzimšanu piešķiršanu un beigšanos; atvaļinājuma sakarā ar ārpusģimenes aprūpē esoša bērna vecumā līdz trim gadiem adopciju piešķiršanu un beigšanos.

Ministru kabinets tiesībsarga rekomendāciju nav ņēmis vērā, uzskatot, ka eksistē efektīvs personu tiesību aizsardzības mehānisms, proti, personām pastāv iespēja vērsties tiesā.

TIESĪBAS UZ MĀJOKLI

TIESĪBAS UZ MĀJOKLI

Ievads

Pārskata periodā mājokļa jautājumos daudzdzīvokļu māju iedzīvotāji visvairāk sūdzējušies par apsaimniekotāju rīcību, nesniedzot pietiekamu un izvērstu skaidrojumu par savu darbību, par neskaidriem un nesaprotamiem rēķiniem, uzspiestiem reno vācības izdevumiem, ūdens zuduma starpību un citiem. Jāatgādina, ka šādos gadījumos tiesībsargs var tikai sniegt skaidrojumu par iespējamo rīcību, bet tam nav tiesību pēc būtības iejaukties dzīvokļa īpašnieka un pārvaldnieka attiecībās, jo tās vērtējamās kā privāttiesiskas.

Tāpat iedzīvotāji ir sūdzējušies par pašvaldības atteiktu palīdzību mājokļa jomā vai palīdzības ietvaros saņemtā mājokļa kvalitāti. Vienlaikus būtiski samazinājies iesniegumu skaits par izīrētāja patvarību. Vairāki iesniegumi saņemti par ģimenes pārlieku šauru definīciju, kas liedz pašvaldības palīdzības ceļā saņemtā mājoklī iemīnāt pieaugušus bērnus, lai gan individuālos gadījumos tas būtu labākais risinājums konkrētai mājsaimniecībai, kaut vai nepieciešamā atbalsta sniegšanas ziņā.

Tiesībsargs pārskata periodā noslēdza izpēti par bezpajumtniecību Latvijā un turpina sekot līdzi likumdevēja darbam īres tiesisko attiecību tiesiskā regulējuma sakārtošanā.

Iniciatīvas

Bezpajumtniecība Latvijā

Tiesības uz mājokli paredzētas daudzu Eiropas Savienības dalībvalstu konstitūcijās. Pienācīgs mājoklis ir gan nepieciešamība, gan tiesības. Mājoklis ir viena no cilvēka pamatvajadzībām un pamatnosacījums pienācīgai dzīvei un sociālajai iekļautībai. Turpretim bezpajumtniecība ir pretrunā cilvēka cieņai un cilvēktiesībām. Bezpajumtniekiem *a priori* tiesības uz mājokli nematerializējas.

Nabadzība un bezpajumtniecība nav noziegums, tāpēc bezpajumtnieku kriminalizēšana atsevišķās valstīs, kā arī sociāli bezatbildīgu un cilvēktiesības aizskarošu tiesību aktu pieņemšana un piemērošana neatbilst vienlīdzīgas attieksmes principam un aizskar cilvēka cieņu.

Tiesībsargs ir [veicis pētījumu par bezpajumtniecību Latvijā](#), tās iespējamiem apmēriem un apkopojis pašvaldību skatījumu par problēmsituācijas iespējamiem risinājumiem. Pārlicinoši lielākā daļa pašvaldību neveic atsevišķu bezpajumtnieku uzskaiti, un dati pārsvārā tiek iegūti, izejot no patversmes pakalpojumu saņēmušo personu skaita.

Pētījuma rezultātā tiesībsargs secināja, ka dzīve bez pajumtes vai mājokļa var izraisīt personības degradēšanos, sociālo atstumtību, diskrimināciju sociālās piederības (kādam nelabvēlīgā situācijā esošai grupai) dēļ un dažkārt pat nāvi (it īpaši liela aukstuma vai karstuma periodos). Bezpajumtnieku sociālā iekļaušana ir sarežģīts un grūts process. Bezpajumtniecība ir arī dinamisks process – tas mainās līdz ar vairākiem ietekmējošiem faktoriem. Bezpajumtniecību kā sociālu un personīgu problēmu izskaust pavisam nav iespējams, jo tās pamatā ir dažādu personīgu un sociālu apstākļu kopums, tomēr to var mazināt ar dažādām kompleksām darbībām, multidisciplināru visu iesaistīto institūciju saskaņotu darbību un koordināciju, jaunu sociālo mājokļu celtniecību un mājokļu cenu pieejamības veicināšanu, kā arī kopēju iedzīvotāju labklājības līmeņa celšanu valstī, nabadzības samazināšanas pasākumiem, t.sk. minimālo pabalstu līmeņu paaugstināšanu.

Zināmu progresu situācijas risinājumam varētu dod 2020. gadā Satversmes tiesas pieņemtie spriedumi labklājības jomā un to rezultātā veiktās izmaiņas normatīvajos aktos, bet aizvien uzsverams, ka bezpajumtniecība prasa kompleksus risinājumus, tai skaitā, veicinot pašas personas iesaisti un vēlmi līdzdarboties savas sociālās situācijas uzlabošanā.

Par tiesībām izīrēt sociālo dzīvokli personām ar invaliditāti sk. šī ziņojuma sadaļā "Cilvēku ar invaliditāti tiesības".

Gadījumu analīze

Par labas pārvaldības pārkāpumu un tiesību normu neievērošanu

Jaunjelgavas novada dome nepagarināja dzīvojamās telpas īres līgumu īrnieci, aicinot to atbrīvot telpas. Tiesībsargs konstatēja, ka dokumentos nav sniegtas atsauces uz konkrētām tiesību normām tiesiskās situācijas ietvaros, tāpat sagatavotie dokumenti bija savstarpēji kļūdaini un pretrunīgi, kas kopumā deva pamatu apšaubīt iestādes rīcības tiesiskumu. Tiesībsargs secināja, ka persona nav zaudējusi tiesības īrēt sociālo dzīvokli, bet pašvaldības lēmums neatjaunot (nepagarināt) ar viņu īres līgumu nav pamatots, tādējādi pašvaldība rīkojusies pretēji spēkā esošajām tiesību normām.

Pēc tiesībsarga rekomendācijas Jaunjelgavas novada pašvaldība pagarināja ar personu noslēgto sociālās dzīvojamās telpas īres līgumu.

Tiesībsarga atzinums pieejams [šeit](#).

Par palīdzību mājokļa jomā personai pēc ieslodzījuma sk. šī ziņojuma sadaļā "Ieslodzīto personu tiesības".

TIESĪBAS UZ VESELĪBAS AIZSARDZĪBU

TIESĪBAS UZ VESELĪBAS AIZSARDZĪBU

Ievads

Iedzīvotāji arvien, tomēr ievērojami mazāk nekā iepriekšējos gados, sūdzējušies par, viņuprāt, pieļautām kļūdām ārstēšanas procesā un ārstniecības personu attieksmi.

Tiesībsargs vērs uzmanību, ka Tiesībsarga birojā nestrādā ārsti eksperti, līdz ar to tiesībsargs nevar izvērtēt ārstniecības procesa kvalitāti pēc būtības. Izskatot iesniegumus, dažkārt jāsecina, ka konfliktsituācijas saasināšanā bieži vien ir konstatējama arī pacienta vai viņa tuvinieku nekorekta un neētiska rīcība pret ārstniecības iestādes personālu un nevēlēšanās ievērot iestādes noteikto kārtību. Atsevišķos gadījumos iedzīvotāji aizvien norādījuši arī uz tādām sistēmiskām problēmām kā ārstniecības pakalpojumu nepieejamība, medikamentu kompensācijas atteikums vai augstie līdzmaksājumi (īpaši onkoloģisko saslimšanu gadījumos).

Salīdzinot ar iepriekšējiem periodiem, saņemts ievērojami mazāks skaits iesniegumu par Veselības inspekcijas darbu. Veicot padziļinātu gadījumu izpēti, ir vērojami uzlabojumi Veselības inspekcijas darbā.

Tiesībsargs uzmanīgi sekojis līdzi valdības spējai atbilstoši likumdevēja uzdevumam, veidojot valsts budžetu, atvēlēt pietiekamus līdzekļus veselības aprūpes darbinieku atalgojumam. Attiecībā uz 2020. gada valsts budžetu tiesībsargs ir iesniedzis pieteikumu Satversmes tiesā. Ar gandarījumu jāatzīst, ka valdība un likumdevējs spēja vienoties par finansējumu veselības aprūpes darbinieku atalgojuma palielināšanai 2021. gadā, kas šobrīd Covid-19 epidēmijas kontekstā ir īpaši nozīmīgi.

Gadījumu analīze

Par pacientu šķirošanu Covid-19 pandēmijas laikā sk. šī ziņojuma sadaļā "Cilvēktiesību jautājumi saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību valstī".

Viedokļi un pieteikumi tiesai

Par 2020. gada valsts budžeta finansējuma atbilstību Satversmei, ciktāl tajā nav iekļauts likumā noteiktais finansējuma apmērs mediķu atalgojuma paaugstināšanai, sk. šī ziņojuma sadaļā "Tiesības uz darbu".

TIESĪBAS UZ LABVĒLĪGU VIDI

TIESĪBAS UZ LABVĒLĪGU VIDĪ

Ievads

Saistībā ar tiesībām dzīvot labvēlīgā vidē secināms, ka iedzīvotāji pievērš arvien lielāku uzmanību sev apkārt notiekošajam un videi, kurā tie dzīvo. Iedzīvotāji vērsušies pie tiesībsarga ar protestiem pret Valsts drošības dienesta ēkas izbūvi Rīgā, "Marsa parkā", par ieceri būvēt panorāmas ratu Rīgā, Uzvaras parkā, ar individuāliem gadījumiem par nedrošu būvi, par koku nociršanu, par neapgaismotiem un nedrošiem ceļa posmiem, par atkritumu apsaimniekošanu. Pēc sprādzieniem Libānā – Beirūtas ostā iedzīvotāji vērsās pie tiesībsarga par sašķidrinātās dabasgāzes termināļa būvniecību.

Tiesībsargs turpināja saņemt iedzīvotāju sūdzības par tiesiskā mehānisma trūkumu personu tiesību aizsardzībai sadzīviskas trokšņošanas gadījumos. Šī problēma ilgst jau kopš 2014. gada, kad Satversmes tiesa spriedumā lietā Nr. 2013-21-03 atzina, ka ar pašvaldības saistošajiem noteikumiem nevar paredzēt atbildību par sadzīvisku trokšņošanu. Attiecīgais regulējums ir jāparedz likumā. Lai arī Vides un reģionālās attīstības ministrija kā atbildīgā ministrija ir mēģinājusi attiecīgo regulējumu iestrādāt Latvijas Administratīvo pārkāpumu kodeksā, tomēr visu šo gadu laikā tas nav izdevies. Praksē policija ir bezspēcīga pret trokšņotāju izdarībām, līdz ar to iedzīvotāju tiesības uz naktsmieru (labvēlīgu vidi) vispār nav aizsargātas. Ņemot vērā to iedzīvotāju skaitu, kas gadiem lūdz risinājumu šai problēmai, turpmāka vilcināšanās ieviest saprātīgu tiesisko regulējumu, kas aizsargātu iedzīvotāju tiesības uz naktsmieru, ir nepieļaujama.

Gadījumu analīze

Par panorāmas rata būvniecību Uzvaras parkā

Pie tiesībsarga vērsās vairāki iesniedzēji, kas uzskatīja, ka ar panorāmas rata būvniecību Uzvaras parkā tiek aizskartas viņu tiesības uz tīrā, labvēlīgu vidi un sabiedrības līdzdalību. Tiesībsargs norādīja, ka ar Rīgas pilsētas pašvaldības rīcību, iznomājot sev piederošu zemes vienību un izolot apbūves tiesības, kas paredzēja minētā projekta būvniecību, iedzīvotāju tiesības nav pārkāptas, taču norādīja gan uz vides tiesību, gan ekonomisko tiesību vienlīdzību un interešu samērošanu, un rūpīgu izsvēršanu ar vektoru uz attīstību.

Tiesībsarga viedokļi pieejami [šeit](#).

Par sašķidrinātās dabasgāzes termināļa būvniecību

Izskatījis vairāku privātpersonu iesniegumus par SIA "Rīga fertilizer terminal" darbību un sašķidrinātās gāzes termināļa Kundziņsalā, Rīgā, būvniecības iespējamo bīstamību, tiesībsargs saņēma Rīgas pašvaldības apliecinājumu: sagaidāms, ka valsts un pašvaldības institūcijas gadījumā, ja tiks atļauta sašķidrinātās dabasgāzes termināļa būvniecība Kundziņsalā, piemēros augstākās (stingrākās) drošības prasības un risinājumus šāda objekta izbūvei.

Tiesībsarga viedoklis pieejams [šeit](#).

Par drošu vidi dzīvojamā zonā

Izskatījies personas iesniegumu, tiesībsargs aicināja Ķekavas novada pašvaldību nekavējoties norobežot daudzdzīvokļu dzīvojamās mājas iekšpagalmā pašvaldības īpašumā esošu objektu – Titurgas strūklakas ar baseiniem – no blakus esošā bērnu rotaļu laukuma, novēršot tā bīstamību un nepieļaujot bērnu piekļūšanu bīstamajam objektam, izslēdzot jebkādu apdraudējumu bērnu drošībai.

Ķekavas novada pašvaldība informēja, ka trīs dienu laikā pēc rekomendācijas saņemšanas ir uzstādījusi norobežojošos žogus, nepieļaujot bērnu piekļūšanu bīstamajam objektam.

Tiesībsarga vēstule pieejama [šeit](#).

Viedokļi

Par pašvaldības tiesībām teritorijas plānojumā noteikt stingrākas prasības smaku izplatīšanās ierobežošanai

Pēc Augstākās tiesas lūguma tiesībsargs sniedza viedokli par pašvaldības tiesībām teritorijas plānojumā noteikt papildu (stingrākas) prasības smaku izplatīšanās ierobežošanai, nekā tas ir noteikts likumā "Par piesārņojumu". Ventpils pašvaldība šādus noteikumus ir pieņēmusi, pamatojoties uz Teritorijas plānošanas attīstības likumu, kas vispārīgi ļauj regulēt vides jautājumus.

[Tiesībsargs secināja](#), ka speciālais likums smaku piesārņošanas jomā ir likums "Par piesārņojumu". Tas neparedz pašvaldībai šādas tiesības. Tas paredz pastāvīgu smaku kontroles sistēmu, iesaistot pašvaldību. Līdz ar to pašvaldībai nebija tiesību teritorijas plānojumā noteikt papildu (stingrākas) prasības smaku izplatīšanās ierobežošanai. Šo jautājumu var nodot pašvaldībām, bet par to visupirms ir jālemj likumdevējam.

LABA PĀRVALDĪBA

LABA PĀRVALDĪBA

Ievads

Labas pārvaldības aspektā sūdzības lielākoties tiek saņemtas par iestāžu pieņemtiem lēmumiem, konkrētas rīcības nepareizību vai tiesiskumu, atbildes vai informācijas nesniegšanu. Jāatzīmē, ka lielā vairumā gadījumu labas pārvaldības pārkāpums neapstiprinās, vairāk gan konstatējams savstarpējās komunikācijas trūkums. Atsevišķos gadījumos redzams, ka iestādes nav pietiekoši komunicējušas vai izskaidrojušas iedzīvotājam savu rīcību vai lēmumus. Citos gadījumos konstatējams, ka sūdzība tapusi, jo iesniedzējs kopumā nav apmierināts ar pārmaiņām iestādē vai pārcelšanu citā amatā.

Vairāki iesniegumi saistīti ar tiesisko regulējumu par interešu konflikta situācijām, iesniedzējiem uzskatot, ka ierobežojumi ir nepamatoti un nesamērīgi ierobežo valsts amatpersonas darbību. Iedzīvotāji vērsušies pie tiesībsarga arī par studiju kredītu dzēšanas tiesiskā regulējuma nosacījumu maiņu, norādot uz tiesiskās palāvbības principa pārkāpumu.

Iniciatīvas

Par vienotu regulējumu tiesībsarga dalībai konsultatīvajās padomēs

Nolūkā ieviest normatīvajos aktos vienotu pieeju attiecībā uz tiesībsarga dalību dažādu valsts iestāžu konsultatīvo struktūru sastāvos, kas harmoniski saskanētu ar tiesībsarga neatkarības principu, tiesībsargs aicināja Ministru kabinetu:

1. grozīt Invaliditātes lietu nacionālās padomes nolikumu, izslēdzot tiesībsargu no minētās padomes sastāva, bet vienlaikus paredzot, ka tiesībsargs tās darbā var piedalīties ar padomdevēja tiesībām;
2. grozīt Valsts pārvaldes politikas attīstības padomes nolikumu, izslēdzot Tiesībsarga biroja pārstāvi no minētās padomes sastāva, vienlaikus paredzot, ka tiesībsargs tās darbā var piedalīties ar padomdevēja tiesībām.

Par Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likuma projektu

Vērtējot Valsts sekretāru sanāksmē izsludināto likumprojektu "Valsts un pašvaldību institūciju amatpersonu un darbinieku atlīdzības likums", tiesībsargs pievērsa uzmanību faktam par tiesībsarga mēnešalgas pielīdzināšanu valsts kontroliera mēnešalgai, kā tas ir noteikts spēkā esošajā likumā, kā arī aicināja pievērst uzmanību Valsts kontroles pamatotiem secinājumiem par vienotās atlīdzības sistēmu.

Par likumprojektu "Grozījumi Valsts civildienesta likumā"

Ar likumprojektu tika aktualizēts problēmaspekts, ka nepastāv augstāko civildienesta ierēdņu aizsardzības mehānisms, kas tos pasargātu no politiskas izrēķināšanās situācijās, kad tās atsakās pildīt, iespējams, prettiesiskus ministra uzdevumus. Likumprojektā tika paredzēts noteikt, ka iestādes vadītājam ir tiesības vērsties pie tiesībsarga ar sūdzību par rīkojuma vai uzdevuma likumīgumu.

Tiesībsargs neatbalstīja priekšlikumu, jo, pirmkārt, par to nav diskutēts sabiedrībā. Otrkārt, tas sašaurina iespējamus risinājumus, kas jau šobrīd pastāv, piemēram, vērsšanās tiesībsarga iestādēs. Treškārt, arī vērsšanās pie medijiem kā ceturtnās varas pārstāvjiem nebūtu jānoniecina kā risinājums. Šis nav tikai vienas normas jautājums, tas ir politiskās kultūras jautājums, ko ir iespējams veidot ar plašu diskusiju sabiedrībā, ar diskusijas rezultātā panāktu risinājuma algoritmu, kas ir saprotams un pieņemams abām pusēm.

Tiesībsarga viedoklis pieejams [šeit](#).

Portāla Latvija.lv pilnveidošana

Tiesībsargs konstatēja, ka portāls *Latvija.lv* tā brīža tehniskajā risinājumā nenodrošināja iespēju to izmantot visām pilngadību sasniegušām personām, secinot, ka portālā ar pilnvaru var darboties tikai juridiskas personas, fiziskām personām šādas iespējas nav. Ja persona ir gados vecāka, ar fiziskiem vai garīga rakstura ierobežojumiem vai bez prasmēm darboties tīmeklī, portāla *Latvija.lv* Atbalsta dienests iesaka lūgt palīdzību bērniem, draugiem, radiem, kaimiņiem u.c., lai, izmantojot personas autentifikācijas datus, nokārtotu vajadzīgos jautājumus. Minētais ieteikums un prakse neatbilst labas pārvaldības principam, jo pārkāpj personas datu aizsardzības normas, kā arī pastāv risks, ka šādas darbības portālā notiek pretēji personas interesēm, gribai un informētībai, kas var radīt nelabvēlīgas tiesiskās sekas.

Ir panākta vienošanās, ka tiks veikts darbs pie portāla pilnveides, kas ļaus sazināties ar valsts un pašvaldības iestādēm, pamatojoties uz fiziskās personas izdotu un notariāli apliecinātu pilnvaru.

Gadījumu analīze

Amatpersonas pārcelšanas citā amatā pieļaujamība un lietderība

Tiesībsargs vērtēja vairāku valsts civildienesta ierēdņu pārcelšanu citā amatā, vadoties no pieļaujamības un lietderības apsvērumiem. Pārkāpumi netika konstatēti, tomēr tiesībsargs vērš uzmanību, ka par būtisku ierēdņa cilvēktiesību aizskārums saistībā ar viņa pārcelšanu citā amatā var spriest, izvērtējot šādus kritērijus:

1. ierēdņa viedokļa uzklauššana un izvērtēšana, pirms lēmuma par pārcelšanu pieņemšanas;
2. amata, uz kuru ierēdnis pārcelts, atbilstība ierēdņa izglītībai, kvalifikācijai un profesionālajām iemaņām;
3. iepriekšējā atalgojuma un sociālo garantiju saglabāšana;
4. darbavietas fiziskā pieejamība.

Par mākslīgā intelekta izmantošanu VID lēmumu pieņemšanā

Analizējot personas sūdzību, tiesībsargs konstatēja, ka VID, izskatot gada ienākumu deklarācijas par IIN pārmaksu atmaksām, lēmumu pieņemšanā izmanto EDS mākslīgo intelektu. Konkrētajā gadījumā darba devējs bija sniedzis datus, ka IIN ir nomaksāts trīs reizes lielākā apmērā nekā izmaksātā darba samaksa. Šo acīmredzamo kļūdu EDS mākslīgais intelekts neņēma vērā, un tika pieņemts lēmums par IIN pārmaksas atmaksu. Vēlāk VID atprasīja privātpersonai nepamatoti izmaksāto IIN daļu, t.sk. nokavējuma naudu.

Lai arī personai palīdzēt nebija iespējams procesuālu apsvērumu dēļ, tomēr plašākai diskusijai izvirzāmi šādi jautājumi: 1) nepamatoti izmaksātā IIN pārmaksas ir atmaksājama valstij, bet – vai šādos gadījumos ir apņēmjama nokavējuma nauda, jo situācijas izveidē nav vainīgs nodokļu maksātājs; 2) ja valsts līmenī ir izlemts izmantot EDS mākslīgo intelektu, tad maksimāli jānovērš kļūdu pieļaušana.

Dobeles novada pašvaldības rīcība, atsavinot nekustamo īpašumu

Pašvaldība bija uzsākusi dzīvokļa atsavināšanas procesu. Tiesībsargs konstatēja neskaidru pašvaldības rīcību, sākotnēji piedāvājot īrniekam iegādāties īpašumu par nekustamo īpašumu vērtētāja noteiktu cenu, pēcāk, apturot atsavināšanas procesu, piedāvājot iegādāties īpašumu par maksu, kas, iespējams, palielināta par noilguša paāda apmēru. Pēc aptuveni sešiem mēnešiem pašvaldība piedāvāja atsavināt dzīvokli par jaunu vērtētāja noteiktu cenu, kas bija teju 2,5 reizes lielāka, nekā sākotnējā vērtējumā norādīts.

Tiesībsargs konstatēja labas pārvaldības principa pārkāpumu un aicināja pašvaldību atsavināt īpašumu par sākotnēji vērtētāja noteikto tirgus cenu.

Par labas pārvaldības principa pārkāpumiem Viļakas novada pašvaldībā

Pārbaudes lietas ietvaros tiesībsargs konstatēja Viļakas novada Sociālā dienesta darbības un personālpolitikas neatbilstību normatīvo aktu prasībām, kā arī tiesiskuma ignoranci, kas lielākoties sakņojās tās bijušās vadītājas profesionalitātes trūkumā, vadības stila un saskarsmes ar darbiniekiem problemātikā, darbinieku nekompetencē un pašvaldības nekritiskā un nepamatotā protekcionismā. Tāpat tika konstatēta neefektīva uzraudzība, ko īsteno Labklājības ministrija un Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministrija.

Par pašvaldības funkciju ūdensapgādes un kanalizācijas pakalpojumu nodrošināšanā

Pārbaudes lietas ietvaros tiesībsargs secināja, ka, lai arī likumā "Par pašvaldībām" noteiktā pašvaldības autonomā funkcija nav interpretējama tā, ka pašvaldībai visos gadījumos ir pienākums atrisināt faktisko komunālo pakalpojumu sniegšanu savā teritorijā, tomēr jāņem vērā, ka pašvaldības rīcība, realizējot likumā noteikto funkciju, ir publiski tiesiska, līdz ar to arī obligāti saistoša attiecībā uz pašvaldības teritorijas iedzīvotājiem tiktāl, ciktāl tā ir ar tiesību aktiem noteikusi, ka iedzīvotājiem tiks nodrošināta pieeja pakalpojumam. Proti, pašvaldībai ir pienākums izveidot sistēmu, kuras ietvaros iedzīvotājiem tiek nodrošināta attiecīgo pakalpojumu saņemšana.

Pārbaudes lietas izskatīšanas laikā konstatētie fakti lika secināt, ka Babītes novada Sēbruciemā kopumā iedzīvotāji nevar būt pārliecināti un pašauties uz nepārtrauktu kvalitatīvu un drošu ūdenssaimniecības pakalpojuma saņemšanu.

Tiesībsarga atzinums pieejams [šeit](#).

Par labas pārvaldības principa pārkāpumu, nenodrošinot vides pieejamību jaunuzceltā publiskā ēkā un pielāgojot mājokli personai ar invaliditāti, sk. šī ziņojuma sadaļā "Cilvēku ar invaliditāti tiesības".

Par VID pieejamību Covid-19 pandēmijas laikā skat. šī ziņojuma sadaļā "Civēktiesības saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību valstī".

Rekomendāciju izpilde

Par pašvaldības sociālā dienesta kompetenci, slēdzot līgumu par ilgstošas sociālās aprūpes pakalpojumu

2019. gadā, izskatot pārbaudes lietu, tiesībsargs aicināja: 1) Labklājības ministriju nodrošināt vienotu praksi pašvaldībās, lemjot par sociālās aprūpes pakalpojuma piešķiršanu un slēdzot līgumus par ilgstoša sociālās aprūpes pakalpojuma nodrošināšanu; 2) sociālo dienestu atcelt ārpus kompetences pieņemto lēmumu; 3) pansionātu veikt izmaiņas līgumā.

Izpildot tiesībsarga rekomendāciju, Labklājības ministrija norādīja, ka 2020. gadā tā ir iecerējusi diskusijas ar pašvaldībām par sistēmas pilnveidošanu sociālo pakalpojumu samaksas kārtībā, kā arī izstrādās vadlīnijas par sociālās aprūpes pakalpojumu piešķiršanas procesu, saskaņojot to ar sadarbības partneriem. Sociālais dienests mainīja praksi, lemjot par sociālās aprūpes pakalpojuma piešķiršanu. Savukārt pansionāts veikt izmaiņas līgumā atteicās, norādot uz līguma privāttiesisko dabu.

BĒRNU UN JAUNIEŠU TIESĪBAS

BĒRNU UN JAUNIEŠU TIESĪBAS

Ievads

Tiesībsargs ir pilntiesīgs Eiropas Bērnu ombudu tīkla (ENOC) biedrs un veic arī bērnu tiesībsarga funkciju. Bērnu tiesību nodaļas pieci darbinieki strādā tikai ar bērnu tiesību jautājumiem.

2020. gads pagāja bērnu tiesību aizsardzības sistēmas reformas gaidās. Tā tika reducēta uz institucionālu pārveidi – institūciju nosaukumu maiņu un funkcionālās padotības *pārbīdi*, taču pārmaiņas pēc būtības nav notikušas. Tiesībsarga ieskatā, bērnu tiesību aizsardzības sistēmas institucionālajai reformai ir ejams tikai viens ceļš – tas ir risinājums, kas jau ir aprobēts un darbojas visās attīstītajās pasaules valstīs. Proti, bāriņtiesu lēmumu pieņemšanas funkcija aizgādības un aizbildnības jautājumos ir jānodod tiesām. Bāriņtiesas pieņem juridiski saistošus lēmumus ar juridiskām sekām, kas pamatoti ar Civillikuma Ģimenes tiesību daļas normām un ierobežo cilvēka pamattiesības – tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi. Tas, ka Latvijā bērnu likteņus lemj tiesu varai nepiederīgas institūcijas – bāriņtiesas, dažkārt robežojas ar tiesisko nihilismu. Latvijā tiesu pārklājums ir optimāls, tomēr, iespējams, būtu nepieciešams papildināt tiesnešu skaitu, kuri ir specializējušies tikai bērnu tiesību aizsardzības un ģimenes tiesību lietās.

Bērnu un jauniešu tiesību jomā aizvadītajā gadā iesniegumu skaits nav mainījies. Saņemti 1009 iesniegumi (2019. gadā – 964), no tiem 245 rakstveidā, 1 saņemts no bērna (2019. gadā – 231, 3 saņemti no bērniem) un 764 – klātienē, telefoniski un elektroniski sniegtas konsultācijas (2019. gadā – 733).

Iesniedzēji visbiežāk vērsušies pie tiesībsarga par tādām tēmām kā saskarsmes tiesību īstenošana, aizgādības tiesību pārtraukšana/atjaunošana un tiesības uz izglītību. Turpinājumā – par būtiskāko bērnu un jauniešu tiesību jomā. Ziņojumā aplūkotojiem gadījumiem ir sistēmisks raksturs.

SASKARSMES TIESĪBU ĪSTENOŠANA

Ievads

Vislielākais iesniegumu skaits bērnu tiesību jomā ir par grūtībām īstenot saskarsmi un izpildīt tiesas nolēmumus saskarsmes lietās. Par tiesas nolēmumu izpildi saņemti 53 iesniegumi, par tiesībām uz saskarsmi – 103 iesniegumi. Kopā 163 gadījumos personas vērsušās pie tiesībsarga saskarsmes jautājumos. Pārliecinoši lielākā daļa iesniegumu ir par šķirti dzīvojošu vecāku saskarsmes īstenošanu ar bērnu, ir iesniegumi arī par saskarsmi ar bērnu ārpusģimenes aprūpē.

Iniciatīvas

Tiesībsargs uzsāka pārbaudes lietu par saskarsmes tiesības īstenošanu, lai konstatētu iespējamus trūkumus tiesiskajā regulējumā un tā piemērošanā.

Lietās, kas skar bērna tiesības, tiesas nolēmu izpilde ir sarežģīta, ja vecāku starpā ir strīds un viņi nav spējuši savstarpēji vienoties, neiesaistot tiesu. Lai apzinātu problēmas tiesu nolēmumu izpildē, tika organizēta diskusija ar Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padomi un Tieslietu ministriju.

Civillikuma 203. panta trešā daļa noteic, ka aizgādības tiesības vecākam var tikt pārtrauktas arī gadījumos, kad tas ļaunprātīgi izmanto savas tiesības, nepildot tiesas nolēmumu lietā, kas izriet no aizgādības vai saskarsmes tiesībām, ja tas nodara būtisku kaitējumu bērnam un ja nepastāv otram vecākam šķēršļi īstenot bērna aprūpi. Minētais tiesību aizsardzības mehānisms nedarbojas pietiekami efektīvi. Par grūtībām minētās tiesību normas piemērošanā praksē un iespējamiem risinājumiem tās pielietošanā notika diskusija ar bāriņtiesu darbiniekiem, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekciju un Tieslietu ministriju.

Krimināllikuma 168. pants paredz kriminālatbildību par izvairīšanos no tiesas vai bāriņtiesas nolēmuma, kas izriet no aizgādības, aprūpes vai saskarsmes tiesībām ar bērnu, izpildes vai ļaunprātīgu šāda nolēmuma nepildīšanu, vai ļaunprātīgu šāda nolēmuma izpildes kavēšanu. Izskatot iesniegumus, ir konstatējams, ka arī šis tiesību aizsardzības mehānisms nedarbojas pietiekami efektīvi. Lai rastu iespējamus risinājumus Krimināllikuma 168. panta piemērošanā, notika diskusija ar Tieslietu ministrijas un Valsts policijas pārstāvjiem.

Diskusijās notika viedokļu apmaiņa, tā veicinot izpratni par katras iesaistītās iestādes un amatpersonas tiesībām un pienākumiem lietās, kas skar bērna aizgādības un saskarsmes tiesības. Iesaistītajām iestādēm tika izteikts aicinājums savas kompetences ietvaros veikt darbības, lai piemērotu minētās tiesību normas atbilstoši likumdevēja gribai.

Darbs pārbaudes lietā tiek turpināts, lai atzinumā apkopotu iegūto informāciju, profesionāļu viedokļus un sniegtu rekomendācijas tiesiskā regulējuma un tā piemērošanas uzlabošanai.

Gadījumu analīze

Ķekavas novads

Izskatot personas iesniegumus par Ķekavas novada bāriņtiesas darbībām lietā, kas skar bērna saskarsmes tiesības, secināts, ka bāriņtiesa kā saskarsmes persona rīkojas formāli, neievērojot tiesas nolēmumā norādīto patieso mērķi un vajadzības šķirti dzīvojoša bērna un vecāka attiecību veicināšanā. Bāriņtiesas ieskatā, tiesas nolēmums ir domāts vecākam, kurš pieteicis tiesai savu saskarsmes tiesības aizskārumu. Lai gan tiesa bija pieņēmusi nolēmumu par pagaidu saskarsmes tiesības kārtības noteikšanu atbilstoši bērna interesēm, bāriņtiesa aicināja vecāku ieklausīties bērna viedoklī par saskarsmi un nepieciešamības gadījumā vienoties ar otru vecāku par citu saskarsmes kārtību.

Tiesībsargs kritiski vērtē bāriņtiesas pausto par bērna tiesībām, nevis pienākumu, uzturēt attiecības un tiešus kontaktus ar šķirti dzīvojošu vecāku. Bāriņtiesas minētais attiecas uz situācijām, ja saskarsmes kārtība nav noteikta ar tiesas nolēmumu. Spriedumam ir likuma spēks, visiem tas ir obligāts un izpildāms – arī bērnam. Tā izpilde ir jāveicina un jānodrošina vecākam, ar kuru bērns dzīvo kopā.

Tiesībsargs bāriņtiesai sniedzis priekšlikumus, kas veicina bērna tiesību ievērošanu:

- ievērot un izpildīt tiesas nolēmumus;
- nepieļaut, ka saskarsmes persona tiesas nolēmumā noteiktajā saskarsmes laikā vienlaikus veic vecāka un bērna savstarpējo attiecību izpēti.

Liepājas pilsēta

Tiesībsargs saņēma vecāku, kuram pārtrauktas aizgādības tiesības un bērni ievietoti audžuģimenē, iesniegumu par Liepājas pilsētas bāriņtiesas rīcību, neizpaužot vecākam informāciju par ģimeni, kurā ievietoti bērni. Vecākam nav iespēju sazināties ar personu, kas nodrošina bērnu aprūpi, lai vienotos par saskarsmi ar bērniem, noskaidrotu citu ar bērniem saistītu informāciju.

Tiesībsargs sniedza bāriņtiesai rekomendācijas:

- nepieļaut, ka audžuģimenes un citi ārpusģimenes aprūpes nodrošinātāji ierobežo vai neveicina bērnu un viņu vecāku, brāļu, māsu (pusbrāļu, pusmāsu), citu bērnam tuvu cilvēku saskarsmi;
- savā darbā ievērot labas pārvaldības principu, sniedzot personām saprotamu informāciju, kas atbilst normatīvajos aktos noteiktajam;
- ievērot normatīvajos aktos noteikto par bāriņtiesas sēdes organizēšanu, protokolēšanu un citas bāriņtiesas darbību regulējošās tiesību normas.

Tiesībsargs konstatēja labas pārvaldības principa pārkāpumu bāriņtiesas darbā, nesniedzot vecākam informāciju par bērnu nodošanu citas personas aprūpē. Trūkumi bāriņtiesas darbā tika konstatēti atkārtoti. Tiesībsargs aicināja Liepājas pilsētas domi nodrošināt, lai bāriņtiesa turpmāk ievēro labas pārvaldības principu un normatīvos aktus.

Līdzīga prakse – neinformēt vecākus, kuriem pārtrauktas aizgādības tiesības, par bērna nodošanu citas personas aprūpē – konstatēta arī citu bāriņtiesu darbā.

BĒRŅA TIESĪBAS NECIEST NO VARDARBĪBAS

Ievads

Bērnu tiesības uz drošiem apstākļiem izglītības iestādē

Viens no jautājumiem, par kuru regulāri tika sniegtas konsultācijas un saņemti iesniegumi, ir bērnu tiesību uz drošiem apstākļiem un labvēlīgu vidi izglītības iestādē pārkāpumi saistībā ar cita bērna uzvedību un darbinieku vardarbību. Salīdzinot ar iepriekšējo gadu, iesniegumu skaits samazinājies no 59 uz 29, taču tas saistīts ar attālinātajām mācībām Covid-19 ierobežošanas pasākumu dēļ.

Problemātiskos jautājumus, kas tika atspoguļoti Latvijas Televīzijas raidījumā "Aizliegtais paņēmieni" (2020. gada 2. novembrī un 9. novembrī), turpina risināt Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta departamenta izveidotā darba grupa, kurā iekļauti arī Izglītības kvalitātes valsts dienesta pārstāvji. Pēc darba grupas ziņojuma saņemšanas Rīgas domes Izglītības, kultūras un sporta departaments tiesībsargam sniegs informāciju par plānotajiem pasākumiem iespējamās vardarbības novēršanai pirmsskolas izglītības iestādēs Rīgā.

Tiesībsarga ieskatā, vardarbības risku mazināšanā ir būtiski pārskatīt izglītības prasības darbiniekiem, īpaši pedagoga palīgiem (auklēm), atalgojumu un normatīvajos aktos noteikt darbinieku skaitu pret izglītojamo skaitu, jo pašlaik uz vienu pedagogu grupā dažkārt ir pat 25 bērni. Jābūt noteiktam arī atbalsta personāla skaitam katrā pirmsskolas izglītības iestādē. Izglītības un zinātnes ministrija ir sākusi darbu minēto problēmu risināšanai.

Par vardarbības termina precizēšanu

Ar 2020. gada 11. jūnija grozījumiem no Bērnu tiesību aizsardzības likuma 1. panta 9.¹ punkta kā viens no vardarbības veidiem tika izslēgts termins "nolaidība". Saeimas Cilvēktiesību un sabiedrisko lietu komisija 2020. gada 8. decembra sēdē uzdeva Labklājības ministrijai sadarbībā ar citām institūcijām sagatavot priekšlikumus nepieciešamajiem grozījumiem Bērnu tiesību aizsardzības likumā, kas saistīti ar termina "nolaidība" izslēgšanu.

Tiesībsargs iesaistījās grozījumu redakciju formulēšanā un apspriešanās. Tika panākta vienošanās par terminu "bērna aprūpes pienākumu nepildīšana" un "bērna atstāšana bez uzraudzības" skaidrojumu. Darbs saistībā ar vardarbības pret bērnu definīciju tiks turpināts 2021. gadā, jo par vairākiem svarīgiem jautājumiem, piemēram, termina "pamešana novārtā" definējumu un ar to saistīto administratīvo atbildību, konceptuāla vienošanās līdz 2020. gada 18. decembrim netika panākta.

Par administratīvā pārkāpuma procesa piekritību

Bērnu tiesību aizsardzības likuma 81. pantā noteikta administratīvā atbildība par fizisku un emocionālu vardarbību pret bērnu. Administratīvā pārkāpuma procesu par pārkāpumiem, ko izdarījušas valsts un pašvaldību institūciju amatpersonas vai darbinieki, veic Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija.⁶ Savukārt, ja administratīvo pārkāpumu izdarījušas personas, kas nav valsts un pašvaldību institūciju amatpersonas vai darbinieki, t.sk. privāto izglītības iestāžu darbinieki, administratīvā pārkāpuma procesu līdz lietas izskatīšanai veic Valsts policija vai pašvaldības policija. Administratīvā pārkāpuma lietu izskata pašvaldības administratīvā komisija vai apakškomisija.⁷

Atkarībā no pārkāpēja juridiskā statusa kompetences bija nodalītas arī pirms nozaru administratīvo pārkāpumu kodifikācijas sistēmas ieviešanas 2020. gada 1. jūlijā. Tiesībsargs lūdza Tieslietu ministriju sniegt viedokli par kompetenču nodalīšanu un iespēju Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijai izskatīt administratīvā pārkāpuma lietu arī tajos gadījumos, ja pārkāpumu izdarījuši privāto izglītības iestāžu darbinieki. [Tieslietu ministrija atbalsta administratīvās atbildības vienotu noteikšanu](#), turpmāk nenodalot kompetences administratīvā pārkāpuma izskatīšanā atkarībā no pārkāpēja juridiskā statusa.

Par ierobežojumiem bāriņtiesai pieņemt lēmumus attiecībā uz domes deputātu

Tiesībsargs ir konstatējis gadījumus, kad bāriņtiesas nepieņem lēmumus un nepilda normatīvajos aktos noteiktās funkcijas, ja tas skar konkrētā novada vai pilsētas domes deputātus. Tiesībsargs vērsās Korupcijas novēršanas un apkarošanas birojā atzina saņemšanai, vai bāriņtiesas amatpersonām ir ierobežojumi pieņemt lēmumus un veikt normatīvajos aktos noteiktās funkcijas, ja tas skar konkrētā novada vai pilsētas deputātus kā fiziskas personas (vecākus, aizbildņus, audžuvecākus, adoptētājus u.tml.).

Saskaņā ar [Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja skaidrojumu](#) interešu konflikts nav situācijā, kurā bāriņtiesas amatpersonai jāveic ar saviem pienākumiem saistītas darbības, kas ietekmē vai var ietekmēt attiecīgās pašvaldības domes deputāta personiskās vai mantiskās intereses, ja attiecīgās pašvaldības domes deputāts nav šīs bāriņtiesas valsts amatpersonas radnieks vai darījuma partneris likuma ["Par interešu konflikta novēršanu valsts amatpersonu darbībā"](#) izpratnē.

⁶ Bērnu tiesību aizsardzības likuma 88. panta pirmā daļa.

⁷ Turpat, otrā daļa.

Tiesībsarga ieskatā, bāriņtiesai ir pienākums rīkoties un pieņemt lēmumus vienīgi atbilstoši bērnu tiesībām un interesēm, neatkarīgi no tā, kādu statusu ieņem bērnu vecāki vai aprūpētāji. Nav pieļaujams, ka tikai tādēļ, ka bāriņtiesas amatpersonas ievēlē attiecīgās pašvaldības domes deputāti, bāriņtiesas amatpersonas tiktu ierobežotas lēmumu pieņemšanā bērnu interesēs, domājot, kādu ietekmi nākotnē tas var atstāt uz bāriņtiesu amatpersonu ievēlšanu darbam bāriņtiesā.

Tiesībsargs par Korupcijas novēršanas un apkarošanas biroja sniegto atzinumu informēja Labklājības ministriju, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekciju, Vides aizsardzības un reģionālās attīstības ministriju, Latvijas Pašvaldību savienību un biedrību "Latvijas Bāriņtiesu darbinieku asociācija".

Tiesībsarga vēstule pieejama [šeit](#).

Gadījumu analīze

Cietušā bērna tiesību un interešu pārstāvība administratīvā pārkāpuma procesā

Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas kompetencē ir lemt par administratīvā pārkāpuma lietas uzsākšanu, ja bērns ir cietis no valsts vai pašvaldības iestādes darbinieka vardarbības, un lemt par šāda darbinieka administratīvo atbildību.

Tiesībsargs, izskatot bērna tēva iesniegumu, konstatēja labas pārvaldības principa pārkāpumu Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas darbā, jo pēc bērna tēva iesnieguma par vardarbību pret bērnu PII inspekcija turpmāko saziņu par lietu izvēlējās īstenot ar bērna māti, kura iesniegumu nebija parakstījusi.

Bērna kopīga aizgādība nozīmē, ka jautājumos, kas skar bērnu, vecāki lēmumus pieņem kopīgi. Tātad, arī izlemjot jautājumu, kas saistīts ar bērna tiesību un interešu pārstāvību publiski tiesiskajās attiecībās, vecākiem ir jāsadarbojas. Vecāki var vienoties, ka bērna tiesības un intereses iestādē attiecīgajā jautājumā pārstāvēs viens no vecākiem, kā arī izlemt, kurš no viņiem bērna pārstāvību īsteno. Ja viens no vecākiem vērsas iestādē ar iesniegumu par jautājumu, kas skar bērnu, un otrs vecāks pret to neiebilst, tad secināms, ka vecāki ir vienojušies, ka bērna tiesības un intereses attiecīgajā jautājumā pārstāv tas vecāks, kurš iesniedzis iesniegumu.

Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijai bija pienākums nodrošināt bērna tēva tiesības tikt informētam par pieņemtajiem lēmumiem saistībā ar saņemto iesniegumu un tiesības realizēt savu bērna tiesību un interešu pārstāvību administratīvā pārkāpuma lietā. Lēmumu un citas informācijas paziņošana bērna tēvam šajā gadījumā nebūtu pietrūnā ar Paziņošanas likuma 5. panta piektajā daļā un Administratīvās atbildības likuma 55. panta pirmās daļas 1. punktā noteikto, uz kuriem bija atsaukusies Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija, pamatojot savu rīcību. Tiesībsargs informēja Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekciju par konstatēto un aicināja nodrošināt labas pārvaldības principa ievērošanu.

Bērnu drošība tirdzniecības vietās

Tiesībsargs 2020. gadā saņēma iesniegumus gan no bērnu vecākiem, gan arī no komersantiem, kuros lūgts viedoklis par bērnu uzvedības un drošības jautājumiem pašapkalpošanās veikalos. Tiesībsargs sniedza viedokli, ka par bērnu drošību pašapkalpošanās veikalos ir atbildīgi gan bērnu vecāki vai citas pavadošās pilngadīgās personas, gan arī tirgotājs. Savukārt par bērnu uzvedību atbildīgi tikai bērnu vecāki vai pavadošās pilngadīgās personas.

Attiecībā uz komersantu veiktajām preventīvajām darbībām bērnu drošības veicināšanai veikalos, tiesībsarga ieskatā, brīdinājuma uzlīmes "Neatstājiet bērnus bez uzraudzības" veikalu ieeju mezglos un uz veikala telpu iekšējām durvīm pilnībā nesasniedz mērķauditoriju un ir neefektīvas. Papildus tam šāda satura izkārtnes varētu būt izvietotas veikala iekšienē, piemēram, līdzās veikala nodaļu nosaukumu izkārtņēm. Tirgotājs veikalā varētu ar noteiktu regularitāti atskaņot pa skaļruni (ja tāds ir) noteikta satura audio paziņojumu, līdzīgi kā tas ir, piemēram, lidostās par nepieskatītu bagāžu un drošības jautājumiem.

Papildus, pēc tirgotāja ieskatiem, veikalos varētu arī piedāvāt normatīvajam regulējumam atbilstošu maksas vai bezmaksas bērnu pieskatīšanas pakalpojumu.

Viedoklis Satversmes tiesai

Tiesībsargs sniedza viedokli lietā Nr. 2020-36-01 "Par Bērnu tiesību aizsardzības likuma 72. panta piektās daļas 1. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam". Apstrīdētā norma noteic personām, kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu, – neatkarīgi no sodāmības dzēšanas vai noņemšanas, absolūtu aizliegumu strādāt, veikt brīvprātīgo darbu, kā arī sniegt pakalpojumus (izņemot vieniezējus vai īslaicīgus, kā arī pakalpojumus, kas tiek sniegti, bērnam klāt neesot) bērnu aprūpes, izglītības, veselības aprūpes un citās iestādēs, kurās uzturas bērni, bērnu pasākumos un pasākumos, kuros piedalās bērni.

Apstrīdētās normas mērķis ir pasargāt bērnus no nonākšanas saskarsmē ar personām, kuras sodītas par noziedzīgiem nodarījumiem, kas saistīti ar vardarbību, tādējādi samazinot risku bērnam ciest no vardarbības.

Tiesībsargs secināja, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 106. panta pirmajam teikumam, ciktāl tā pēc sodāmības dzēšanas vai noņemšanas nepaļiedz individuālu izvērtējumu personai, kas bijusi sodīta par noziedzīgu nodarījumu, kas saistīts ar vardarbību vai vardarbības piedraudējumu.

Tiesībsarga atzinums pieejams [šeit](#).

Tiesībsargs lūdza ENOC institūcijām sniegt informāciju par kārtību, kādā veidā valstis regulē iepriekš sodītu personu darbu ar bērniem. Kopumā uz tiesībsarga pieprasījumu atbildes sniedza 13 valstis. Aplūpojums pieejams [šeit](#).

BĒRNA MANTISKĀS TIESĪBAS

Ievads

Bērnam kā ikvienai personai ir tiesības uz īpašumu. Bērnam atkarībā no viņa vecuma ir tiesības pašam vai ar vecāku (citu likumīgo pārstāvju) starpniecību veikt darījumus un īstenot citas ar īpašumu saistītas tiesības. Par bērna tiesībām uz īpašumu iesniegumu nav daudz (13), taču tie izgaismo sistēmiskas problēmas.

Par bankas konta atvēršanu bērnam

Tiesībsargs, izskatot iesniegumu par krājkonta atvēršanu bērnam, kurš ārpusģimenes aprūpē nodots uz vecāka iesnieguma pamata veselības stāvokļa dēļ, konstatēja, ka kredītiestādes izvirzītie nosacījumi krājkonta atvēršanai uz bērna vārda neatbilst normatīvajos aktos noteiktajam. Apzinot vairāku kredītiestāžu praksi, konstatēts, ka tā ir atšķirīga, dažkārt neizprotama. Piemēram, bankā kopā ar pārstāvi jāierodas bērnam, kuram ir seši gadi, lai parakstītos uz bankas sagatavotā līguma par krājkonta atvēršanu.

Tiesībsargs sadarbībā ar biedrību "Latvijas Finanšu nozares asociācija" aktualizēja konstatēto problemātiku, informējot arī Labklājības ministriju un Tieslietu ministriju. Labklājības ministrijas organizētajā sanāksmē tika uzklausi kredītiestāžu viedokļi un iespējamie risinājumi bērna mantisko tiesību nodrošināšanai, vienlaikus ievērojot kredītiestāžu uzdevumus to sniegto pakalpojumu drošībai.

Tiesībsargs atzinīgi novērtē Latvijas Finanšu nozares asociācijas iesaistīšanos un sniegto atbalstu bērnu mantisko tiesību īstenošanā un tiesību aktu vienotas izpratnes ieviešanā. Biedrības izstrādātais informatīvais materiāls "Banku finanšu pakalpojumu sniegšanas īpatnības nepilngadīgajiem" sniedz izvērstu skaidrojumu bērna likumiskajiem pārstāvjiem un bērna tiesību aizsardzības jomas speciālistiem par to, kas jāņem vērā rīcībai ar bērna finanšu līdzekļiem.

Tiesībsargs piekrīt biedrības norādītajam, ka nepieciešams uzlabot informācijas un dokumentu apriti, lai bankas darbiniekiem būtu iespēja ticami, ātri un ērti pārliecināties par to, ka konkrētā persona ir tiesīga rīkoties ar bērna, kas palicis bez vecāku aprūpes, mantu. Piemēram, iekļaujot informāciju valsts uzturētā reģistrā.

Bērns – nevēlams bankas klients

Tiesībsargs saņēma bērnu aprūpes iestādes vadītāja iesniegumu par bankas atteikumu atvērt krājkontu institūcijā ievietotam bez vecāku gādības palikušam bērnam apgādnieka zaudējuma pensijas saņemšanai. Kredītiestāde slēgusi bērna kontu, norādot, ka nevēlas viņu kā klientu savā bankā, jo caur nepilngadīgā kontu notikušas nelikumīgas darbības. Bērna likumiskais pārstāvis nav informēts par apstākļiem, kuru dēļ bērns kļuvis par bankai nevēlamu klientu. Konta atvēršanu atteikušas arī citas bankas. Bērnu aprūpes iestādes sniegtā informācija norāda uz iespējamību, ka cilvēki ar negodīgiem un noziedzīgiem mērķiem izmanto bērnus prettiesisku darbību veikšanai bankās.

Tiesībsargs iesniegumu pārsūtīja pēc piekritības Finanšu un kapitāla tirgus komisijai, aicinot pārliecināties, vai banka ir informējusi Valsts policiju par nelikumīgām darbībām ar bērna kontu, un lūdza sniegt informāciju par drošības pasākumiem, kādus bankām būtu iespējams veikt, lai to nepieļautu.

No Finanšu un kapitāla tirgus komisijas [sniegtās atbildes](#) secināms, ka bērna tiesības un intereses attiecībā ar kredītiestādēm netiek pietiekami aizsargātas, ja tiek iegūta informācija par nelikumīgām darbībām ar bērna kontu. Finanšu nozares normatīvie akti neparedz dalījumu starp klientiem – pilngadīgām un nepilngadīgām personām attiecībā uz kļūšanu par kredītiestādei nevēlamu klientu. Banka pārtrauc sadarbību ar bērnu, ja tiek konstatēts, ka kontu neizmanto bērns pats vai kontā esošajiem naudas līdzekļiem ir bērnam neatbilstoša izcelsme, vai ar tiem veikti neatbilstoši darījumi. Tātad nelabvēlīgās sekas iestājas bērnam, bet, nepaziņojot Valsts policijai, netiek noskaidrota un novērsta prettiesisku darbību veikšana pret bērnu.

Tiesībsargs ir aicinājis Finanšu ministriju sadarbībā ar iesaistītajām iestādēm rast risinājumus, lai tiktu līdzsvaroti kredītiestāžu un to uzraugošo iestāžu pienākumi noziedzīgi iegūtu līdzekļu legalizācijas novēršanā un bērna tiesību prioritātes principa ieviešanā. Ministrija ir aicināta rast risinājumu bērna tiesību aizsardzībai situācijās, kad kredītiestādes konstatē riskus vai prettiesiskas darbības ar bērniem piederošiem bankas kontiem vai naudas līdzekļiem, lai nodrošinātu šādu gadījumu pienācīgu izmeklēšanu un vainīgās personas saukšanu pie atbildības, nevis sodot bērnu – kā nevēlamu bankas klientu.

Tiesībsarga vēstule pieejama [šeit](#).

Rekomendāciju izpilde

Par bērnam radīta mantiskā zaudējuma atlīdzināšanu

Tiesībsargs, izskatot iesniegumu, konstatēja ārpusģimenes aprūpē esošu bērnu mantisko tiesību pārkāpumu – liegtu iespēju pēc tēva nāves saņemt apgādnieka zaudējuma pensiju. Talsu novada pašvaldības iestādes – Bāriņtiesa, Sociālais dienests un bērnunams – bija radījušas diviem bērniem mantiskos zaudējumus.

Tiesībsargs aicināja Talsu novada domi mēneša laikā novērst bērniem radītos mantiskos zaudējumus un katram bankas kontā ieskaitīt 2 166,17 eiro par neizmaksāto apgādnieka zaudējuma pensiju.

Talsu novada dome mēneša laikā novērsa tiesībsarga konstatēto pārkāpumu. Dome arī konstatēja, ka regresa kārtībā nav iespējams piedzīt tai radītos materiālos zaudējumus, jo nav saskatāma bāriņtiesas darbinieku tīša bērnu mantisko tiesību aizskaršana. Bāriņtiesas priekšsēdētājam tika uzdots izvērtēt par konkrētās lietas atbildīgās bāriņtiesas locekles atbildību un iespējamās ētikas normu pārkāpumus. Bāriņtiesā tikusi uzlabota sistēma lietu par bērna mantiskajām tiesībām kontrolei un uzraudzībai.

Par valsts atbalsta apgādnieka zaudējuma gadījumā piešķiršanas termiņu

Ja bērns ir zaudējis vienu vai abus vecākus (apgādniekus), tam ir tiesības uz valsts atbalstu apgādnieka zaudējuma gadījumā. Atbalsts tiek sniegts, regulāri izmaksājot bērnam naudas līdzekļus – apgādnieka zaudējuma pensiju vai atlīdzību par apgādnieka zaudējumu, vai arī valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu, un to apmērs nedrīkst būt mazāks par Ministru kabineta valstī noteikto minimālo apmēru. Lēmumu par atbalsta piešķiršanu pieņem Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūra.

Ja apgādnieks bijis nodarbināts ne tikai Latvijā, bet arī ārvalstīs, tad lēmuma pieņemšanai tiek pieprasīta informācija no kompetentās ārvalsts institūcijas. Informācijas saņemšana no ārvalsts institūcijas var ieilgt, tādēļ lēmuma pieņemšanas termiņš var tikt pagarināts līdz trīs gadiem⁸. Visu šo laiku, tas ir, līdz galīgā lēmuma pieņemšanai, bērnam tiek liegtas tiesības saņemt naudas līdzekļus valsts noteiktajā minimālajā apmērā.

Tiesībsarga ieskatā, situācija, kad lēmuma pieņemšana tiek atlikta uz trim gadiem, liedzot bērnam tiesības šajā laikā saņemt valsts atbalstu minimālajā apmērā, no bērna tiesību un interešu viedokļa nav pieļaujama. Bērna atstāšana bez minimālajiem iztikas līdzekļiem uz tik ilgu laiku pārkāpj bērna tiesības uz sociālo nodrošinājumu un palielina risku ģimenei nonākt nabadzībā.

Tiesībsargs nosūtīja rekomendācijas Labklājības ministrijai, lūdzot pilnveidot tiesisko regulējumu, lai izvairītos no šādām situācijām. Labklājības ministrija gan atbildēja, ka izmaiņas tiesiskajā regulējumā nav nepieciešamas, jo pārmaksu gadījumā līdzekļus nebūtu iespējams atgūt.

Par naudas soda piemērošanu bērnam

Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde 16 gadus vecam bērnam par pārkāpumu – dzīvošanu bez derīga personu apliecinoša dokumenta – piemēroja naudas sodu. Tiesībsargs jau iepriekš ir sniedzis atzinumu, ka bērniem vecumā no 14 līdz 18 gadiem par administratīvajiem pārkāpumiem prioritāri jāpiemēro audzinoša rakstura piespiedu līdzekļi, nevis administratīvais sods. Atzinums pieejams [šeit](#).

⁸ Likuma "Par valsts sociālo apdrošināšanu" 27. panta trešā daļa.

Administratīvā soda piemērošana nav efektīvs līdzeklis cīņā ar nepilngadīgo pārkāpumiem, tā ir sodošās sistēmas sastāvdaļa, kas nav vērsta uz pārkāpuma izdarīšanas cēloņu apzināšanu, bērna interešu un tiesību uz attīstību ievērošanu, kā arī prevencijas veicināšanu. Bērna labākajās interesēs ir samazināt saskarsmi ar sodošo sistēmu un veicināt alternatīvo līdzekļu izmantošanu cīņā ar pārkāpumiem.

Formāla pieeja bērnu lietās nav pieļaujama, jo no tā, cik efektīvi iestādes un amatpersonas ir spējīgas reaģēt uz izdarīto pārkāpumu, lielā mērā ir atkarīgs tas, vai bērnam tiks ieaudzīnāta tiesiskā apziņa. Tiesībsargs ir aicinājis Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldi ievērot likumā noteikto attiecībā uz bērnu sodīšanu un turpmāk bērniem prioritāri piemērot audzināšanas rakstura piespiedu līdzekļus.

Par piespiedu izpildes vēšanu pret bērnu

Tiesībsargs saņēma iesniegumu par piespiedu izpildes darbību saistībā ar nepilngadīga bērna nenomak sātu administratīvo sodu. Saskaņā ar Administratīvās atbildības likuma 269. panta trešo daļu piespiedu izpildes darbības netiek vērsta pret nepilngadīgu personu. Tiesībsargs aicināja Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padomi aktualizēt piespiedu izpildes regulējumu gadījumos, kad naudas sods piemērots bērnam, un sniegt metodiskus norādījumus tiesu izpildītājiem par Administratīvās atbildības likuma 269. panta trešās daļas piemērošanu.

Padome 2020. gada 7. decembrī ir informējusi visus zvērinātus tiesu izpildītājus par piespiedu izpildi gadījumos, kad naudas sods tiek piemērots nepilngadīgai personai, informāciju izsūtīt uz katra zvērināta tiesu izpildītāja elektroniskā pasta adresi un izvietojot Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padomes interneta vietnē. Ievērojot minēto, nākotnē nevajadzētu rasties situācijām, kad naudas soda piedziņa nepamatoti tiek vērsta pret nepilngadīgajām personām.

BĒRNA TIESĪBAS UZ PRIVĀTĀS DZĪVES UN KORESPONDENCES NEAIZSKARAMĪBU

levads

Atsevišķu sabiedrisko organizāciju aktivitātes pašvaldības iestādēs – filmēšana un sarunu ar pašvaldības iestāžu darbiniekiem vai bāriņtiesas sēžu norises pārraidīšana tiešraidē – aktualizēja bērna tiesības uz personas datu aizsardzību. Par to saņemti 24 iesniegumi. Pirmo reizi saņemts iesniegums par bērna korespondences noslēpuma pārkāpšanu.

Iniciatīvas

Lai rastu risinājumu bērna tiesību uz privāto dzīvi nodrošināšanai, sanāksmē ar Datu valsts inspekciju tika pārrunāta tiesiskā regulējuma par bērna datu aizsardzību piemērošana, inspekcijas kompetences robežas, izskatot pārkāpumus par nelikumīgu rīcību ar bērna personas datiem vai informāciju, kas var kaitēt bērnam. Datu valsts inspekcijas kompetencē nav izvērtēt, vai, izplatot informāciju par bērnu vai viņa ģimeni, ir pārkāptas bērna tiesības.

Lai veicinātu vienotu izpratni, sanāksmē ar Datu valsts inspekciju un Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekciju tika pārrunāti risinājumi gadījumos, ja iestāžu rīcībā nonāk informācija par tādas informācijas izplatīšanu, kas var kaitēt bērnam. Kā iespējams risinājums šādās situācijās ir vērsties Valsts policijā un lūgt vērtēt, vai informācijas izplatīšana ir kvalificējama kā administratīvais pārkāpums – emocionālā vardarbība pret bērnu. Pastāv risks, vai Valsts policijas darbinieki šādas situācijas atpazīs kā iespējamu emocionālu vardarbību pret bērnu, ņemot vērā Bērnu tiesību aizsardzības likuma 1. panta 12. punktā noteikto emocionālās vardarbības definīciju.

Lai rastu risinājumus saistībā ar Bērnu tiesību aizsardzības likuma 71. panta piektajā daļā noteikto atbildību par informācijas neatļautu izplatīšanu, tika organizēta diskusija ar Datu valsts inspekciju, Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekciju un Tieslietu ministrijai tika lūgts informēt par trūkumu novēršanu normatīvajā regulējumā.

Tieslietu ministrijas ieskatā, ir jāpieņem vispārīgais atbildības regulējums (kā arī sanāksmē apliecināja Valsts policijas pārstāvis, policija ir gatava piemērot administratīvo atbildību), vadoties no konkrētās lietas apstākļiem, kā arī preventīvi jāskaidro vecākiem informācijas par savu bērnu publiskošanas negatīvās sekas.

Tiesībsarga ieskatā, ir konstatējami trūkumi tiesiskajā regulējumā par atbildību, ja tiek izplatīta informācija, kas kaitē bērnam. Lai gan Bērnu tiesību aizsardzības likuma 71. panta piektajā daļā ir noteikts, ka par informācijas neatļautu izplatīšanu vainīgās personas ir saucamas pie atbildības, faktiski šāda atbildība normatīvajos aktos nav noteikta.

Gadījumu analīze

Par pārbaudes vizītēm personas dzīvesvietā

Pārskata periodā kāda persona informēja tiesībsargu, ka jūtas pazemota un aizskarta, jo katru vakaru plkst. 22:00 bez brīdinājuma viņas dzīvesvietā ierodas pašvaldības policijas darbinieki, lai pārbaudītu dzīves apstākļus un viņas iespējamo atrašanos alkohola reibuma stāvoklī, liekot pūst alkometrā. Pēc policijas darbinieku ierašanās mājoklī tiek traucēts divu zīdaiņu miers – bērni pamostas un raud. Vecāka atrašanās alkohola reibumā šajās pārbaudēs ne reizi netika apstiprināta, bērni vienmēr bija aprūpēti, mājās bija tīrs un droši apstākļi.

Inčukalna novada Sociālais dienests lūdza policiju pastiprināti uzraudzīt ģimeni, veicot pārbaudes dzīvesvietā katru dienu mēneša garumā, lai noskaidrotu, vai vecāks lieto alkoholu un spēj nodrošināt bērniem aprūpi un uzraudzību. Par nepieciešamību veikt pārbaudes ģimenes dzīvesvietā Sociālo dienestu informēja Inčukalna novada bāriņtiesa.

Tiesībsargs konstatēja vecāka un viņa bērnu tiesību uz privāto un ģimenes dzīvi pārkāpumu un labas pārvaldības principa pārkāpumu iestāžu darbā. Pašvaldības policijas rīcība nebija pamatota un tiesiska, jo pārbaudes nebija saistītas ar izsaukumu vai tādas informācijas saņemšanu, kas prasa nekavējošu rīcību, lai novērstu bērnu tiesību apdraudējumu dzīvesvietā.

Veikt pārbaudes bērnu dzīvesvietā, lai izvērtētu, kā tiek nodrošināta viņu aprūpe un uzraudzība ģimenē, ir bāriņtiesas pienākums. No normatīvajiem aktiem izriet, ka alkohola lietošanas pārbaudi vecākam bija pieļaujams veikt tikai tad, ja pārbaudē tiku konstatēts, ka vecāks nepilda bērnu aprūpes pienākumus, kas liecina par administratīvo pārkāpumu, un pastāv pamatotas aizdomas par vecāka atrašanos alkohola reibumā. Savukārt sociālā dienesta pienākums ir veikt ar ģimeni sociālo darbu, kad bāriņtiesa konstatē, ka vecāks pienācīgi nepilda bērnu aprūpes pienākumus un ģimenē esošie apstākļi nelabvēlīgi ietekmē bērnu attīstību un drošību. Sociālā dienesta uzdevums ir sniegt atbalstu un palīdzību ģimenei, nevis pildīt kontrolējošas funkcijas.

Bāriņtiesai, sociālajam dienestam un pašvaldības policijai tika sniegtas tiesībsarga rekomendācijas. Jāvērš pašvaldību uzmanība uz to, lai šāda prakse netiktu īstenota.

Par bērna korespondences noslēpuma pārkāpšanu

Tiesībsargs saņēma iesniegumu par bērna tiesību uz korespondences noslēpumu pārkāpumu Jūrmalas pilsētas pašvaldības iestādē "Spriidītis". Bērnam bija atsūtīta ierakstīta vēstule, kura viņam netika atdota slēgtā aploksnē. Aploksne bez bērna ziņas, piekrišanas un klātbūtnes tika atvērta, vairāki darbinieki iepazinās ar korespondences saturu, pārkāpjot Satversmes 96. pantā noteiktās tiesības uz korespondences neaizskaramību.

Tiesībsargs vērsās Valsts policijā un lūdza uzsākt kriminālprocesu par korespondences noslēpuma tīšu pārkāpšanu. Policija pieņēma lēmumu par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu, un tas tika pārsūdzēts Jūrmalas pilsētas prokuratūrā, kas lēmumu atcēla un uzsāka kriminālprocesu par bērnam adresētas korespondences noslēpuma tīšu pārkāpšanu. Taču Valsts policija atkal pieņēma lēmumu par kriminālprocesa izbeigšanu, un 2020. gada nogalē tiesībsargs to pārsūdzēja Jūrmalas pilsētas prokuratūrā.

Noskaidrots, ka bērnam vadītāja arī iepriekš bērnam adresētās vēstules atvērusi bez viņa klātbūtnes un piekrišanas. Vadītājas norādītais, ka bērnam, ja viņš vēlas, lai viņam adresētās vēstules tiktu atvērtas tikai viņa klātbūtnē, bija jāvēršas pie vadītājas ar iesniegumu, liecina par regulāriem bērna tiesību uz korespondences neaizskaramību pārkāpumiem un bērna pamattiesību ignorēšanu.

Par adreses publiskošanu

Tiesībsargs ir izskatījis pārbaudes lietu Nr. 2020-18-5D par personas A tiesību uz privātās un ģimenes dzīves neaizskaramību pārkāpumu. Atzinums pieejams [šeit](#).

Personas A ģimene iegādājās māju adresē B. Vēlāk uzzinājusi, ka neilgi pirms tam mājā notikušas mājdzemdības, kurās nomira sieviete un jaundzimušais, jo nesaņēma medicīnisko palīdzību; traģēdijā bija iesaistīti draudzes D locekļi, kas reliģiskās pārliecības dēļ noliedza medicīniskās palīdzības nepieciešamību un pieļāva mātes un bērna nāvi. Turpmāk par minēto notikumu sekojušas vairākas publikācijas un sižeti medijos. Sižetos un fotogrāfijās ticis filmēts personai piederošais īpašums, publicējot īpašuma adresi.

Ģimene, kurā ir mazgadīgs bērns, savā īpašumā nejutās droši, jo sabiedrības paustie komentāri sociālajos tīklos bijuši agresīvi. Iesniedzēja ir izjutusi sabiedrības un kaimiņu nepatiku, jo viņas ģimene tika saistīta ar draudzi un tās īpatnībām sadzīvē un komunikācijā.

Persona lūgusi no mediju arhīviem izņemt dzīvojamās mājas fotogrāfijas un adresi, jo viņas ģimene nav saistīta ar presē atspoguļotajiem notikumiem un draudzi. Pēc Valsts policijas iniciatīvas A ģimene tikusi pakļauta Jelgavas pilsētas domes iestāžu pārbaudēm.

Pārbaudes lietu pabeidzot, tika konstatēts:

1. SIA "All Media Latvia", SIA "Izdevniecība Rīgas Viļņi" un žurnāla "Ir" rīcībā – A ģimenes tiesību uz privāto dzīvi pārkāpums;
2. Jelgavas pilsētas Sociālo lietu pārvaldes, Bāriņtiesas un Izglītības pārvaldes rīcībā – A ģimenes tiesību uz privāto dzīvi un mājokļa neaizskaramību pārkāpumi, kā arī labas pārvaldības principa pārkāpums;
3. Valsts policijas rīcībā – labas pārvaldības principa pārkāpums.

Ievērojot profesionālās žurnālistikas neatkarību, tiesībsargs aicināja SIA "All Media Latvia", SIA "Izdevniecība Rīgas Viļņi" un žurnālu "Ir" izslēgt no arhīvā pieejamām publikācijām un televīzijas sižetiem informāciju par A ģimenei piederošo īpašumu (arī dzīvojamās mājas fotogrāfijas) un rakstiski atvainoties A par pieļautajiem žurnālistu ētikas pārkāpumiem. Savukārt Jelgavas pilsētas domei, Jelgavas pilsētas Sociālo lietu pārvaldei, Bāriņtiesai un Izglītības pārvaldei tika sniegtas rekomendācijas darba uzlabošanai un labas pārvaldības principa ievērošanai. Valsts policija tika aicināta rast efektīvākus risinājumus informācijas aprītei un sadarbībai ar bāriņtiesām un Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekciju, konstatējot bērna tiesību pārkāpuma riskus.

BĒRŅA TIESĪBAS UZ VESELĪBAS AIZSARDZĪBU

Iniciatīvas

Drošības prasības tehnoloģiju izmantošanā

Attiecībā uz bērniem tehnoloģiju plašāka izmantošana tika aktualizēta ārkārtējās situācijas laikā, kad mācības notika attālināti, kā arī kontekstā ar Valsts izglītības satura centra īstenoto projektu "Kompetenču pieeja mācību saturā" (Skola2030), kur liels uzsvars likts uz tehnoloģijām un digitālajām prasmēm mācību procesā. Līdz ar to arī pieaug dažādi ar šo tehnoloģiju lietošanu saistītie veselības riski, piemēram, redzes traucējumi, atsevišķu ķermeņa balsta un kustību aparāta daļu pārslodze.

Iepazīstoties ar normatīvo regulējumu, kas attiecas uz drošības prasībām darbā ar tehnoloģijām (elektroniskās saziņas līdzekļiem, displejiem), secināms, ka attiecībā uz pieaugušajiem spēkā ir darba aizsardzības prasības, strādājot ar displeju, attiecībā uz pirmsskolas izglītības iestādēm ir noteikts laika ierobežojums elektronisko saziņas līdzekļu izmantošanā. Taču attiecībā uz iestādēm, kuras īsteno pamatzglītības un vidējās izglītības programmas, nekādas drošības prasības tehnoloģiju izmantošanā, darba organizācijā, kā arī izmantošanas laika ierobežojumi nav noteikti.

Tiesībsargs aicināja Veselības ministriju veikt nepieciešamos papildinājumus vai izstrādāt jaunu normatīvo regulējumu, kurš nosaka drošības prasības darbā ar tehnoloģijām izglītības iestādēs pamatzglītības un vidējās izglītības līmenī. Veselības ministrijas ieskatā, izstrādāt normatīvo regulējumu nav lietderīgi, bet ir nepieciešami ieteikumi moderno tehnoloģiju izmantošanai izglītības procesā. Ieteikumu izstrādi plānots iekļaut kā atsevišķu pasākumu "Sabiedrības veselības pamatnostādņu 2021.- 2027. gadam" projektā, paredzot tos izstrādāt sadarbībā ar Slimību profilakses un kontroles centru un Veselības inspekciju, kā arī iesaistot citu jomu speciālistus.

Veselības ministrijas atbilde pieejama [šeit](#).

Gadījumu analīze

Par vecāka pastāvīgu klātbūtni pie bērna stacionārās ārstēšanas laikā

Tiesībsargs saņēma iesniegumu par jautājumu, kas saistīts ar liegtu iespēju vecākam pastāvīgi atrasties pie bērna (arī nakts laikā) intensīvās terapijas nodaļā VSIA "Bērnu klīniskā universitātes slimnīca" (turpmāk – slimnīca). Rezultātā bērns, kuram bija garīgās attīstības traucējumi, neapzinoties savu rīcību, bija izrāvis ierīci, kuras ievietošana bērna ķermenī tika veikta vispārējā narkozē.

Tika noskaidrots, ka slimnīcā ir apstiprināti [iekšējās kārtības noteikumi](#) pacientiem, vecākiem un apmeklētājiem, kuros cita starpā ir noteikts, ka slimnīca var nodrošināt pastāvīgu klātbūtni pie bērna, tostarp izmitināšanu naktī vienam vecākam/likumiskajam pārstāvim – palātā kopā ar bērnu vai vecāku mājā. Slimnīca sniedza skaidrojumu, ka minētie noteikumi attiecas uz visām stacionāra nodaļām, arī intensīvās terapijas nodaļu.

Slimnīcas sniegtā informācija bija pretrunā ar informāciju, kuru sniedza vecāks, turklāt par to, ka praksē netiek nodrošināta iespēja vecākam atrasties kopā ar bērnu intensīvās terapijas nodaļā nakts laikā, liecināja arī kādas mammas intervija, kas tika pārraidīta 2019. gada 26. decembra raidījumā "[Panorāma](#)". Tiesībsargs secināja, ka slimnīcas noteiktā kārtība par bērnu pavadošās personas pastāvīgas klātbūtnes nodrošināšanu neatbilst faktiskajiem apstākļiem.

Lai novērstu regulējumam neatbilstošas situācijas praksē, slimnīcai tika nosūtītas rekomendācijas turpmāk nodrošināt iekšējās kārtības noteikumu ievērošanu, kas cita starpā nosaka bērna likumiskā pārstāvja iespēju pastāvīgi atrasties kopā ar bērnu intensīvās terapijas laikā.

Par vecāku klātbūtni ārstniecības procesā

Tiesībsarga uzmanības lokā nonāca gadījums, kad bērns dzemdību laikā Daugavpils reģionālajā slimnīcā bija guvis rokas traumu, tāpēc bija nepieciešams veikt slēgtu repozīciju. Jaundzimušā mātei tika nodrošināta iespēja būt kopā ar bērnu, gan viņu izmeklējot, gan anestēzijas uzsākšanas un atveseļošanās laikā, izņemot ķirurģisko manipulāciju. Māte lūdza izvērtēt bērnu ķirurga rīcību, kas saistīta ar aizliegumu viņai atrasties kopā ar bērnu ķirurģisko manipulāciju laikā.

Vecāka klātbūtne bērna ārstēšanas procesā ir būtiska ne vien informētās piekrišanas saņemšanai, bet arī emocionālā atbalsta sniegšanai bērnam. Jaundzimušajiem vecāki ir tās personas, kuras vislabāk jūt bērnu, tādēļ vecāka novērojumiem par bērna stresa, diskomforta vai sāpju izpausmēm arī būtu pievēršama ārstniecības personas uzmanība.

Tiesībsarga ieskatā, ja ķirurģiskā operācija vai manipulācija nav sarežģīta, vecākam būtu nodrošināmas tiesības palikt kopā ar bērnu, lai tam sniegtu emocionālo atbalstu, arī ķirurģisko operāciju vai manipulāciju telpās. Savukārt sarežģītu operāciju gadījumā, kuras parasti tiek veiktas vispārējā anestēzijā, vecāka klātbūtne, lai sniegtu bērnam emocionālo atbalstu, būtu nodrošināma, pirms bērna aizmigšanas un uzreiz pēc tam, kad bērns pamodies. Aizliegums vecākam atrasties kopā ar bērnu ir pieļaujams, ja vecāka uzvedība ir neadekvāta un rada draudus vai būtiskus riskus bērna kvalitatīvai ārstniecībai⁹.

Tiesībsargs sniedza rekomendācijas slimnīcai, kurās aicināja izstrādāt iekšējos noteikumus, kas būtu pieejami vecākiem (likumiskajiem pārstāvjiem), lai veicinātu viņu informētību par iespējām palikt kopā ar bērnu ārstniecisko procedūru laikā, kā arī labāk nodrošinātu bērnu tiesības slimnīcā.

Par vecāka tiesībām saņemt informāciju par bērna veselības stāvokli un ārstniecības procesu

Tiesībsargs saņēma bērna mātes iesniegumu, kurā tika norādīts, ka bērna ģimenes ārste, kas ir bērna tēva māte, plānotās vizītes laikā atteicās informēt viņu par bērna veselības stāvokli, kā arī atļaut iepazīties ar bērna pacienta medicīnisko karti, pamatojoties uz to, ka informācija jau tika sniegta bērna tēvam. Bērna dzīvesvieta bija pie tēva, un tēvs māti neinformēja par meitas veselības stāvokli.

Vecāka saziņa ar ģimenes ārsti nav uzskatāma par ārstniecību. Ārstniecības likuma izpratnē, tādēļ ģimenes ārstes rīcība nav pakļauta Veselības inspekcijas kontrolei. Veselības inspekcija informēja māti, ka ārstniecības personai nav pienākuma sniegt informāciju par bērna ārstniecību abiem vecākiem vienlaikus.

Ja bērns nav sasniedzis 14 gadu vecumu, ārsta atteikums sniegt bērna likumiskajam pārstāvim informāciju par nepilngadīgā pacienta veselības stāvokli ir pieļaujams tikai tad, ja tas var kaitēt bērna interesēm.¹⁰

Tiesībsargs uzskata, ka ārsta atteikums sniegt informāciju par bērna veselību un ārstniecības procesu vecākam tikai tādēļ, ka šāda informācija jau sniegta otram vecākam, ne tikai ierobežo vecāka tiesības īstenot bērna tiesību pārstāvību un tiesības saņemt informāciju saskaņā ar Pacientu tiesību likuma 10. panta sesto daļu, bet arī liek šķēršļus vecākam pilnvērtīgi pildīt bērna aprūpes pienākumus. Šāda ārstniecības personas rīcība neatbilst bērna interesēm, jo par bērnu vienādi ir atbildīgi abi vecāki.¹¹ Ārstniecības personai arī saziņā ar bērna vecākiem ir jārikojas, ievērojot bērna tiesību un interešu prioritātes principu.

Tiesībsargs sniedza rekomendācijas ģimenes ārstei turpmāk nodrošināt, ka informācija par bērna veselības stāvokli un ārstniecību pēc vecāka lūguma tiek sniegta abiem vecākiem, bet Veselības ministriju un Veselības inspekciju aicināja veicināt ārstniecības personu kā bērna tiesību aizsardzības subjektu izpratni par abu vecāku tiesībām un pienākumu iesaistīties sava bērna veselības aprūpes nodrošināšanā.

⁹ Pacientu tiesību likuma 5. panta septītā daļa.

¹⁰ Turpat, 10. panta sestā daļa.

¹¹ ANO Bērnu tiesību konvencijas 18. panta pirmā daļa, Bērnu tiesību aizsardzības likuma 24. panta trešā daļa, Civillikuma 177. pants.

Par zobārstniecības pieejamību Liepājā

Arī šajā pārskata periodā tiesībsargs saņēma iesniegumus par kritisko situāciju Liepājā attiecībā uz valsts apmaksāto zobārstniecības pakalpojumu nepieejamību bērniem. Tur bērniem bija jāgaida rindā no pusgada līdz gandrīz diviem gadiem.

Tiesībsarga ieskatā, valdībai ir jāmeklē tūlītēji risinājumi radušās kritiskās situācijas novēršanai. Tāpat arī pašvaldībai ir aktīvi jāiesaistās administratīvās teritorijas iedzīvotāju veselības aprūpes pieejamības veicināšanā.

Jau 2019. gadā kā vienu no risinājumiem tiesībsargs aicināja Veselības ministriju izstrādāt mehānismu, kādā valsts pilnā apmērā kompensē vizītes pie zobārstniecības speciālistiem, kuri nesniedz valsts apmaksātus pakalpojumus bērniem. Veselības ministrijas atbildes par tūlītēja risinājuma nepiemērošanu bija pamatotas ar pieejamā finansējuma trūkumu un administratīvi sarežģīto procesu. Diemžēl situācija Liepājā vēl joprojām nav uzlabojusies. Ievērojot minēto, tiesībsargs par šiem jautājumiem 2020. gadā vērsās pie Ministru prezidenta, kā arī Saeimas Sociālo un darba lietu komisijas Sabiedrības veselības apakškomisijā.

Jānorāda, ka no 2020. gada oktobra situācija Liepājā ir uzlabojusies, atverot jaunu valsts apmaksātu bērnu zobārstniecības pakalpojumu kabinetu un nodrošinot mobilo zobārsta kabinetu, tomēr vēl joprojām rindā jāgaida līdz pat gadam.

BĒRŅA TIESĪBAS UZ PIRMSSKOLAS IZGLĪTĪBU

Rekomendācijas

Izskatot personas iesniegumu, tiesībsargs konstatēja, ka Pāvilostas novada dome nav noteikusi kārtību, kādā bērnus uzņem novada izglītības iestādēs. Tiesībsargs aicināja Pāvilostas novada domi novērst šo trūkumu.

Pāvilostas novada dome ir ņēmusi vērā tiesībsarga rekomendācijas un novērsusi konstatētos trūkumus jeb apstiprinājusi saistošos noteikumus Nr. 10 "Par bērnu uzņemšanas un atskaitīšanas kārtību Pāvilostas novada pašvaldības izglītības iestādēs, kuras īsteno pirmsskolas izglītības programmas". Novada pašvaldības mājaslapā pakāpeniski tiek publicēti visu iestāžu nolikumi; pašvaldības atbildīgajai darbiniecei ir uzdots regulāri aktualizēt visu normatīvajos aktos noteikto publicējamo informāciju.

Par transportu bērnu nokļūšanai pirmsskolas izglītības iestādē

Tiesībsargs saņēma informāciju, ka Talsu novada Tiņģerē dzīvojošiem bērniem radās problēmas nokļūt PII Valdemārpilī, Talsu novadā, un atpakaļ dzīvesvietā. Sabiedriskā transporta grafiks nodrošināja vecākam iespēju nogādāt bērnus PII, taču atpakaļ autobuss kursēja tikai plkst. 15:55. Ņemot vērā bērnu vecumu (jaunāki par 7 gadiem), bērniem patstāvīga sabiedriskā transporta izmantošana bija ierobežota¹². Lai nogādātu bērnus no PII mājās, vecākam bija jāpaliek Valdemārpilī. Šī iemesla dēļ bērnus uz PII un atpakaļ mājās vecāks nogādāja, izmantojot personīgo automašīnu, un tas ģimenei radīja papildu izdevumus.

Pašvaldības pienākums nodrošināt transportu nokļūšanai PII un atpakaļ dzīvesvietā attiecas tikai uz tiem bērniem, kuri ir sasnieguši obligāto pirmsskolas izglītības vecumu.¹³ Transporta izdevumi par bērnu, kuri nav sasnieguši obligāto pirmsskolas izglītības vecumu, nogādāšanu PII un atpakaļ mājās ir vecāku ziņā.

Pašvaldībai tika nosūtītas [rekomendācijas izstrādāt saistošos noteikumus](#), kas paredz transporta izdevumu segšanu par obligāto pirmsskolas izglītības vecumu sasniegušo bērnu nokļūšanu izglītības iestādē un atpakaļ dzīvesvietā. Tāpat pašvaldība tika aicināta izvērtēt nepieciešamību nodrošināt organizētu pirmsskolas izglītības vecuma bērnu nogādāšanu PII un atpakaļ dzīvesvietā.

¹² Bērnu tiesību aizsardzības likuma 24. panta sestā daļa.

¹³ Izglītības likuma 17. panta pirmā, trešā daļa un 14. pants.

Talsu novada pašvaldība informēja, ka nodrošinās pavadoni sabiedriskajā transportā maršrutā Valdemārpils – Tiņģere – Valdemārpils no rīta un vakarā pirmsskolas vecuma bērnu nokļūšanai izglītības iestādē.

Par līdzfinansējumu privātajām PII

Tiesībsargs saņēma privātās PII iesniegumu par nepiešķirto valsts dotāciju pirmsskolas pedagogu darba algu samaksai. Iestāde nav tiesību aktos noteiktajā termiņā iesniegusi informāciju, kas nepieciešama valsts dotācijas piešķiršanai, tādējādi nav saņēmusi tai pienākošos dotāciju par obligāto izglītības vecumu sasniegušo bērnu izglītošanu. Iestādes vadībai nav bijusi skaidra kārtība, kādā šī informācija ir jāiesniedz, un tā ir pārpratusi Izglītības un zinātnes ministrijas darbinieka sniegto elektronisko atbildi.

Ņemot vērā, ka valsts finansējums izglītības iestādēm tiek nodrošināts tikai tādā gadījumā, ja tās izpilda normatīvajos aktos noteiktās prasības, tiesībsargs ir aicinājis Izglītības un zinātnes ministriju atbilstoši labas pārvaldības principam sagatavot metodiskos norādījumus par kārtību, kādā izglītības iestādes var saņemt valsts finansējumu. Tādējādi tiktu novērsti iespējami pārpratumi, ministrijai individuāli sniegtot atbildes uz izglītības iestāžu darbinieku jautājumiem. Metodiskajiem norādījumiem izglītības iestādēm vajadzētu būt saprotamiem un ērti pieejamiem jebkurā laikā.

Viedoklis Satversmes tiesai

Tiesībsargs sniedza viedokli Satversmes tiesai lietā Nr. 2019-20-03 "Par Ministru kabineta 2018. gada 21. novembra noteikumu Nr. 716 "Noteikumi par valsts pirmsskolas izglītības vadlīnijām un pirmsskolas izglītības programmu paraugiem" 2. pielikuma 9. punkta un 4. pielikuma 9. punkta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 64. pantam, 91. pantam, 112. panta pirmajam teikumam un 114. pantam".

Pakāpeniska valsts valodas īpatsvara palielināšana izglītības procesā, sākot no pirmsskolas izglītības pakāpes, ir loģisks solis kvalitatīvas, uz bērna attīstību un labklājību vērstas, izglītības nodrošināšanai, un tas ir uzskatāms arī par ilgtermiņa ieguldījumu bērna tiesībās iegūt izglītību atbilstoši savām spējām, jo sniedz bērnam ilgtermiņa atbalstu turpmākajās mācībās valsts valodā sākumskolā.

Atzinums pieejams [šeit](#).

TIESĪBAS UZ IZGLĪTĪBU (PAMATIZGLĪTĪBU)

Ievads

Par bērna tiesībām uz pamatizglītību pārsūdzētais periods saņemts 51 iesniegums. Iepriekšējā periodā – 68. Visbiežāk sūdzējušies saistībā ar uzņemšanas noteikumiem 1. klasē, transportu uz skolu, skolas formu obligātumu (2) un līdzfinansējumu privātskolām (2).

Par individuālajiem mācību līdzekļiem

Pēc ilgāka pārtraukuma tiesībsarga redzeslokā atkal nonāca mācību līdzekļu finansēšanas jautājums – lūgums izvērtēt vecākiem izsniegtā mācību līdzekļu saraksta atbilstību tiesībām iegūt izglītību bez maksas. Mācību grāmatas un darba burtnīcas sarakstā nebija minētas, taču visi sarakstā iekļautie nebija individuālie mācību piederumi, kas jāpērk vecākiem.

Skola vēlējās saņemt kontrolējošās institūcijas – Izglītības kvalitātes valsts dienesta – viedokli.

Tiesībsarga pārstāvis piedalījās Izglītības kvalitātes valsts dienesta rīkotā sanāksmē, kurā kopā ar Izglītības un zinātnes ministrijas un Valsts izglītības satura centra pārstāvjiem tika panākta vienošanās par kopīgu viedokli un ieteikumiem attiecībā uz individuālo mācību piederumu nodrošināšanu.

2020. gada februārī viedoklis tika nosūtīts pašvaldību izglītības pārvaldēm un izglītības speciālistiem izglītības iestāžu informēšanai, aicinot tās pārskatīt praksi individuālo mācību piederumu nodrošināšanā.

Par datoru un interneta pieslēgumu kā mācību līdzekļiem

Konceptuāli ideja par to, ka izglītības procesa neatņemama sastāvdaļa ir dators (vai viedierīce) ar interneta pieslēgumu ir pareiza un atbilstoša 21. gadsimta otrās desmitgades tendencēm izglītībā un attīstībā. Tā iet kopsolī ar kompetencēs balstītu izglītības konceptu. Tomēr jāatzīst, ka šobrīd vēl joprojām ir daudz nezināmā, kas raisa bažas, cik lielā mērā idejas īstenošana ietekmēs Satversmē garantētās tiesības uz izglītību bez maksas.

Tiesībsarga ieskatā, jautājumu par plānoto izmaiņu praktisku realizāciju vajadzētu izdiskutēt un vienoties starp profesionāļiem, uzklausot arī vecāku un pašu skolēnu viedokli. Tiesībsarga komentārs pieejams [šeit](#).

Tiesībsargs, izskatot personas iesniegumu par bērna tiesībām uz izglītību attālināto mācību laikā, konkrētai izglītības iestādei sniedza savas [rekomendācijas](#).

Par bērnu uzņemšanas kārtību Ventspils pilsētas izglītības iestāžu 1. klasēs

Praksē pieprasījums tikt uzņemtam atsevišķās izglītības iestādēs ir lielāks, nekā iespējas to nodrošināt, līdz ar to pašvaldība ir tiesīga noteikt kārtību, kādā konkurences apstākļos nodrošināt taisnīgu vietu sadali starp vairākiem pretendentiem un pieeju šim publiskajam pakalpojumam.

Izskatot iesniegumu, tiesībsargs konstatēja vairākus trūkumus Ventspils pilsētas domes 2015. gada 9. oktobra saistošajos noteikumos Nr. 7 "Par kārtību, kādā reģistrējami iesniegumi par bērna uzņemšanu 1. klasē Ventspils pilsētas pašvaldības izglītības iestādēs". [Tiesībsargs ieteica](#) pašvaldībai izvērtēt kritērija, kas nosaka prioritāti uzņemšanai 1. klasē citu izglītības iestādē nodarbināto darbinieku (ne pedagogu) bērniem, objektīvu nepieciešamību un atbilstību pašvaldības iedzīvotāju interesēm. Tāpat tika lūgts precizēt normu par deklarētās dzīvesvietas termiņu, kas ļauj bērnu uzņemt prioritārā secībā (nolūkā atbalstīt Ventspils pilsētas pašvaldības administratīvajā teritorijā ilgāk deklarētās personas). Tiesībsargs ierosināja pašvaldībai izvērtēt iespēju saistošajos noteikumos noteikt prioritāti uzņemšanai 1. klasē arī attiecīgajai izglītības iestādei ģeogrāfiski tuvāk dzīvesvietu deklarējušiem bērniem, lai izpildītu Izglītības likuma 17. panta pirmajā daļā noteikto.

Papildus Ventspils pilsētas Izglītības pārvaldei tika nosūtītas rekomendācijas aktualizēt izglītības iestādēm jautājumu par pienākumu ievērot Administratīvā procesa likuma prasības par administratīvā akta noformēšanu un sastāvdaļām, jo lēmums par bērna uzņemšanu 1. klasē vai atteikums ir administratīvais akts.

Gadījumu analīze

Tiesībsargs izskatīja iesniegumu par skolas formu ieviešanu Ķeguma komercnovirziena vidusskolā.

Izglītības iestādes tiesības ierobežot bērna un vecāku brīvību attiecībā uz izglītības iestādē valkājamo apģērbu ir noteiktas Izglītības likuma 54. panta 8. punktā, kas paredz izglītojamā pienākumu "atrasties izglītības iestādē iekšējiem normatīvajiem aktiem, tajā skaitā iekšējās kārtības noteikumiem, atbilstošā apģērbā". Lai skolēns varētu izpildīt savu likumā noteikto pienākumu, skolai ir pienākums iekšējā normatīvajā aktā noteikt, kādā apģērbā skolēniem ir jāatrodas skolā.

Skolai ir rīcības brīvība iekšējo normatīvo aktu izstrādē, tostarp par apģērbu – tā var noteikt, ka skolā jāvalkā skolas forma, vai formulēt aprakstoši, kādā apģērbā skolēniem jāatrodas skolā un kāda apģērba valkāšana skolā nav atļauta.

Taču skolas formas neesamība nedrīkst liegt vai ierobežot bērna tiesības uz izglītību – arī tādā gadījumā, ja bērnam nav skolas formas tērpa, viņam ir tiesības vienlīdzīgi ar citiem piedalīties mācību stundās. Ja vecāki savas reliģiskās vai citas pārliecības dēļ ir pret skolas formu valkāšanu un audzināšanas mērķus spēj sasniegt ar citiem līdzekļiem, skolai jāparedz izņēmuma gadījumi.

[Tiesībsargs aicināja](#) skolu pilnveidot iekšējo normatīvo aktu attiecībā uz skolas formu valkāšanu. Rekomendācija ir ņemta vērā attiecībā uz iesniedzēju, bet grozījumi regulējumā nav izdarīti.

Rekomendāciju izpilde

Par transporta uz skolu nodrošināšanu

Tiesībsargs izskatīja iesniegumu par Pārgaujas novada pašvaldības rīcību, nenodrošinot bērniem transportu nokļūšanai uz izglītības iestādi un atpakaļ dzīvesvietā situācijā, kad attālums no mājām līdz sabiedriskā transporta pieturai ir 5,2 km. Tiesībsarga ieskatā, attālums ir par lielu, lai uzskatītu, ka bērni var izmantot sabiedrisko transportu. Tādējādi pašvaldībai ir pienākums nodrošināt transportu bērnu nokļūšanai izglītības iestādē un atpakaļ dzīvesvietā.

Pašvaldība ņēma vērā rekomendāciju un lūdza veikt izmaiņas sabiedriskā transporta maršrutā, pagarinot reisu līdz pašvaldības izveidotajai pieturas un apgriešanās vietai, kas atrodas ģimenes dzīvesvietas tuvumā. Plānotie reisi ir saskaņoti ar mācību iestādes darba režīmu.

Par vienlīdzīgu pašvaldības līdzfinansējumu privātajām izglītības iestādēm

Tiesībsargs izskatīja iesniegumu par Ogres novada domes nevienlīdzīgu attieksmi pret bērniem attiecībā uz privāto izglītības iestāžu līdzfinansēšanu.

2020. gada 20. februārī pašvaldības dome pieņēma lēmumu "Par piedalīšanos privāto izglītības iestāžu finansēšanā obligātās pamatzglītības ieguvei" (protokols Nr. 3;19. §), kas paredz uz savstarpēju līgumu pamata piedalīties privāto izglītības iestāžu, kuras sniedz obligātās pamatzglītības iegūšanas pakalpojumu pašvaldības administratīvajā teritorijā deklarētiem bērniem, līdzfinansēšanā. Lēmuma 2. punktā noteikts, ka līdzfinansējuma apmērs vienam izglītojamajam privātajās izglītības iestādēs obligātās pamatzglītības programmas apguvei klātienē ir atbilstošs vidējām izmaksām pašvaldības izglītības iestādēs. Attiecībā uz citām izglītības ieguves formām līdzfinansējuma apmērs nebija noteikts.

Saskaņā ar Izglītības likuma 8. panta otro daļu izglītības iestāde ir tiesīga īstenot pamatizglītības programmu apguvi klātienē, neklātienē, kā arī tālmācības formā. Ja pašvaldība iedzīvotāju interesēs ir izvēlējusies līdzfinansēt mācību maksu privātajās izglītības iestādēs obligātās pamatizglītības ieguvei, nav tiesiska pamata noteikt atbalstu tikai vienai no izglītības ieguves formām – izglītībai klātienē, kas pastāv līdztekus citām izglītības ieguves formām.

Pašvaldībai jāīsteno vienlīdzīga attieksme pret visiem izglītojamajiem neatkarīgi no izglītības ieguves formas. [Tiesībsargs aicināja](#) izslēgt vārdu “klātienē”, tādējādi nodrošinot vienlīdzīgu attieksmi pret visiem izglītojamajiem. Ogres novada pašvaldības dome ņēma vērā rekomendāciju.

Par vienlīdzīgu pieeju “Tava klase” saturam

Tiesībsargs saņēma iesniegumu par mazākumtautību izglītības programmu apgūstošo skolēnu iespējamu diskrimināciju attiecībā uz ārkārtējā stāvokļa apstākļos izmantotajās attālinātās mācīšanās tiešsaistes platformās, konkrēti platformā “Tava klase”, pieejamā mācību satura un izmantoto mācību vielas apguves valodu atbilstību normatīvajos aktos noteiktajam.

Izskatot iesniegumu, tiesībsargs vairākkārt ar jautājumiem vērsās Izglītības un zinātnes ministrijā.

Izglītības un zinātnes ministrija nesniedza konkrētas, ar datiem pamatotas, atbildes. Tā, piemēram, uz jautājumu par to, kādu mācību priekšmetu stundas platformā “Tava klase” tika nodrošinātas mazākumtautību izglītības programmu apgūstošajiem skolēniem sākumskolas līmenī (1.-4. klase), ministrija informēja, ka no 1. līdz 4. klasei tika nodrošināti videomateriāli dažādos mācību priekšmetos, tostarp arī “Latviešu valoda mazākumtautībām”, neprecizējot ne apmēru, ne izglītības līmeni.

Tāpat arī neatbildēts palika jautājums par to, kādā apmērā platformā “Tava klase” mazākumtautību izglītības programmu apgūstošajiem skolēniem tika nodrošināta dzimtās – krievu – valodas apguve, izdalot pa izglītības līmeņiem – sākumskolā, pamatskolā, vidusskolā.

Ievērojot to, ka Izglītības un zinātnes ministrija izvairījās sniegt konkrētas atbildes arī par to, vai bērni, kuru dzimtā valoda ir krievu, platformā “Tava klase” varēja to apgūt, tiesībsargam nav pārliecības, ka krievu valodas apguve tika nodrošināta, vēl jo vairāk, ņemot vērā platformas “Tava klase” mērķi atvieglot attālinātās mācīšanās procesu un izstrādāto materiālu pieejamību pēc iespējas visiem pieejamā veidā.

Tiesībsargs saskata nevienlīdzīgas attieksmes pazīmes platformā “Tava klase” nodrošinātā mācību satura pieejamībā mazākumtautību izglītības programmu apgūstošajiem skolēniem, neizdalot mazākumtautības, jo šādu datu tiesībsarga rīcībā nav.

Tiesībsargs aicināja Izglītības un zinātnes ministriju nodrošināt vienlīdzīgu satura pieejamību platformā “Tava klase” visiem skolēniem neatkarīgi no tā, kādu izglītības programmu skolēns apgūst.

Par narkotiku pārbaudēm skolās

Tiesībsargs 2020. gadā izskatīja iesniegumu par Valsts policijas reidu Saldus novada Druvas vidusskolā par narkotisko, psihotropo vai apreibinošo vielu lietošanu, realizēšanu vai glabāšanu. Iesniedzēja informēja par situāciju attiecībā uz viņas meitām, kurām arī bija jānododas veikt medicīniskā ekspertīze. Iesniegumā tika pausts sašutums par skolotāju attieksmi reida dienā, kā arī skolotāju, skolas personāla un citu skolēnu attieksmi pret abām meitenēm turpmākajās dienās pēc reida. Iesniedzējas ieskatā, šī attieksme uzskatāma par nepedagoģisku rīcību un emocionālo vardarbību.

Tiesībsarga vērtējumā, izglītības iestādes iniciatīva par šādu reidu veikšanu ir uzteicama, rūpējoties par aizliegto vielu lietošanas un izplatības izskaušanu skolā. Tomēr, tiesībsarga ieskatā, ne mazāk svarīgs ir preventīvais darbs gan ar skolēniem, gan skolotājiem un atbalsta personālu, kā arī ar skolēnu vecākiem. Proti, ne tikai informējot par aizliegto vielu kaitīgumu un izplatības nepieļaujamību skolēnu vidū, bet arī par šādu reidu esamību, to norisi, sagaidāmo skolēnu, skolotāju un darbinieku, kā arī vecāku rīcību gan reida laikā, gan arī pēc tā.

BĒRŅA TIESĪBAS SPORTĀ

Nepilngadīgo spēlētāju pāreja no viena kluba uz otru

2020. gadā tiesībsarga izskatīšanā bija vairāki iesniegumi par sporta federāciju lēmumiem neapstiprināt nepilngadīgo spēlētāju pāreju uz citu klubu, līdz ar to liedzot jaunajiem sportistiem piedalīties sacensībās, tostarp čempionātā. Federāciju lēmumi pamatoti ar nenokārtotām finansiālām saistībām ar iepriekšējo klubu – kompensācijām par spēlētāju pāreju un citiem maksājumiem.

Strīdi starp klubu un nepilngadīgā spēlētāja likumiskajiem pārstāvjiem ir risināmi civiltiesiskā kārtībā tiesā. Taču līgumiem ir jābūt juridiski precīziem, neinterpretējamiem, kuru noteikumus vienādi izprot abas līgumslēdzējpusēs, it īpaši attiecībā uz finansiālajām saistībām, līguma termiņu un tiesībām vienusēji atkāpties no līguma, nemaksājot noteiktās pārejas maksas un kompensācijas.

Tiesībsarga ieskatā, materiālā rakstura pretenzijas, kas izriet no klubu savstarpējām attiecībām un federāciju dokumentiem, klubiem ir jārisina patstāvīgi vai ar federāciju starpniecību, nodalot no jautājuma, kas saistīts ar bērna pārejas uz citu klubu juridisku noformēšanu. Bērnam ir jābūt garantētām tiesībām piedalīties jaunā kluba treniņos un visa veida sacensībās laikā, kad tiek risinātas klubu domstarpības. [Tiesībsargs aicināja](#) federācijas vienmēr prioritāri nodrošināt nepilngadīgā spēlētāja intereses.

Strādājot pie jauniem pāreju noteikumiem un tipveida līgumiem, federācijas ir aicinātas precīzi definēt pārejas kompensāciju veidojošās komponentes un to kopējo apmēru. Šobrīd šīs kompensācijas vērtējamas kā neizprotamas “sāpju naudas” spēlētāja iepriekšējam klubam. Latvijas Sporta federāciju padome tika lūgta apzināt sporta federāciju noteikumus par spēlētāju pārejām no viena kluba uz otru un sniegt tiesībsargam pārskatu par situāciju dažādos sporta veidos.

Latvijas Futbola federācija informēja, ka plāno pārstrādāt attiecīgos dokumentus un ņems vērā tiesībsarga rekomendācijas. Arī Latvijas Hokeja federācija informēja, ka tā izvērtēs Tiesībsarga biroja ieteikumus un iespēju robežās tos ņems vērā, turklāt līdz 2021. gada 31. maijam tā apņēmusies izstrādāt federācijas spēlētāju tipveida līgumus.

BEZ VECĀKU GĀDĪBAS PALIKUŠO BĒRŅU TIESĪBAS

Iniciatīvas

Par viesģimenes regulējuma pilnveidi

Viesģimene uz laiku uzņem savā dzīvesvietā aprūpes iestādē ievietotu bērnu vai kontaktējas ar tur ievietotu bērnu. Tātad viesģimene sniedz atbalstu bērnam, kas ievietots aprūpes iestādē.

Tiesībsargs ir konstatējis vairākus gadījumus, kad viesģimenes statuss tiek izmantots neatbilstoši likumdevēja noteiktajam mērķim. Piemēram, 2018. gadā konstatēts, ka lielākā daļa iestādē ievietoto bērnu ilgstoši (uz gadu) ir nodoti viesģimenes aprūpē. 2019. gada rudenī tika konstatēts, ka institūcija ar privātpersonu noslēgusi līgumus par bērnu nodošanu viesģimēnē uz vairākiem mēnešiem.

Tiesībsarga ieskatā, nav atbalstāma prakse, ka ilgstošas sociālās aprūpes un rehabilitācijas iestāde ilgstoši, tas ir, uz vairākiem mēnešiem, bērnus nodod viesģimenes aprūpē. Tāpēc tiesībsargs 2020. gada janvārī [aicināja Labklājības ministriju pilnveidot viesģimenes institūta tiesisko regulējumu](#), lai veicinātu bērnu tiesību ievērošanu.

Labklājības ministrija 2020. gada 17. jūnijā organizēja diskusiju par viesģimeņu jautājumiem. Aprūpes iestāžu pārstāvju pieredze viesģimeņu jautājumos un viedokļi par nepieciešamību pilnveidot tiesisko regulējumu bija dažādi. Labklājības ministrija arī 2021. gadā plāno veikt papildu diskusijas ar nozares speciālistiem, lai izvērtētu viesģimeņu tiesisko regulējumu un vienotos par iespējami labāko risinājumu, nodrošinot bērnu aprūpes iestādē ievietota bērna ciemošanos viesģimenē.

Par bāriņtiesas pilnvarojuma izsniegšanu

Tiesībsargs ir konstatējis trūkumus tiesību aktos, kas nosaka bāriņtiesas pilnvarojuma izsniegšanu audžuģimenei vai citai personai veikt noteiktas darbības audžuģimenē ievietota bērna personisko un mantisko tiesību aizsardzībai.

[Labklājības ministrija tika aicināta novērst trūkumus tiesiskajā regulējumā](#), izvērtējot, vai normatīvajos aktos noteiktais, ka bāriņtiesa ir audžuģimenē ievietotā bērna juridiskais pārstāvis, nav vērtējama kā formalitāte, ja bāriņtiesas savu funkciju izpildei vairumā gadījumu pilnvaro audžuģimeni, pat pārstāvēt bērnu kā cietušo kriminālprocesā. Ministrija tika aicināta izvērtēt nepieciešamību veikt izmaiņas normatīvajos aktos bāriņtiesas un audžuģimenes pienākumu sadalē, nodrošinot audžuģimenē ievietotā bērna tiesību un interešu nodrošināšanu.

Labklājības ministrija 2020. gada 28. maijā organizēja diskusiju par bāriņtiesas izdotā pilnvarojuma audžuģimenēm formu un no tā izrietošajām audžuģimenes tiesībām. Pēc sanāksmes Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcija papildināja [Bāriņtiesu rokasgrāmatu](#) ar trešo sadaļu "Metodiskie ieteikumi par audžuģimeņu pilnvarošanu", lai nodrošinātu vienotu bāriņtiesu darbību un darbības atbilstību normatīvo aktu prasībām.

Tiesībsargs kritiski vērtē Labklājības ministrijas pausto, ka šobrīd nav nepieciešams veikt grozījumus normatīvajos aktos. Risinājums – pilnvarojumu izsniegt bāriņtiesas lēmuma veidā – ir uzskatāms par īstermiņa, jo nenovērš konstatētos trūkumus tiesiskajā regulējumā.

Par grozījumiem bāriņtiesu tiesiskajā regulējumā

Tiesībsargs konstatēja, ka Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumos Nr. 1037 "Bāriņtiesas darbības noteikumi" atsevišķas tiesību normas ir pretrunā spēkā esošiem augstāka juridiskā spēka tiesību aktiem.

Lai uzlabotu labas pārvaldības principa ievērošanu bāriņtiesu darbā, bija nepieciešams pilnveidot tiesisko regulējumu, kas nosaka bāriņtiesas darbību. Minēto problemātiku tiesībsargs aktualizēja jau 2016. un 2018. gadā, aicinot Labklājības ministriju izvērtēt nepieciešamību pilnveidot tiesisko regulējumu. Tiesībsargs iesniedza konkrētus priekšlikumus grozījumu veikšanai Ministru kabineta noteikumos Nr. 1037.

Labklājības ministrija daļēji ir ņēmusi vērā iesniegtos priekšlikumus, izstrādājot Ministru kabineta 2020. gada 22. septembra noteikumus Nr. 592 "Grozījumi Ministru kabineta 2006. gada 19. decembra noteikumos Nr. 1037 "Bāriņtiesas darbības noteikumi"".

Par bāriņtiesas locekļa palīga kompetenci

Tiesībsargs, izskatot personas iesniegumu, konstatēja, ka konkrētajā bāriņtiesā bāriņtiesas locekļa palīgs veic dzīves apstākļu pārbaudi un sarunas ar pieaugušajiem un bērniem. Bāriņtiesas locekļu palīgu amata aprakstos ir norādīts pienākums veikt dzīves apstākļu pārbaudi, kā arī veikt noskaidroto lietas apstākļu dokumentālu atspoguļošanu.

Bāriņtiesas priekšsēdētāja palīgs un bāriņtiesas locekļa palīgs ir darbinieki, kas atbilstoši normatīvajos aktos noteiktajam nodrošina bāriņtiesas funkciju. Bāriņtiesu likumā ne bāriņtiesas priekšsēdētāja palīga, ne bāriņtiesas locekļa palīga kompetence, pienākumi un prasības speciālo zināšanu bērnu tiesību aizsardzības jomā apguvei nav noteiktas. Konstatētais trūkums normatīvajos aktos rada priekšnoteikumus, ka bāriņtiesu locekļu palīgu tiesības un pienākumi bāriņtiesā tiek interpretēti atšķirīgi, arī tos nepamatoti paplašinot. Tādējādi netiek nodrošināta viena no bāriņtiesas darbības pamatprincipiem – bērna vai aizgādībā esošas personas tiesību un tiesisko interešu aizsardzība – ievērošana.

Tiesībsargs par secināto vērsās Labklājības ministrijā, Tieslietu ministrijā un Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijā. Tieslietu ministrija informēja, ka lūgusi Labklājības ministriju papildināt likumprojektu "Grozījumi Bāriņtiesu likumā" (VSS-815) un norādīt bāriņtiesas priekšsēdētāja palīga un bāriņtiesas locekļa palīga kompetenci, galvenos darba pienākumus, tiesības, kā arī prasības speciālo zināšanu bērnu tiesību aizsardzības jomā apguvei.

Par bērna piedzimšanas pabalsta izmaksu audžuģimenei

Lai atbalstītu jaundzimušo ģimenes, valsts izmaksā vienreizēju bērna piedzimšanas pabalstu. To izmaksā vienam no bērna vecākiem un aizbildnim par bērnu līdz viena gada vecumam. Piedzimšanas pabalsta apmērs ir 421,17 eiro par katru bērnu. Bērna piedzimšanas pabalsts netiek izmaksāts audžuģimenei vai specializētai audžuģimenei, ja tajā tiek ievietots bērns līdz viena gada vecumam. Ja tas nepieciešams bērna personisko interešu aizstāvībai, ar bāriņtiesas īpašu lēmumu valsts sociālo pabalstu var piešķirt jebkurai personai, kura faktiski audzina bērnu.

Attiecībā uz audžuģimenēm bērna piedzimšanas pabalsta piešķiršanai bāriņtiesas piemēroja minēto tiesību normu, bet, ievērojot Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas metodiskajos ieteikumos norādīto, ka audžuģimenei nav tiesību saņemt bērna piedzimšanas pabalstu, jo audžuģimenei ir tiesības saņemt no pašvaldības pabalstu apgērba vai mīkstā inventāra iegādei, to vairs nepiemēro.

Tiesībsargs kritiski vērtē Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekcijas pausto viedokli, jo pašvaldībām nav noteikts, ka pabalsts apgērba vai mīkstā inventāra iegādei būtu pielīdzināms bērna piedzimšanas pabalsta apmēram. Turklāt minēto pabalstu pašvaldības piešķir ikvienam bērnam, kuru ievieto audžuģimenē, neatkarīgi no bērna vecuma. Pašvaldībām ir dota rīcības brīvība noteikt pabalsta apmēru un izmaksas kārtību.

Pašvaldību prakse pabalsta izmaksai ir atšķirīga: 1) vienreizējs pabalsts, ievietojot bērnu audžuģimenē; 2) reizi gadā; 3) katru mēnesi. Tādēļ būtiski atšķiras pabalsta apmērs, bet tas nesasniedz valsts noteiktā bērna piedzimšanas pabalsta apmēru. Tiesībsargs 2021. gadā sniegs rekomendācijas Labklājības ministrijai.

Par vecāku, kuriem pārtrauktas aizgādības tiesības, informēšanu bērna ārpusģimenes aprūpes maiņas gadījumā

Tiesībsargs saņēma trīs iesniegumus par situācijām, kad bāriņtiesa pieņem lēmumu par ārpusģimenes aprūpes veida maiņu bērniem un par to neinformē vecākus, kuriem pārtrauktas aizgādības tiesības. Vienā gadījumā bērnam, kurš atradās institūcijā, iecēla aizbildni. Otrā gadījumā audžuģimenē ievietotam bērnam iecēla aizbildni.

Tiesībsargs lūdza Valsts bērnu tiesību aizsardzības inspekciju sniegt viedokli par vecāka, kuram pārtrauktas aizgādības tiesības, lomu administratīvajā procesā, kurā bāriņtiesa lemj par ārpusģimenes aprūpes veidu bērnam vai tā maiņu: *vai bāriņtiesai šādā gadījumā, pirms lēmuma pieņemšanas, būtu jānoskaidro vecāka viedoklis izskatāmajā jautājumā; vai vecāks būtu jāaicina uz bāriņtiesas sēdi; vai bāriņtiesai pēc savas iniciatīvas vecākam ar lēmumu būtu jāpiešķir trešās personas statuss; vai bāriņtiesai būtu jānosūta vecākam lietā pieņemtais lēmums.*

Pēc saņemtās informācijas izvērtēšanas tiesībsargs secinās, vai konstatējami trūkumi tiesību aktos vai to piemērošanā un sniegs rekomendācijas.

Gadījumu analīze*Bērna tiesības uzaugt ģimenē*

Tiesībsargs saņēma iesniegumu no Krievijas Federācijas pilsones, attiecībā uz kuru Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde pieņēmusi lēmumu piespiedu kārtā izraidīt no Eiropas Savienības dalībvalstu teritorijas uz Krievijas Federāciju, nosakot iecelošanas aizliegumu Latvijas Republikā un iecelošanas aizliegumu Šengenas teritorijā uz trim gadiem. Iesniedzēja Latvijā bija izcietusi cietumsodu, kā arī viņai ir divi bērni, kuri abi ir Latvijas pilsoņi un kopš 2015. gada ir ievietoti audžuģimenē.

Pēc cietumsoda izciešanas māte vērsās bāriņtiesā ar lūgumu atjaunot pārtrauktās aizgādības tiesības. Saskaņā ar sadarbības līgumu, kas noslēgts starp māti un sociālo dienestu, viņai tika nodrošināta atbalsta programma ar mērķi panākt situācijas uzlabošanu un bērnu atgriešanu mātes aprūpē. Sociālās rehabilitācijas plānā viens no uzdevumiem bija – strādāt algotu darbu, lai varētu nodrošināt bērniem pienācīgus dzīves apstākļus.

Iesniedzēja norādīja, ka, ņemot vērā Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldes lēmumu par viņas izraidīšanu no Latvijas Republikas un saistītos lēmumus par viņas lietas izskatīšanas termiņa pagarināšanu, viņai ir liegtas tiesības uz nodarbinātību Latvijas teritorijā. Līdz ar to viņa nespēja izpildīt sociālās rehabilitācijas plānā noteiktos uzdevumus, kas saistīti ar nodarbinātību, un tas ir šķērslis viņas pārtraukto aizgādības tiesību atjaunošanai.

Saskaņā ar Civillikuma 179. pantu vecāku pienākums ir samērā ar viņu spējām un mantas stāvokli uzturēt bērnu. Pienākums gādāt par bērna uzturēšanu neizbeidzas, ja bērns ir šķirts no ģimenes. Arī tad, ja bērni atrodas ārpusģimenes aprūpē, vecākiem ir pienākums samaksāt par ārpusģimenes aprūpes pakalpojumiem.

Tiesībsarga ieskatā, tiesiskais regulējums neatrisina to, kā vecāks var izpildīt likumā noteikto bērna uzturēšanas pienākumu situācijā, kad ir pieņemts lēmums par šī vecāka izraidīšanu no valsts, lietas termiņš ir pagarināts, un attiecīgi šajā periodā vecākam ir liegtas tiesības uz nodarbinātību.

Tiesībsargs vairākkārt lūdza Iekšlietu ministriju apsvērt, vai nevajadzētu noteikt kārtību, kādā vecāks, kuru nolemts izraidīt no valsts un kura tiesiskais statuss Latvijas Republikā nav legalizēts, un kuram līdz ar to ir liegtas tiesības uz nodarbinātību, līdz lietas galīgajai izskatīšanai var izpildīt likumā noteikto pienākumu uzturēt savus bērnus.

Iekšlietu ministrija norādīja, ka, tās ieskatā, šīs lietas apstākļi ir īpaši un ir piemērojams imigrācijas jomu regulējošajos normatīvajos aktos paredzētais izņēmuma gadījums saistībā ar humānu apsvērumu pastāvēšanu, proti, atļaut iesniedzējai iesniegt dokumentus ilgtermiņa vīzas pieprasīšanai saistībā ar nodarbinātību. Līdz ar to, ministrijas ieskatā, tiesiskais regulējums ir pietiekams un nav nepieciešams noteikt vēl papildu izņēmuma gadījumus attiecībā uz nodarbinātības tiesību piešķiršanu, ja ārzemnieku – bērna vecāku ir nolemts izraidīt no valsts un viņa tiesiskais statuss Latvijas Republikā nav legalizēts.

Jautājumā par izraidīšanas lietu kopumā Pilsonības un migrācijas lietu pārvalde norādīja, ka, pagarinot lietas izskatīšanas termiņu par iesniedzējas izraidīšanu no Eiropas Savienības dalībvalstu teritorijas, tā ir ņēmusi vērā tiesībsarga norādīto par starptautisko tiesību normu un judikatūras ievērošanas aspektiem, kas attiecas uz bērnu vislabāko interešu principa nodrošināšanu vecāku izraidīšanas kontekstā un bērna tiesībām uz ģimenes dzīves neaizskaramību.

Vienlaikus Iekšlietu ministrija norādīja, ka galīgā lēmuma pieņemšanā par piespiedu izraidīšanu ir būtisks bāriņtiesas lēmums par aizgādības tiesību atjaunošanu iesniedzējai. Līdz ar to tiesībsargs aicināja arī attiecīgo bāriņtiesu un sociālo dienestu sniegt iesniedzējai nepieciešamo atbalstu dokumentu iesniegšanai Pilsonības un migrācijas lietu pārvaldē, lai pieteiktos ilgtermiņa vīzai saistībā ar nodarbinātību.

BĒRNU AR INVALIDITĀTI TIESĪBAS

Iniciatīvas

Par bērna tiesībām saņemt jaunu tehnisko palīglīdzekli

Pēc ārstu ieteikumiem bērnam ar invaliditāti bija ieteikts nekavējoties nomainīt elektriski vadāmo riteņkrēslu uz auguma izmaiņām atbilstošu. Jaunā tehniskā palīglīdzekļa piešķiršana bērnam tika atteikta, jo nebija pagājis tehniskā palīglīdzekļa lietošanas termiņš – 6 gadi, kuru paredz normatīvie akti.

Tiesībsargs konstatēja, ka atbilstoši Ministru kabineta 2009. gada 15. decembra noteikumiem Nr. 1474 "Tehnisko palīglīdzekļu noteikumi" situācijā, kad tehnisko palīglīdzekli personai lietošanā nodod VSIA "Nacionālais rehabilitācijas centrs "Vaivari"", personu iespējams atkārtoti uzņemt rindā tehniskā palīglīdzekļa saņemšanai, ja tai ir mainījušies antropometriskie rādītāji, tāpēc iepriekš izsniegtais tehniskais palīglīdzeklis ir kļuvis nepiemērots turpmākai lietošanai. Savukārt, ja tehniskais palīglīdzeklis saņemts, izmantojot kompensāciju, personas tiesības uz nodrošinājumu ar jaunu tehnisko palīglīdzekli gadījumā, kad personai mainījušies antropometriskie rādītāji, var ierobežot iepriekšējā tehniskā palīglīdzekļa lietošanas ilgums.

Lai tehnisko līdzekli varētu izmantot, tam ir jābūt pielāgotam personas individuālajām vajadzībām. Tiesībsarga ieskatā, attiecībā uz bērniem nav pareizi noteikt pārāk ilgu laiku, kurā ir jālieto izsniegtais palīglīdzeklis, jo bērna augšanas process un fiziskās izmaiņas notiek nemitīgi, prognozēt tās nav iespējams. Tiesībsargs nosūtīja [rekomendācijas](#) Labklājības ministrijai un lūdza veikt grozījumus tiesiskajā regulējumā.

Ministrija piekrita, ka kompensācijas mehānisms tieši bērnu nodrošināšanai ar tehniskajiem palīglīdzekļiem nav atbilstošs, tādēļ ir uzsākusi darbu pie grozījumu izstrādes.

Konkrētā bērna situācija tika atrisināta, reģistrējot viņu jauna tehniskā palīglīdzekļa saņemšanai.

Atzinumi Satversmes tiesai

Tiesībsargs sniedza viedokli Satversmes tiesai lietā Nr. 2020-13-01 "Par likuma "Par maternitātes un slimības apdrošināšanu" 10.⁴ panta ceturtās daļas 2. punkta un Valsts sociālo pabalstu likuma 7. panta 1.¹ daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 110. pantam". Apstrīdētajās normās noteiktie pabalsti netiek izmaksāti dienās vai nedēļās aprēķināmu noteiktu laika posmu, pabalstu izmaksa tiek pārtraukta, kad bērns sasniedz konkrētu vecumu. Priekšlaicīgi dzimušiem bērniem objektīvu apstākļu dēļ pēc dzimšanas ilgāk ir nepieciešama vecāku īpaša aprūpe, un šo apstākli, nosakot pabalstu izmaksas ilgumu, likumdevējs nav ņēmis vērā. Apstrīdētās normas liedz priekšlaikus dzimušiem bērniem saņemt iespējami labāko aprūpi, tādējādi, tiesībsarga ieskatā, tās neatbilst konkrētās bērnu grupas interesēm un Satversmes 91. panta pirmajam teikumam un 110. pantam. Atzinums pieejams [šeit](#).

Tiesībsargs sniedza viedokli Satversmes tiesai lietā Nr. 2019-33-01 "Par Darba likuma 155. panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 110. panta pirmajam teikumam". Apstrīdētā norma ir šķērslis citai personai, kas nav dzimšanas reģistrā ierakstīta kā bērna tēvs, izmantot 10 dienas ilgu atvaļinājumu bērna piedzimšanas gadījumā. Apstrīdētās normas mērķis ir veicināt bērna tēva iesaistīšanos jaundzimušā aprūpē, tādējādi nodrošinot bērna tiesības saņemt abu vecāku aprūpi. Ik gadu 3-4 % jaundzimušo bērnu nav noteikta paternitāte. Apstrīdētā norma nenodrošina vienlīdzīgas iespējas visiem jaundzimušajiem bērniem papildus mātes aprūpei saņemt tēva vai citas personas aprūpi, ja tēva iesaistīšanās jaundzimušā bērna aprūpē nav iespējama. Apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 110. panta pirmajam teikumam, ciktāl tā neparedz tiesības uz atvaļinājumu sakarā ar bērna piedzimšanu arī citai personai, kas nav bērna tēvs, gadījumā, kad bērna tēvs objektīvu iemeslu dēļ šīs tiesības nevar izmantot. Atzinums pieejams [šeit](#).

Jānorāda, ka Satversmes tiesa 2020. gada 12. novembrī pasludināja spriedumu lietā Nr. 2019-33-01. Tiesa nosprieda: 1) atzīt Darba likuma 155. panta pirmo daļu, ciktāl tā neparedz aizsardzību un atbalstu bērna mātes partnerei sakarā ar bērna piedzimšanu, par neatbilstošu Satversmes 110. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no 2022. gada 1. jūnija; 2) attiecībā uz personu C atzīt Darba likuma 155. panta pirmo daļu, ciktāl tā neparedz aizsardzību un atbalstu bērna mātes partnerei sakarā ar bērna piedzimšanu, par neatbilstošu Satversmes 110. panta pirmajam teikumam un spēkā neesošu no viņas pamattiesību aizskāruma rašanās brīža.

CILVĒKU AR INVALIDITĀTI TIESĪBAS

CILVĒKU AR INVALIDITĀTI TIESĪBAS

Ievads

Jau sesto gadu pēc kārtas tiesībsargs kopā ar Latvijas Nacionālo bibliotēku un Invalīdu un viņu draugu apvienību "Apeirons" rīkoja konkursu "Gada balvu cilvēku ar invaliditāti atbalstam" ar mērķi novērtēt un atbalstīt cilvēku ar invaliditāti intereses pārstāvošo nevalstisko organizāciju, kā arī individuālu darbību, tādējādi gan sekmējot labās prakses attīstību cilvēku ar invaliditāti tiesību aizsardzībā, gan arī veicinot sabiedrības izpratni un iesaisti cilvēku ar invaliditāti situācijas uzlabošanā. Vairāk par gada balvu sk. [šeit](#).

Vērtējot Tiesībsarga birojā saņemto sūdzību raksturu jāatzīmē, ka visvairāk cilvēki ar invaliditāti sūdzējušies par nepietiekamu sociālo atbalstu, zemiem pabalstiem un pensijām, nepareizi noteiktu invaliditātes grupu, vides pieejamību un mājokļa pielāgošanu. Jāatzīmē, ka tiesībsargam nav tiesību pārskatīt ārstu komisijas noteikto invaliditātes grupu, to administratīvā procesa ietvaros var veikt tikai pati iestāde vai tiesa.

Attiecībā uz cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem tiesībsargs arvien uzsver nepieciešamību pievērst lielāku atbildīgo institūciju uzmanību aizgādības jautājumiem, ikviena cilvēka tiesībām dzīvot sabiedrībā, mērķtiecīgi mazinot institucionālo aprūpi un veicinot sabiedrībā balstītu pakalpojumu daudzveidību un attīstību.

Iniciatīvas

Bāriņtiesu reforma un aizgādības jautājumi

Ievērojot to, ka 2019. gadā tika uzsākta bāriņtiesu reforma, tiesībsargs 2020. gada sākumā Tieslietu ministriju [aicināja](#) reformas gaitā uzmanību veltīt ne tikai jautājumiem, kas skar bērnu tiesību aizsardzības sistēmas sakārtošanu, bet arī īpašu uzmanību pievērst aizgādības jautājumiem ar mērķi veicināt personu ar ierobežotu rīcībspēju tiesību un interešu nodrošināšanu un ievērošanu. Tiesībsargs vēstulē norādīja uz tādām problēmām kā ilgstoša valsts atbalsta neesamība personu aizgādņiem; nepietiekama metodiskās un uzraudzības funkcijas īstenošana aizgādības jautājumos.

Deinstitutionalizācijas process

2020. gadā apritēja 10 gadi, kopš Latvijas Republikā ir stājies spēkā likums "Par Konvenciju par personu ar invaliditāti tiesībām", un 5 gadi, kopš Labklājības ministrija īsteno Eiropas Savienības struktūrfondu līdzfinansētu projektu deinstitutionalizācijas jomā.

Tiesībsargs jau ilgstoši ir vērsis atbildīgo institūciju uzmanību uz to, ka šobrīd valstī pieejamais sociālo pakalpojumu nodrošinājums neatbilst personu ar garīga rakstura traucējumiem vajadzībām, sabiedrībā balstītie alternatīvie pakalpojumi nav pieejami pietiekamā apjomā, kā rezultātā daudzos gadījumos personas ar garīga rakstura traucējumiem ir spiestas izvēlēties aprūpi ilgstošās sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas iestādēs. Daudzi valsts sociālās aprūpes centru klienti spētu dzīvot sabiedrībā, ja viņiem būtu nodrošināts nepieciešamais atbalsts dzīvesvietā.

Tiesībsarga biroja pārstāvju novērojumi, regulāri apmeklējot ilgstošās sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas, liecina, ka vairums šo valsts sociālās aprūpes centru ir paplašinājušies, tajos tiek ieguldīti apjomīgi valsts budžeta līdzekļi, tādējādi tiek spēcīnāta institucionālā aprūpe, kas ir pretēji deinstitutionalizācijas mērķim un būtībai.

Lai aktualizētu situācijas nopietnību un veicinātu personu ar invaliditāti tiesību nodrošināšanu, tiesībsargs 2020. gada 13. oktobrī rīkoja [preses konferenci](#) un vienlaikus Ministru prezidentam nosūtīja vēstuli "Par deinstitucionalizācijas projekta īstenošanu un situāciju valsts sociālās aprūpes centros", aicinot nodrošināt visā valsts teritorijā plašu sabiedrībā balstītu pakalpojumu klāstu, tai skaitā atbalsta personas pakalpojumu, paredzot tam arī valsts budžeta finansējumu. Tāpat tiesībsargs rosināja līdz 2024. gada 1. janvārim pilnībā pārtraukt jaunu klientu ievietošanu valsts sociālās aprūpes centros, ikvienai personai ar invaliditāti nodrošinot atbilstošu sociālo pakalpojumu piešķiršanu sabiedrībā.

Ministru kabineta atbildes vēstule pieejama [šeit](#).

Pašvaldību tiesības izīrēt sociālo dzīvokli personām ar invaliditāti

2019. gada 1. janvārī stājās spēkā grozījumi likumā "Par sociālajiem dzīvokļiem un sociālajām dzīvojamām mājām", kas nosaka tiesības izīrēt sociālo dzīvokli personām ar invaliditāti, kā arī personām, kas aprūpē bērnu ar invaliditāti vai pilngadīgu personu ar invaliditāti, bez personas materiālo resursu izvērtējuma. Labklājības ministrija skaidroja, ka šīs tiesību normas mērķis bija radīt likumīgu iespēju biedrībām un nodibinājumiem izīrēt to īpašumā esošus dzīvokļus kā sociālos dzīvokļus personām ar invaliditāti; konkrētais likuma pants ir piemērojams kopsakarā ar citiem šajā likumā veiktajiem grozījumiem.

Tomēr tiesībsargs, apzinot pašvaldību viedokli par likuma panta piemērošanu praksē, secināja, ka tiesību norma ir neskaidra gan tās piemērotājiem, gan adresātiem un pašvaldības to piemēro dažādi, gan attiecinot tikai uz biedrību un nodibinājumu īpašumā esošajiem dzīvokļiem, gan vispārīgi. Tiesībsargs aicināja Saeimu precizēt neskaidro tiesību normu, tomēr Saeimas deputāti uzsvēra, ka minēto tiesību normu bija paredzēts piemērot plaši, un apņēmās aicināt Labklājības ministriju sniegt likuma piemērotājiem nepārprotamu tiesību normas skaidrojumu.

Tiesībsarga viedoklis pieejams [šeit](#).

Vides pieejamības nodrošināšana daudzdzīvokļu mājās

Tiesībsargs ir konstatējis, ka Dzīvokļa īpašuma likuma normas var kļūt diskriminējošas cilvēkiem ar invaliditāti, ja daudzdzīvokļu mājā nepieciešams ierīkot pandusu vai pacelēju, bet dzīvokļu īpašnieku kopsapulce balso pret šādu iniciatīvu. Līdz ar to mājā dzīvojošais cilvēks un tā brīva pārvietošanās ir atkarīga no kaimiņu labvēlības. Šāda situācija ir pretrunā ne vien Satversmes 91. un 97. pantam, bet arī ANO Konvencijai par personu ar invaliditāti tiesībām. Tādējādi tiesībsargs ir aicinājis Saeimu izdarīt nepieciešamos grozījumus Dzīvokļa īpašuma likumā, nodrošinot personu ar invaliditāti pamattiesību ievērošanu.

Tiesībsarga viedoklis pieejams [šeit](#).

Par diskriminējošu attieksmi pret invaliditātes pensijas saņēmējiem pieejā dīkstāves pabalstam sk. šī ziņojuma sadaļā "Cilvēktiesības saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību valstī".

Par valsts sociālā nodrošinājuma pabalstu sk. šī ziņojuma sadaļā "Tiesības uz sociālo drošību".

Gadījumu analīze

Informācijas atspoguļošana masu medijos

Tiesībsargs, reaģējot uz publiskajā vidē esošu informāciju par bijušā bērnnunama iemītnieka dzīves situāciju, uzskatīja par nepieciešamu medijiem atgādināt likumā noteiktos pienākumus ievērot arī mazaizsargāto personu tiesības, tas ir, aizliegumu publicēt informāciju par personas veselības stāvokli; aizskart, aktualizējot sabiedrībā nozīmīgus jautājumus, kas skar personas ar garīga rakstura traucējumiem, tostarp deinstitutionalizācijas procesa norisi valstī; aicināja pievērst īpašu uzmanību veidam, kādā informācija tiek atspoguļota, lai neveicinātu vēl vairāk sabiedrībā esošos stereotipus un neiecietību tieši attiecībā pret šo mazaizsargāto personu grupu.

Institucionālās aprūpes nomaiņa uz sabiedrībā balstītiem pakalpojumiem

Pārskata periodā tiesībsargs konstatēja, ka konkrētā situācijā, pieņemot lēmumu par institucionālās aprūpes pakalpojuma pārtraukšanu personai, kura visu dzīvi bija pavadījusi institucionālajā aprūpē, atbilstošā kārtībā netika informēta pašvaldība, kurā persona uzsāka patstāvīgu dzīvi. Tāpat netika gūta pārlicība, ka konkrētajā pašvaldībā ir pieejami un var tikt nodrošināti personas interesēm un vajadzībām nepieciešamie sociālie pakalpojumi.

Persona kopš 2016. gada bija iesaistījies deinstitutionalizācijas projektā, tomēr tās tiesības un intereses netika nodrošinātas atbilstoši šī projekta idejai un mērķim. Tāpat tika secināts, ka iesaistīto valsts un pašvaldību institūciju sadarbība nav bijusi atbilstoša.

Lai gan konkrētajā situācijā iesaistītās institūcijas centās meklēt dažādus risinājumus atbilstoši personas interesēm un vajadzībām, tiesībsarga ieskatā, tas tika darīts novēloti. Sākotnēji nepārdomātā rīcība un pieņemtie lēmumi, turklāt valstī noteiktās ārkārtējās situācijas laikā, veicināja personas atgriešanos institucionālajā aprūpē. Tiesībsarga ieskatā, šādas situācijas var radīt nepareizu priekšstatu citiem institūcijā dzīvojošajiem par to, kādā veidā notiek personas pāreja no institucionālās aprūpes uz dzīvi sabiedrībā.

Aizgādņu atrašanas problemātika

Pie tiesībsarga vērsās kādas bāriņtiesas vadītāja, aktualizējot problēmu, ar kuru jau vairāku gadu garumā saskaras virkne Latvijas bāriņtiesu, – aizgādņu iecelšanu pilngadīgām personām ar ierobežotu rīcībspēju, īpaši personām, kuras atrodas institūcijās.

Tiesībsargs norādīja uz iespējamiem risinājumiem, kas būtu izmantojami konkrētajā pašvaldībā, bet vienlaikus arī atzina, ka problēmas risināšanai nepieciešama arī valsts rīcība. Tiesībsargs jau iepriekš ir vērsis atbildīgo institūciju uzmanību uz šo problemātiku, tomēr konkrēts rīcības plāns šādu situāciju risināšanai valsts līmenī nav izstrādāts.

Personas ar ierobežotu rīcībspēju pieeja tiesai, aizgādnim nodrošinot pārstāvību

Pārbaudes lietas Nr. 2020-24-4C ietvaros tika vērtēti jautājumi, kas skar personas ar ierobežotu rīcībspēju pieeju tiesai, ja pieteikumu par zaudējumu piedziņu personas interesēs iesniedz aizgādnis. Konstatējot, ka civiltiesisku darījumu slēgšanā, iespējams, ļaunprātīgi izmantots personas veselības stāvoklis, aizgādnis vērsās ar pieteikumu tiesā par zaudējumu piedziņu. Lai gan aizgādnis bija pievienojis visus nepieciešamos dokumentus, kas apliecina viņa tiesības būt par pārstāvi konkrētajā situācijā un pārstāvēt personas ar ierobežotu rīcībspēju tiesības, kas skar mantiska rakstura jautājumus, tiesa atteicās pieņemt aizgādņa pieteikumu.

Tiesībsargs savā [atzinumā konstatēja](#), ka pirmās instances tiesa, atsakot pieņemt pieteikumu un liedzot iespēju šādu lēmumu apstrīdēt, ir nepamatoti ierobežojusi mazaizsargātas personas pārstāvja tiesības vērsties tiesā iespējami cietušās personas vārdā, lai risinātu mantiskus jautājumus.

Par pieteikuma par rīcības ierobežošanu izskatīšanu valstī noteiktās ārkārtējās situācijas laikā un par mazaizsargātas personas tiesību ievērošanu pirmstiesas procesā sk. šī ziņojuma sadaļā "Cilvēktiesības saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību valstī".

Vides pieejamība jaunuzceltā publiskā ēkā

Tiesībsargs pārbaudes lietas ietvaros konstatēja, ka Smiltenes novada dome, nepareizi interpretējot publiskas būves statusu, nav izpildījusi būvniecības normatīvā regulējuma prasības pieejamas vides nodrošināšanā Smiltenes vidusskolas dienesta viesnīcā. Proti, trīs stāvu jaunbūvē nav izbūvēts lifts vai cits risinājums personu ar invaliditāti patstāvīgai lietošanai, lai tās nokļūtu ēkas otrajā un trešajā stāvā. Vienlaikus tiesībsargs konstatēja, ka Smiltenes novada dome nav ievērojusi arī labas pārvaldības principu.

Apzinoties lifta šī brīža izbūves finansiālo ietekmi uz pašvaldības budžetu, tiesībsargs aicināja Smiltenes novada domi lūgt attiecīgās jomas ekspertu viedokli un kopīgi izvērtēt, vai internētā ir iespējams ierīkot citu risinājumu, kas būtu piemērots patstāvīgai lietošanai personām ar invaliditāti.

Tiesībsargs aicināja arī Labklājības ministriju un Ekonomikas ministriju izstrādāt vienotu kritēriju metodoloģiju attiecībā uz atkāpes principa "nesamērīgs slogs" aprēķināšanu katrā individuālā būvniecības gadījumā attiecībā uz vides pieejamības nodrošināšanu.

Tiesībsarga atzinums pieejams [šeit](#).

Labas pārvaldības principa pārkāpums, pielāgojot mājokli personai ar invaliditāti

Madonas novada pašvaldība personai ar kustību traucējumiem pielāgoja mājokli – izbūvēja pandusu un labiekārtoja dzīvojamo telpu. Pilnībā atbalstot šādu pašvaldības iesaisti personas ar invaliditāti tiesību veicināšanā, tiesībsargs tomēr norādīja, ka pašvaldības rīcība neatbilst tiesību normām un labas pārvaldības principam.

Proti, visupirms jau pašai personai nebija izskaidrots, kā notiks mājokļa pielāgošanas process, kad pašvaldība par to lems un vai būs nepieciešama pašas personas finansiāla iesaiste, jo pašvaldība par pabalstu mājokļa pielāgošanai plānoja lemt tikai pēc pielāgošanas darbu pabeigšanas. Pašvaldība tika aicināta ievērot administratīvo procesu iestādē, lemjot par pabalsta piešķiršanu.

Tiesībsarga viedoklis pieejams [šeit](#).

Viedokļi un pieteikumi tiesai

Par minimālajām invaliditātes pensijām

Jau 2019. gadā tiesībsargs vērsās pie likumdevēja, norādot uz likumā "Par valsts pensijām" noteiktās minimālās invaliditātes pensijas apmēra neatbilstību Satversmei. Invaliditātes pensijas minimālie apmēri nebija pārskatīti gadiem, turklāt to apmērs nav pietiekams, lai nodrošinātu cilvēka pamatvajadzības, kas likuma izpratnē ir ēdiens, apģērbs, mājoklis, veselības aprūpe, obligātā izglītība. Vienlaikus tika uzsvērts, ka par personu ar invaliditāti pamatvajadzībām uzskatāmas arī tās vajadzības, kas saistītas ar šo personu īpašo veselības stāvokli. Tāpat, skatot sociālās drošības sistēmu kopumā, norādīts, ka valsts un pašvaldību sniegtais sociālais atbalsts nav pietiekams cilvēku ar invaliditāti pamatvajadzību nodrošināšanai.

Invaliditātes pensijas minimālais apmērs no 2020. gada 1. janvāra tika noteikts no 80 līdz 128 eiro mēnesī (t.i., no 2,67 līdz 4,27 eiro dienā), bet personām ar invaliditāti kopš bērnības – no 122,69 līdz 196,30 eiro (t.i., no 4,09 līdz 6,54 eiro dienā). Atbilstoši Valsts sociālās apdrošināšanas aģentūras datiem 2020. gada janvārī invaliditātes pensiju minimālajā apmērā saņēma 33 001 persona.

Neraugoties uz paaugstinājumu, tiesībsargs norādīja, ka tas aizvien nav pietiekams cilvēku ar invaliditāti pamatvajadzību nodrošināšanai, līdz ar to šāds pensijas apmērs nenodrošina cilvēkiem ar invaliditāti cilvēka cienīgu dzīvi. Ņemot vērā minēto, tiesībsargs iesniedza [pieteikumu Satversmes tiesā](#), par ko ierosināta lieta Nr. 2020-19-0103.

Par darba ņēmēju ar I vai II invaliditātes grupu sociālo apdrošināšanu

Sniedzot [viedokli Satversmes tiesai lietā Nr. 2019-36-01](#) par tiesiskā regulējuma, ciktāl tas nepieļāva darba ņēmēju, kuriem noteikta I vai II grupas invaliditāte, pakļaušanu invaliditātes apdrošināšanai (redakcijā, kas bija spēkā no 1998. gada 1. janvāra līdz 2002. gada 31. decembrim), atbilstību Satversmes 91. un 109. pantam, tiesībsargs secināja, ka apstrīdētā norma neatbilst Satversmes 91. un 109. pantam, kā arī ANO Konvencijas par personu ar invaliditāti tiesībām 5., 27. un 28. pantam, un ANO Starptautiskā pakta par ekonomiskajām, sociālajām un kultūras tiesībām 2. panta 2. punktam un 9. pantam.

Arī Satversmes tiesa apstrīdēto normu atzina par neatbilstošu Satversmes 91. un 109. pantam.

Rekomendāciju izpilde

Par medicīniska rakstura piespiedu līdzekļu piemērošanu

Tiesībsargs jau 2019. gada pārskatā norādīja uz nepieciešamību veikt grozījumus Kriminālprocesa likuma 608. pantā, lai novērstu situācijas, kad var tikt būtiski ierobežotas personas cilvēktiesības – tiesības uz brīvību (ievietošana psihoneiroloģiskajā slimnīcā) un/vai tiesības uz privāto dzīvi (piespiedu ārstēšana). Pārskata periodā grozījumi likumā ir stājušies spēkā, tādējādi novēršot arī pārbaudes lietā Nr. 2017-19-3F identificēto problemātiku.

Par rīcībspējas ierobežojuma publiskošanu

Gadījumā, ja personai ir ierobežota rīcībspēja, informācija par personai (norādot tās vārdu, uzvārdu un personas kodu) noteiktajiem rīcībspējas ierobežojumiem tiek publicēta oficiālajā izdevumā "Latvijas Vēstnesis". Šī informācija pieejama ikvienam (bez autentifikācijas un ierobežojumiem).

Jau iepriekš tiesībsargs bija norādījis, ka esošā situācija ar publikāciju "Latvijas Vēstnesī" rada nesamērīgu privātās dzīves aizskārums. Tieslietu ministrija, atsaucoties arī uz tiesībsarga norādījumiem, iesniedza Saeimā priekšlikumu grozīt Civilprocesa likumu – atteikties no publikācijas "Latvijas Vēstnesī" par personu rīcībspējas ierobežojumiem, jo ir izveidota alternatīva iespēja, kā par to uzzināt (priekšlikumi likumprojektam Nr. 599/Lp13 "Grozījumi Civilprocesa likumā"). To var izdarīt portālā *Latvija.lv* (bez maksas). Šim nolūkam personai jāautentificējas un, lai uzzinātu informāciju, papildus jāzina arī pārbaudāmās personas personas kods. 2020. gada nogalē šie grozījumi tika atbalstīti Saeimas Juridiskajā komisijā, un nolemts virzīt likumprojektu izskatīšanai otrajā lasījumā Saeimas sēdē.

Par asistenta pakalpojumu

2015. gadā tiesībsargs izskatīja pārbaudes lietu par labas pārvaldības principa ievērošanu, nodrošinot asistenta pakalpojumu [pašvaldībā](#), un vienlīdzības principa ievērošanu, piešķirot pabalstu asistenta izmantošanai personām ar redzes invaliditāti (Atzinums PL 2015-34-26K). Tāpat tiesībsargs regulāri saņem sūdzības par asistenta pakalpojuma pašvaldībā nodrošināšanu, galvenokārt par nesamērīgi apgrūtināto atskaišu iesniegšanas kārtību salīdzinājumā ar zemo atalgojumu asistentam.

Pēc vairāku gadu darba ir veikti grozījumi Invalitātes likumā, no 2021. gada 1. jūlija paredzot izmaiņas asistenta pakalpojuma pašvaldībā nodrošināšanā. Ir pilnveidots asistenta pakalpojums pašvaldībā, tostarp vienkāršojot atskaišu iesniegšanas kārtību un paaugstinot atalgojumu asistentam. Diemžēl nav veiktas izmaiņas pabalsta asistenta izmantošanai personām ar redzes invaliditāti regulējumā.

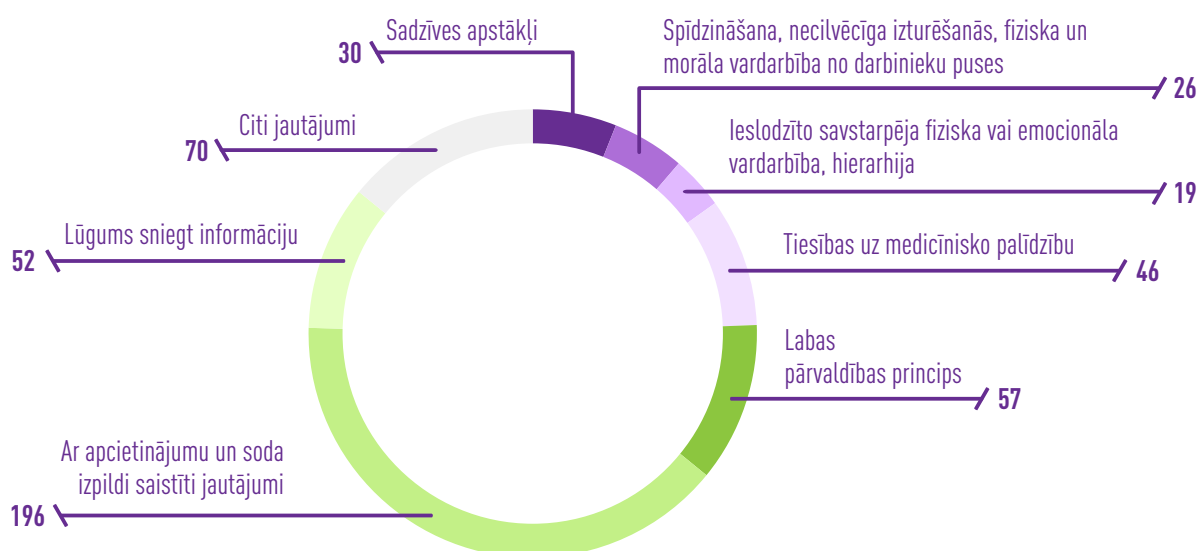
IESLODZĪTO PERSONU TIESĪBAS

IESLODZĪTO PERSONU TIESĪBAS

Ievads

Ieslodzījumā esošās personas atrodas absolūtā valsts pakļautībā un līdz ar to arī tās aizsardzībā. Lai kāda iemesla dēļ persona atrastos ieslodzījumā, valsts ir atbildīga, lai ieslodzījuma apstākļi un izturēšanās neradītu papildu grūtības un ierobežojumus, tie nedrīkst pārsniegt ar ieslodzījuma faktu neizbēgami saistīto ciešanu sliekšni. Līdz ar to arī tiesībsargs šo personu aizsardzībai pievērš būtisku uzmanību.

2020. GADĀ NO IESLODZĪJUMA VIETĀM IR SAŅEMTI APTUVENI 500 IESNIEGUMI

Būtiski, ka vairums iesniegumu ir saņemti no lielākajām Latvijas ieslodzījuma vietām – Daugavgrīvas cietuma un Rīgas Centrālcietuma, turklāt lielākā daļa no tiem ir saistīti ar sadzīviska rakstura jautājumiem. Tas nešaubīgi liecina, ka cietumu infrastruktūra joprojām nav atbilstoša cilvēka cienīgas brīvības atņemšanas soda/apcietinājuma izpildes nodrošināšanai, ko tiesībsargs ir arī aktualizējis valdībā.

Tāpat saņemti iesniegumi par labas pārvaldības principa pārkāpumiem, par iespējamu dienesta pienākumiem neatbilstošu darbinieku rīcību, draudiem izrēķināties vai godu un cieņu aizskarošu prasību izvirzīšanu, piemēram, pilnīgu izģērbšanos personas pārmeklēšanas laikā. Ir saņemti arī atsevišķi iesniegumi par ārvalstīs notiesāto Latvijas valstspiederīgo tiesībām izciest brīvības atņemšanas sodu Latvijā.

Pārskata gadā īpaši aktualizējās jautājumi, kas saistīti ar tiesībām uz privāto dzīvi, piemēram, tika saņemti iesniegumi par telefonsarunu skaitu un ilgumu, par skaņas izolāciju videokonferenču telpās, par iespējamu informācijas, kas saistīta ar personas datiem un privātajiem aspektiem, izpaušanu trešajām personām.

Tiesību uz ieslodzīto privātās dzīves aizsardzību aktualitāti pārskata gadā apstiprināja arī Satversmes tiesas spriedumi lietās par notiesāto iespējām īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietu sakarā ar tuvinieka bērēm un aizliegumu tikties ar citiem ieslodzītajiem, kuros tiesībsargs sniedza viedokļus, un tie sakrita ar Satversmes tiesas secinājumiem.

2020. gadā ir veiktas astoņas pārbaudes vizītes ieslodzījuma vietās pilngadīgām personām: trīs vizītes Rīgas Centrālcietumā, viena vizīte Daugavgrīvas cietumā, divas vizītes Olaines cietuma Atkarīgo centrā, viena vizīte Valmieras cietumā un viena – Jelgavas cietumā.

Iniciatīvas

Par normatīvā regulējuma pilnveidi par prasībām transportlīdzekļiem, kuros tiek pārvadāti ieslodzītie

Tiesībsargs vērsās Tieslietu ministrijā ar aicinājumu pilnveidot normatīvo regulējumu par prasībām transportlīdzekļiem, kuros tiek pārvadātas ieslodzītās personas. Personas ir norādījušas, ka tajos esošie apstākļi nav atbilstoši ceļu satiksmes drošības prasībām. Minēto jautājumu tiesībsargs aktualizēja jau 2018. gadā, tomēr atbilstoša rīcība nav sekojusi, tāpēc šis [jautājums tika aktualizēts arī 2020. gadā](#).

Attiecīgi 2020. gadā Tieslietu ministrija ir apņēmusies prasības transportlīdzekļiem personu konvojēšanai ietvert 2015. gada 25. augusta Ministru kabineta noteikumos Nr. 497 "Notiesātā vai apcietinātā pārvešanas un apsardzes kārtība veselības aprūpes pakalpojuma saņemšanas laikā ārstniecības iestādēs ārpus ieslodzījuma vietas".

Par vēstuli Ministru prezidentam par finansiālu atbalstu ieslodzījuma vietu sistēmas stiprināšanai

[Tiesībsargs vērsās pie Ministru prezidenta](#) saistībā ar Tieslietu ministrijas informatīvajā ziņojumā "Par turpmāko rīcību saistībā ar Satversmes tiesas 2019. gada 7. novembra spriedumu lietā Nr. 2018-25-01 "Par Latvijas Sodū izpildes kodeksa 50.⁴ panta atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. pantam"" ietverto informāciju, aicinot sniegt finansiālu atbalstu ieslodzījuma vietu sistēmas stiprināšanai.

Gadījumu analīze

Par ieslodzījuma apstākļiem Jelgavas cietumā

Pēc vizītes Jelgavas cietumā [tiesībsargs vērsa uzmanību](#) uz nepietiekamu dabisko un mākslīgo apgaismojumu, ventilāciju, pārapdzīvotību (vienā no dzīvojamām telpām), kā arī aicināja pārskatīt pastaigu ilgumu (vairāk nekā vienu stundu dienā).

Ieslodzītie, kuriem tiesa piemērojusi mūža ieslodzījumu, bet spriedums nav stājies spēkā, atrodas pilnīgā izolācijā, un šiem notiesātajiem tiek liegta jebkāda saskarsme ar citiem ieslodzītajiem.

Par atzinumu pārbaudes lietā Nr. 2020-1-26K par apcietināto personu iesaistīšanu izglītības procesā un nodarbinātībā par samaksu

Tiesībsargs ierosināja pārbaudes lietu un sniedza savu [atzinumu](#) par vienlīdzību apcietināto iesaistīšanā izglītības procesā un nodarbinātībā par samaksu. Vērtējot ar apcietināto nodarbinātību saistītos jautājumus, netika konstatēts Satversmes 91. panta pārkāpums. Taču Jelgavas cietumā pret apcietinātajiem, kuriem tiesa piemērojusi mūža ieslodzījumu, bet tiesas spriedums nav stājies spēkā, tika konstatēta atšķirīga attieksme izglītības procesa nodrošināšanā. Tieslietu ministrija un ieslodzījuma vietu pārvalde informēja, ka, nodrošinot atbilstošus materiāltehniskos līdzekļus, apcietinātās personas attālinātā režīmā speciāli ierīkotā telpā varētu nodrošināt ar vispārējās un profesionālās izglītības apguvi.

Par informācijas apjomu informācijas kioskos

2020. gadā tika aktualizēts jautājums par ieslodzījuma vietās izvietoto informācijas kiosku papildināšanu. Līdz šim tajos bija pieejamas 17 valsts iestāžu mājaslapas. Ieslodzījuma vietu pārvalde papildināja informācijas kioskos pieejamās interneta vietnes ar tiesībsarga mājaslapu un Eiropas Savienības Oficiālā Vēstneša interneta vietni.

Tāpat tiesībsargs aicināja atbilstoši aktualitātēm sabiedrībā izvērtēt arī citu iestāžu mājaslapu pieejamību informācijas kioskos.

Par sarakstes ar valsts un pašvaldību institūcijām konfidencialitāti

Pārskata periodā aktualizējās jautājums par sarakstes ar valsts un pašvaldību institūcijām konfidencialitāti gadījumos, kad ieslodzītajam nav finansiālu iespēju to apmaksāt un tiek apstrīdēts iestādes izdots administratīvais akts vai faktiskā rīcība, vai arī nosūtīts iesniegums valsts nodrošinātās juridiskās palīdzības saņemšanai. Normatīvais regulējums neparedz veidu, kā ieslodzījuma vietu administrācijai pārliecināties par iesnieguma saturu, ņemot vērā apstākli, ka sarakste ar valsts un pašvaldību institūcijām visos gadījumos nav pakļauta pārbaudei.

Iepazīstoties ar ieslodzījuma vietu pārvaldes skaidrojumu, netika gūta pārliecība, ka ieslodzītais bez personīgām finansiālajām iespējām vienmēr spēj aizstāvēt savas aizskartās tiesības un vērsties iestādē, ievērojot korespondences noslēpumu.

Vizīšu laikā ieslodzījuma vietās Tiesībsarga biroja darbinieki pārliecinājās par dažādo praksi cietumos. Tikai dažās ieslodzījuma vietās, piemēram, Valmieras cietumā, respektējot ieslodzīto tiesības, visa korespondence uz valsts un pašvaldības iestādēm tiek nosūtīta bez obligāta nosacījuma pārliecināties par tās satura atbilstību konkrētiem nosacījumiem.

Par palīdzību mājokļa jomā personai pēc ieslodzījuma

Jau 2019. gadā tiesībsargs norādīja, ka Madonas novada pašvaldība nepamatoti atteikusi palīdzību mājokļa jomā (sākotnēji reģistrēšanu rindā) personai pēc ieslodzījuma, jo tās pēdējā oficiāli reģistrētā dzīvesvieta 1985. gadā (pieraksta adrese) bijusi Madonas novadā (toreiz Madonas rajonā). Šobrīd deklarētās dzīvesvietas nav. 2020. gadā tiesībsargs vērsās Prokuratūrā ar lūgumu veikt prokurora pārbaudi. Prokuratūra pārkāpumus pašvaldības rīcībā nesaskatīja, norādot, ka nav pamata piemērot Prokuratūras likumā noteiktos prokurora reaģēšanas līdzekļus, jo personai bijusi iespēja savu tiesību un interešu aizsardzībai vērsties tiesā.

Atkārtoti vērsties Madonas novada pašvaldībā 2020. gada decembrī, tiesībsargs guva apstiprinājumu tam, ka pēc atbrīvošanās no ieslodzījuma vietas personai tiks ierādīta pašvaldībai piederoša dzīvojamā telpa un noslēgts īres līgums.

Par epidemioloģiskās drošības pasākumu ievērošanu un tiesību ierobežojumiem sk. ziņojuma sadaļā "Cilvēktiesības saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību valstī".

Viedokļi un pieteikumi tiesai

Par iespēju īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietu sakarā ar tuvinieka bērēm

Tiesībsargs sniedza [viedokli lietā Nr. 2019-32-01](#) "Par Latvijas Sodū izpildes kodeksa 49.² panta pirmās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 91. panta otrajam teikumam un 96. pantam". Tika secināts, ka ierobežojums, paredzot atsevišķai grupai lūgt iespēju īslaicīgi atstāt ieslodzījuma vietu, lai apmeklētu tuvinieka bēres, ir uzskatāms par nesamērīgu un sabiedriskās drošības apdraudējuma novēršana ir sasniedzama ar mazāk ierobežojošiem līdzekļiem, veicot individuālu izvērtējumu. Tiesībsargs norādīja uz Satversmes 96. un 91. panta otrajā teikumā noteiktā diskriminācijas aizlieguma pārkāpumu.

Par viedokli Satversmes tiesai par aizliegumu tikties ar citiem ieslodzītajiem

Tiesībsargs sniedza [viedokli lietā Nr. 2020-21-01](#) "Par Latvijas Sodū izpildes kodeksa 45. panta piektās daļas pirmā teikuma atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 96. pantam". Apstrīdētā norma paredz aizliegumu notiesātajām personām satikties ar apcietinātām personām un personām, kuras izcieš sodu citās brīvības atņemšanas iestādēs.

Vēl pirms viedokļa sniegšanas Satversmes tiesai tiesībsargs vērsa likumdevēja uzmanību uz normā ietvertā absolūtā satikšanās aizlieguma nesamērību.

Rekomendāciju izpilde

2020. gadā tika veikta pēcpārbaudes vizīte Jelgavas cietumā par tiesībsarga 2019. gadā sniegto rekomendāciju izpildi. Secināms, ka tiesībsarga ieteikumi lielākoties ir ņemti vērā.

Atzinums pieejams [šeit](#).

CILVĒKU TIRDZNIECĪBA

CILVĒKU TIRDZNICĪBA

Ievads

2020. gads pagāja aktīvā un daudzšķautņainā darbā, lai uzlabotu un stiprinātu cilvēku tirdzniecības novēršanā iesaistīto amatpersonu zināšanas un izpratni par cilvēku tirdzniecības fenomenu, tā formām, cēloņiem un upuru atpazīšanu un aizsardzību. Pārskata periodā tika sniegti visaptveroši vēstījumi un priekšlikumi par nepieciešamajiem pasākumiem cilvēku tirdzniecības novēršanā un apkarošanā, kā arī [informēta](#) sabiedrība par situācijām, no kurām ir nepieciešams uzmanīties, lai Covid-19 pandēmijas laikā neklūtu par cilvēku tirdzniecības upuri.

Tiesībsargs nāca klajā ar iniciatīvām par nepieciešamajiem uzlabojumiem un grozījumiem normatīvajā regulējumā attiecībā uz cilvēku tirdzniecības novēršanu un prostitūcijas ierobežošanu.

Tiesībsarga biroja darbinieki sadarbībā ar Valsts robežsardzi turpināja 2019. gadā uzsāktu projektu "Efektīva novērošanas un izraidīšanas procesa realizēšana (1. posms)" (Nr. TSB/PMIF/2018/1), kurā viens no pasākumiem ir cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanas procedūru pilnveidošana izraidīšanas procesā. Pārskata periodā Tiesībsarga biroja eksperti organizēja tikšanos ar Valsts robežsardzes koledžas amatpersonām un nevalstisko organizāciju pārstāvjiem, veica virkni ārvalstu tiesiskā regulējuma izpēti un tiešsaistes režīmā ieguva informāciju par Igaunijas un Nīderlandes praksi un pieredzi cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanā izraidīšanas procesā.

Projekts rezultējās ar izstrādātu [mācību materiālu](#) par cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanu izraidīšanas procesā, uz kā pamata tiešsaistes režīmā tika organizēti divi apmācību semināri, lai veicinātu iespējamo cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanu piespiedu izraidīšanas procesā, kā arī stiprinātu iesaistīto institūciju sadarbību. Divu semināru laikā tika apmācīti kopumā 42 dalībnieki no valsts un pašvaldību iestādēm, kā arī nevalstiskā sektora.

Tāpat projekta rezultātā tika papildināta piespiedu izraidīšanas novērošanas procesa aptauja, kā arī vadlīnijas piespiedu kārtā izraidāmo personu uzraudzības mehānisma īstenošanai ar informāciju un jautājumiem, kas attiecas uz cilvēku tirdzniecību.

Izsmeltoša informācija par projekta ietvaros veiktajiem pasākumiem un izpildes rezultātiem pieejama [tiesībsarga mājaslapā](#).

Iniciatīvas

Par normatīvā regulējuma pilnveidošanu cilvēku tirdzniecības novēršanas jomā

Tiesībsarga redzeslokā jau ilgu laiku bija jautājums par cilvēku tirdzniecības novēršanā iesaistīto institūciju un organizāciju sadarbības un koordinācijas trūkumu, kas attiecas uz cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanu un novirzīšanu pie sociālo pakalpojumu sniedzējiem.

Tiesībsarga ieskatā, valstī pašlaik nav izstrādāts skaidrs un visām iesaistītajām pusēm saprotams rīcības modelis cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanā, kā arī efektīvs mehānisms informācijas nodošanā un apmaiņā starp valsts iestādēm un sociālo pakalpojumu sniedzējiem. Tas attiecīgi rada risku, ka cilvēku tirdzniecībā cietušās personas netiek atpazītas un līdz ar to arī nesaņem no valsts palīdzību, lai atgūtos no pārdzīvotā sekām.

Tāpēc tiesībsargs uzskata, ka cilvēku tirdzniecības novēršanas jomā ir nepieciešams pilnveidot normatīvo regulējumu un izstrādāt vienu visaptverošu un koordinējošu likumu, kas precīzi noteiktu, kam un kā ir jādarbojas, kā arī tajā būtu iestrādāti pamatprincipi un jēdzieni, kā arī kritēriji, kas jāņem vērā jebkurā iespējamā cilvēku tirdzniecības gadījumā.

Pilns tiesībsarga viedoklis pieejams [tiesībsarga mājaslapā](#).

Par likumprojektu "Prostitūcijas ierobežošanas likums"

Pārskata periodā likumprojekts "Prostitūcijas ierobežošanas likums" tika virzīts izskatīšanai Ministru kabineta sēdē. Tiesībsargs savas kompetences ietvaros sniedza priekšlikumus un iebildumus par likumprojektu, izvērtējot tā papildināto redakciju.

Tiesībsarga ieskatā, izvēlētais regulējums, kur pie atbildības par prostitūcijas ierobežošanas pārkāpumiem ir saucama arī persona, kas nodarbojas ar prostitūciju, nav atbilstošs sociāli atbildīgas valsts principam un neaizsargā šo personu cieņu. Šāda regulējuma rezultātā personas, kas savas ievainojamības vai bezpalīdzības stāvokļa dēļ tiek administratīvi sodītas par atsevišķu prostitūcijas ierobežošanas noteikumu pārkāpšanu, tiek atkārtoti viktimizētas un no cietušām padarītas par vainīgām.

Tiesībsarga ieskatā, atbildībai par prostitūcijā iesaistīto personu izmantošanu ir jāgulstas tieši uz personām, kuras izmanto prostitūciju. Tādējādi pēc būtības ir jāmaina regulējums prostitūcijas jomā, nosakot prostitūcijas izmantošanas aizliegumu, kura pārkāpuma rezultātā pie atbildības tiek saukti prostitūcijā iesaistīto personu izmantotāji.

Pilns tiesībsarga viedoklis par likumprojektu pieejams [tiesībsarga mājaslapā](#).

Gadījumu analīze

Pārskata periodā Tiesībsarga birojā vērsās persona saistībā ar iespējamiem rupjiem darba tiesību pārkāpumiem. Konsultējot personu, tika saskatītas iespējamās cilvēku tirdzniecības (darba ekspluatācijas) pazīmes, kā rezultātā tiesībsargs vērsās Valsts policijā, kā arī pie sociālās rehabilitācijas pakalpojumu sniedzēja, lai nodrošinātu iespējamajam upurim iespēju saņemt sociālās rehabilitācijas pakalpojumus.

Saņemot lēmumu par atteikšanos uzsākt kriminālprocesu, tiesībsargs vērsās prokuratūrā, lūdzot izvērtēt, vai Valsts policijas veikta apstākļu pārbaude notikusi ar pietiekamu rūpību. Nesaskatoties uz to, ka pakalpojumu sniedzēja speciālistu komisija atzina personu par cilvēku tirdzniecības upuri, prokuratūra pārkāpumus nesaskatīja un Valsts policijas lēmumu atstāja spēkā.

Rekomendāciju izpilde

Pēc secinājuma par nepieciešamību pilnveidot normatīvo regulējumu cilvēku tirdzniecības novēršanas jomā, tiesībsargs 2020. gada 30. aprīlī vērsās pie Ministru prezidenta ar lūgumu nodrošināt, ka tiek veiktas atbilstošas darbības normatīvā regulējuma pilnveidošanā cilvēku tirdzniecības novēršanas jomā, tostarp apsverot jauna visaptveroša jeb "jumta" likuma izstrādi.

Ar 2020. gada 25. augusta [Ministru prezidenta atbildi](#) tiesībsargs tika informēts, ka drīzumā tiks uzsākta nepieciešamā normatīvā regulējuma izstrāde, lai pilnveidotu nacionālo sadarbības un koordinācijas mehānismu cilvēku tirdzniecības novēršanai.

Savukārt attiecībā par regulējuma maiņu prostitūcijas ierobežošanas jomā leklīlietu ministrija tiesībsarga rekomendācijas neatbalstīja. Turklāt Ministru kabinets [2020. gada 25. februārī nespēja konceptuāli vienoties](#) par prostitūcijas tiesiskā regulējuma veidu un vietu Latvijas tiesiskajā telpā, tāpēc likumprojekta izskatīšana tika atlikta, un tas netika virzīts izskatīšanai Saeimā.

ĀRZEMNIEKU UN PERSONU BEZ TIESISKĀ STATUSA TIESĪBAS, PILSONĪBAS IEGŪŠANA UN ATŅEMŠANA

ĀRZEMNIEKU UN PERSONU BEZ TIESISKĀ STATUSA TIESĪBAS, PILSONĪBAS IEGŪŠANA UN ATŅEMŠANA

Ievads

2020. gadā Tiesībsarga birojā saņemto iesniegumu skaits no personām par tiesiskā statusa piešķiršanu vai atņemšanu, kā arī ārvalstnieku tiesībām nav pieaudzis. Izvērtēto iesniegumu vidū jāatzīmē to iesniegumu skaita pieaugums, kurās ārvalstnieki sūdzējās par izraidīšanu no valsts drošības apsvērumu dēļ. Minētās tēmas kontekstā svarīgi pieminēt arī 2020. gada 25. septembra Satversmes tiesas [spriedumu lietā Nr. 2019-35-01](#), kurā tiesībsargs tika aicināts sniegt viedokli.

Pārskata periodā tiesībsargs turpināja risināt jautājumu, kā nodrošināt pamatvajadzības un valsts atbalstu tiem starptautisko aizsardzību saņēmušajiem ārzemniekiem, pamatā [pārvietotajām ģimenēm ar bērniem no Sīrijas](#), kas tiek atgriezti valstī pēc otrreizējās kustības.

Tēma	2017	2018	2019	2020
Personas tiesiskais statuss				
Pilsonības piešķiršana un atņemšana	1	1	17	4
Nepilsoņu legalizācija vai statusa atņemšana	1	-	-	1
Ārvalstnieku tiesības	8	8	13	10
Bezvalstnieku tiesības	1	1	4	0
Bēgļu vai patvēruma meklētāju statuss	-	-	4	2
Personas bez tiesiska statusa legalizēšana	-	3	4	0
Patvēruma meklētāju un patvērumu ieguvušo personu tiesības	-	2	12	2

Iniciatīvas

Par atgriezto starptautisko aizsardzību saņēmušo personu aizsardzību

2020. gada 25. februārī tiesībsargs Ministru prezidentam nosūtīja [vēstuli](#) par starptautisko aizsardzību saņēmušo ģimeņu aizsardzību Latvijas Republikā, aktualizējot valsts mēroga rīcības plāna trūkumu attiecībā uz personām, kuras saņēmušas starptautisko aizsardzību un otrreizējās kustības rezultātā ir atgrieztas Latvijā.

No cilvēktiesību viedokļa kā problemātiskus tiesībsargs norādīja tādus aspektus kā: 1) mājokļa jautājums un dzīvesvietas deklarēšanas iespējas, 2) pieeja sociālās palīdzības un pakalpojumu saņemšanai, 3) atbalsta apmērs bēglim un alternatīvo statusu ieguvušai personai.

Par iespējamiem mājokļa jautājuma risinājumiem bēgļiem un personām ar alternatīvo statusu

2020. gada augustā Tiesībsarga biroja pārstāvji tikās ar nevalstiskajām organizācijām – biedrībām “Patvērums “Droša māja””, “Latvijas Sarkanais krusts” un “Gribu palīdzēt bēgļiem”, lai pārrunātu katras organizācijas pieredzi, risinot mājokļa jautājumu personām, kuras Latvijā saņēmušas starptautisko aizsardzību.

Par grozījumiem Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likumā

2020. gada 28. oktobrī tiesībsargs sagatavoja un nosūtīja Saeimai [priekšlikumus grozījumiem](#) Sociālo pakalpojumu un sociālās palīdzības likuma 9. un 36. pantā, rosinot likumā ietvert normas, kas veicinātu personu, kas Latvijā saņēmušas bēgļa vai alternatīvo statusu, sociālo aizsardzību.

Gadījumu analīze

Par autovadītāja tiesību maiņas iespējām personām ar bēgļa statusu

2020. gadā tiesībsargs ir saņēmis dažas sūdzības no Latvijā starptautisko aizsardzību saņēmušajām personām, kurām Ceļu satiksmes drošības direkcija liedza nomainīt izcelsmes valstī iegūto autovadītāja apliecību, jo vajāšanas vai draudu izcelsmes valstī dēļ tās atteicās sazināties ar savas valsts diplomātisko vai konsulāro pārstāvniecību, vai vadītāja apliecības izdevējvalsts kompetento institūciju, lai saņemtu izziņu par vadītāja apliecības izdošanas faktu, kas ir obligāts priekšnoteikums autovadītāja tiesību maiņai saskaņā ar Ministru kabineta noteikumu Nr. 103 “Transportlīdzekļu vadītāja tiesību iegūšanas un atjaunošanas kārtība un vadītāja apliecības izsniegšanas, apmaiņas, atjaunošanas un iznīcināšanas kārtība” 25. punktu.

Pēc situācijas izvērtējuma Ceļu satiksmes drošības direkcija apņēmas nepieprasīt bēgļiem attiecīgo izziņu no izcelsmes valsts.

Piespiedu izraidīšanas novērošana

2020. gadā, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, ir samazinājies gan no valsts izraidīto ārzemnieku skaits, gan arī aptauju un novērošanas operāciju skaits, kurās tiesībsargs piedalījies novērotāja funkcijā. Tas skaidrojams ar apstākli, ka 2020. gadā Covid-19 infekcijas izplatības samazināšanai tika noteikti dažādi ierobežojumi, kas saistīti ar pastiprinātu robežkontroli un papildu drošības pasākumiem Latvijā un pasaulē.

Pārskata periodā tiesībsargs saņēma informāciju par 30 faktiski notikušām piespiedu izraidīšanas operācijām.

Tēma	2018	2019	2020
Pieņemti lēmumi par personu izraidīšanu	184	86	40
Aptaujātās personas	30	49	5
Dalība faktiskajās izraidīšanas operācijās	1	3	1

2020. gadā pēc veiktajām izraidāmo ārzemnieku aptaujām un aizturēšanas vietu apsekošanas tiesībsargs ir rekomendējis sniegt precīzāku informāciju par to, cik tālu izraidāmo ārzemnieku pavadīs konvojs, kā arī veikt darbības, lai nodrošinātu nepilngadīgo personu bez pavadības tiesību ievērošanu, proti, noskaidrojot viņu ģimenes locekļu identitāti, kā arī nodrošinot, ka nepilngadīgajiem ir iespējas sazināties ar saviem tuviniekiem.

Pārskata periodā piespiedu izraidīšanas operāciju laikā netika konstatēti neiecietīgas vai cietsirdīgas izturēšanās gadījumi pret izraidāmajiem.

Viedokļi un pieteikumi tiesai

[Viedoklis lietā Nr. 2019-35-01](#) "Par Imigrācijas likuma 61. panta astotās daļas un 63. panta septītās daļas atbilstību Latvijas Republikas Satversmes 92. panta pirmajam teikumam". Viedoklī tika norādīts, ka, tiesībsarga ieskatā, Imigrācijas likuma 61. panta astotā daļa, līdzīgi kā 63. panta septītā daļa, negarantē efektīvu aizskarto tiesību aizsardzības mehānismu, jo formālā pārbaudē indivīds nevar panākt, ka viņa lieta tiktu pārbaudīta, ņemot vērā iemeslus, kas ierobežo viņa izraidīšanu. Lai arī iekšlietu ministra un ģenerālprokurora lēmumu pārskatīšana ir iespējama ik pēc trim gadiem, tiesībsarga ieskatā, tas nemaina sākotnējā lēmuma pārsūdzības kvalitāti un bez izraidīšanas pamatojuma saņemšanas nenodrošina procesuālās tiesības.

PREVENTĪVAIS MEHĀNISMS

PREVENTĪVAIS MEHĀNISMS

levads

Saskaņā ar ANO Konvencijas pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem 2002. gada 18. decembra Fakultatīvo protokolu (turpmāk – Protokols) katras dalībvalsts pienākums ir izveidot nacionālo preventīvo mehānismu Protokola efektīvai piemērošanai.

Lai gan Latvija līdz šim nav parakstījusi un ratificējusi Protokolu,¹⁴ tomēr Ministru kabineta 2017. gada 9. maija sēdē (protokols Nr. 23) tika nolemts konceptuāli atbalstīt pievienošanos Protokolam un kā nacionālo preventīvo mehānismu noteikt tiesībsargu.

Pamatojoties uz minēto lēmumu, 2018. gada 1. martā Tiesībsarga birojā tika izveidota jauna struktūrvienība – Prevencijas daļa, kuras galvenais uzdevums ir regulāri un sistemātiski apmeklēt iestādes, kurās personām ir vai varētu būt ierobežota brīvība. Vizišu mērķis ir preventīvi novērst iespējamus cilvēktiesību pārkāpumus, pārbaudot sadzīves apstākļu atbilstību cilvēktiesību standartiem, veicot pārrunas ar iestādē ievietotajiem cilvēkiem, kā arī izglītojot iestādes darbiniekus par dažādiem cilvēktiesību jautājumiem.

Prevencijas daļā 2020. gadā strādāja 3 juristi un 1 sociālais darbinieks.

Īstenojot preventīvā mehānisma funkciju, 2020. gadā kopumā tika veiktas 40 vizītes iestādēs, kurās ir vai varētu tikt ierobežota personu brīvība.

Aizvadītais gads ieviesa korekcijas plānoto vizišu veikšanā, jo, pamatojoties uz Ministru kabineta 12. marta rīkojumu Nr. 103 "Par ārkārtējās situācijas izsludināšanu", tiesībsargs 2020. gada 13. martā izdeva rīkojumu Nr. 3, ar kuru pārtrauca jebkādu biroja darbinieku komandējumus vai darba braucienus, tai skaitā pārbaudes vizītes brīvības ierobežošanas vietās. Rīkojuma mērķis bija mazināt Tiesībsarga biroja darbinieku un personu, kuras uzturas slēgta tipa iestādēs, veselības apdraudējumu riskus. Tādējādi pārbaudes vizītes tika atsāktas tikai ar 2020. gada 10. jūniju, tas ir, pēc ārkārtējā stāvokļa atcelšanas.

Neraugoties uz pārbaudes vizišu veikšanas īslaicīgu apturēšanu, tiesībsargs turpināja ar īpašu vērību sekot līdzi Covid-19 ierobežošanas pasākumu ietekmei uz mazaizsargāto personu grupām, gan pieprasot informāciju no atbildīgajām iestādēm, gan arī sniedzot savus ieteikumus cilvēktiesību nodrošināšanai. *Papildus sk. ziņojuma sadaļu "Cilvēktiesības saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību valstī".*

Prevencijas daļas vizītes

Bērnu ārpusģimenes aprūpes iestādes

Bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu tiesību nodrošināšana ilgstoši atrodas tiesībsarga redzeslokā. Saskaņā ar pieejamo statistiku¹⁵ 2020. gada 31. decembrī Latvijā ārpusģimenes aprūpē atradās 6 252 bērni, no tiem 621 bērnam (jeb 9,94 %) aprūpe un audzināšana tiek īstenota ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās.

Statistikas dati liecina, ka bērnu skaits ārpusģimenes aprūpē pakāpeniski samazinās, tomēr aizvien ir bērni, kas iestādēs dzīvo ilgstoši, tas ir, vairākus gadus.

¹⁴ 2020. gadā Tieslietu ministrija ir izstrādājusi likumprojektu "Par Konvencijas pret spīdzināšanu un citiem nežēlīgas, necilvēcīgas vai pazemojošas izturēšanās vai sodīšanas veidiem Fakultatīvo protokolu". Sagaidāms, ka minētais likumprojekts stāsies spēkā ne vēlāk kā 2021. gada pirmajā ceturksnī.

¹⁵ Pārskata par bāriņtiesu darbu 2019. gadā kopsavilkums.

Lai apzinātu bērnu tiesību nodrošināšanas faktisko situāciju bērnu aprūpes iestādēs, Tiesībsarga biroja darbinieki 2020. gadā devās plānotās vizītēs uz Latvijas pašvaldību bērnu aprūpes iestādēm.

Vizīšu laikā tika pārbaudītas bērnu personu lietas un individuālie sociālās aprūpes un rehabilitācijas plāni, lai iegūtu informāciju par laiku, cik ilgi bērni atrodas iestādē, un bērniem pieejamo sociālo rehabilitāciju, kā arī tika aplūkoti citi bērnu tiesību jautājumi. Kopumā tika apmeklēti 10 Latvijas pašvaldību bērnu nami.

Tiesībsargs atzinīgi vērtē vairāku pašvaldību paveikto, lai veicinātu ģimeniskai videi pietuvinātu pakalpojumu izveidi. Tāpat atzinīgi vērtējams, ka vairumā no apmeklētajām iestādēm ievērojami samazinājies tur dzīvojošo bērnu skaits, kas nodrošina dzīvošanu mazākās grupās, kā arī bērniem ir iespēja saņemt nepieciešamo atbalstu no iestādes darbiniekiem. Tomēr vienlaikus tika konstatēts, ka vairākās iestādēs joprojām nav izpratnes par bērniem nepieciešamo sociālo rehabilitāciju, kā arī trūkst speciālistu, lai pilnvērtīgi nodrošinātu bērnu vajadzības.

Tiesībsarga ziņojums par bērnu aprūpes iestādēs konstatēto pieejams [šeit](#).

2020. GADĀ APMEKLĒTAS 10 BĒRNU ĀRPUSĢIMENES APRŪPES IESTĀDES

Vizītes datums	Vieta
11.03.2020.	Biedrība "Centrs Elizabete"
11.06.2020.	Bērnu un jauniešu centrs "Sapņi"
19.06.2020.	Sociālās aprūpes un rehabilitācijas centrs "Eleja"
06.07.2020.	Ģimenes atbalsta centrs "Lejasstrazdi"
08.07.2020.	Ģimenes atbalsta centrs "Zīlūks"
10.07.2020.	Jūrmalas pilsētas pašvaldības iestāde "Sprīdītis"
13.07.2020.	Madonas novada bērnu un jauniešu ārpusģimenes aprūpes un atbalsta centrs "Ozoli"
21.07.2020.	Sociālo pakalpojumu centrs bērniem un jauniešiem "Priedīte"
22.07.2020.	Rēzeknes pilsētas domes pārvaldes Sociālā dienesta Bērnu sociālo pakalpojumu centrs
06.10.2020.	Sociālās aprūpes nama "Selga" bērnu sociālās aprūpes centrs

Veco ļaužu pensionāti

Gados vecākiem cilvēkiem ir tieši tādas pašas tiesības kā visiem pārējiem, taču, kad runa ir par šo tiesību īstenošanu, nereti viņiem nākas saskarties ar daudzām problēmām, īpaši gadījumos, ja dzīve aizrit sociālās aprūpes centros jeb veco ļaužu pensionātos. Piemēram, ar īpašām sociālās atstumtības formām, ierobežotām iespējām brīvi pārvietoties, brīvi piedalīties dažādos kultūras pasākumos, paust savu viedokli, saņemt sev piemērotus sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumus u.c. Lai pārliecinātos par vecākā gadagājuma cilvēku tiesību ievērošanu, 2020. gadā tika veiktas sešas vizītes uz veco ļaužu pensionātiem:

- 2 pēcpārbaudes vizītes ar mērķi pārbaudīt tiesībsarga sniegto rekomendāciju ieviešanas gaitu. Ziņojumi par vizīti Pļaviņu novada domes sociālās aprūpes centrā "Pļaviņas" un vizīti biedrības "Dzintarkrasta serviss" SAC "Liepa" pieejami [šeit](#);
- 2 pirmreizējās vizītes ar mērķi iepazīties ar vispārējiem sadzīves apstākļiem institūcijās, klientu tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību ievērošanas jautājumiem, kā arī klientiem piedāvāto sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu klāstu. Ziņojumi par vizīti SIA "Veselības un sociālās aprūpes centrā "Sloka"" un sociālās aprūpes centrā "Derpele" pieejami [šeit](#);
- 2 vizītes, pamatojoties uz saņemtām sūdzībām par iespējamiem klientu tiesību pārkāpumiem SIA "Aprūpes nams "Urga"" un Sociālās aprūpes un rehabilitācijas centrā "Stalģene". Par šīm vizītēm tika sagatavotas atbildes iesniedzējiem.

2020. GADĀ APMEKLĒTI 6 VECO ĻAUŽU PANSIONĀTI

Vizītes datums	Vieta
31.01.2020.	Pļaviņu novada domes sociālās aprūpes centrs "Pļaviņas"
27.02.2020.	Pašvaldības SIA "Veselības un sociālās aprūpes centrs - Sloka"
16.06.2020.	Biedrības "Dzintarkrasta serviss" SAC "Liepa"
04.08.2020.	Sociālās aprūpes centrs "Derpele"
07.09.2020.	SIA "Aprūpes nams "Urga""
01.10.2020.	Sociālās aprūpes un rehabilitācijas centrs "Stalģene"

Valsts sociālās aprūpes centri (pieaugušajiem)

Tiesībsargs jau vairākus gadus par vienu no prioritātēm savā darbībā izvirza personu ar īpašām vajadzībām tiesību aizsardzību.¹⁶ Tieši tādēļ Tiesībsarga biroja pārstāvji regulāri apmeklē ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas. Vizīšu laikā īpaša uzmanība tiek pievērsta cilvēktiesību nodrošināšanas aspektiem un klientu tiesību ievērošanai. Vizītēs pēc vajadzības piedalās arī tiesībsarga pieaicināti jomas eksperti.¹⁷

¹⁶ Sk.: https://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/legacy/Tiesibsarga_2013_gada_zinojums_FINAL.pdf;
https://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/legacy/Tiesibsarga_gada_zinojums_%202014.pdf;
https://www.tiesibsargs.lv/uploads/content/1_5_88_1582118598.pdf

¹⁷ 2020. gadā tiesībsargs vizītēs kā ekspertus pieaicināja biedrības "Latvijas Kustības par neatkarīgu dzīvi" pārstāves un sertificētu psihiatru.

Diemžēl tiesībsargam arī 2020. gadā nācās konstatēt, ka personām ar ļoti smagiem attīstības traucējumiem vienīgais valsts piedāvātais pakalpojums ir institucionālā aprūpe. Savukārt pašvaldībās pieejamo sabiedrībā balstītu pakalpojumu klāsts ir ļoti ierobežots, to pieejamība ir ļoti atšķirīga, kā arī vairumā gadījumu tādi nav pieejami vispār un arī netiek plānoti tuvākajā nākotnē. Tāpat konstatējams, ka joprojām valsts līmenī netiek paredzēts tāds pakalpojums kā atbalsta persona, kas daudzām personām ar garīga rakstura traucējumiem ir būtisks priekšnoteikums pilnvērtīgai dzīvei sabiedrībā.

Lai aktualizētu situācijas nopietnību un veicinātu personu ar invaliditāti tiesību nodrošināšanu, tiesībsargs 2020. gada 13. oktobrī rīkoja preses konferenci un vērsās pie Ministru prezidenta, aicinot nodrošināt visā valsts teritorijā plašu sabiedrībā balstītu pakalpojumu klāstu, tai skaitā atbalsta personas pakalpojumu, paredzot tam arī valsts budžeta finansējumu.

2020. gadā tika veiktas piecas vizītes uz valsts sociālās aprūpes centriem:

- bez iepriekšēja brīdinājuma tika apmeklēti trīs labklājības ministra pakļautībā esošie valsts sociālās aprūpes centri, tas ir, VSAC "Zemgale" filiāle "Iecava", VSAC "Vidzeme" filiāle "Rūja" un VSAC "Latgale" filiāle "Litene". Vizīšu mērķis bija iepazīties ar vispārējiem sadzīves apstākļiem institūcijās, klientu tiesību uz privātās dzīves neaizskaramību ievērošanas jautājumiem, klientiem piedāvāto sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas pakalpojumu klāstu, kā arī deinstitutionalizācijas projekta īstenošanas gaitu. Ziņojumi par vizītēm "[Iecava](#)"; "[Rūja](#)"; "[Litene](#)";
- 2 vizītes, pamatojoties uz saņemtām sūdzībām par iespējamām klientu tiesību pārkāpumiem VSAC "Zemgale" filiālē "Ziedkalne" un VSAC "Rīga" filiālē "Ezerkrasti". Par šīm vizītēm tika sagatavotas atbildes iesniedzējiem.

2020. GADĀ APMEKLĒTI 5 VALSTS SOCIĀLĀS APRŪPES CENTRI (PIEAUGUŠAJIEM)

Vizītes datums	Vieta
25.02.2020.	VSAC "Zemgale" filiāle "Iecava"
16.07.2020.	VSAC "Zemgale" filiāle "Ziedkalne"
19.08.2020.	VSAC "Vidzeme" filiāle "Rūja"
04.09.2020.	VSAC "Rīga" filiāle "Ezerkrasti"
09.09.2020.	VSAC "Latgale" filiāle "Litene"

Internātskolas

2020. gadā tiesībsargs turpināja veikt izglītojošo darbu skolās, gan apmeklējot izglītības iestādes klātienē, gan vadot bērniem izglītojošas nodarbības tiešsaistē. *Sk. arī ziņojuma sadaļā "Sabiedrības informēšana".*

2020. GADĀ APMEKLĒTA 1 INTERNĀTSKOLA JEB SKOLA AR INTERNĀTU

Vizītes datums	Vieta
04.03.2020.	Lielplatones pamatskola – atbalsta centrs

Atskurbtuves

2020. gadā tika uzsākta situācijas izpēte attiecībā uz reibumā esošu personu ievietošanu atskurbšanas telpās bez viņu piekrišanas. Izpētes ietvaros Tiesībsarga biroja darbinieki apmeklēja telpas personu atskurbšanai Jelgavā, Rīgā, Ogrē un Cēsīs.

Minēto vizīšu laikā tika konstatēts, ka praksē nepastāv vienotas prasības atskurbšanas telpu ierīkošanai. Tādējādi Latvijā joprojām nav vienotas prakses vai normatīvo aktu bāzes, kas reglamentētu kārtību un nosacījumus reibumā esošu personu brīvības ierobežošanai.

2020. GADĀ APMEKLĒTAS 4 ATSKURBTUVES

Vizītes datums	Vieta
20.07.2020.	Jelgava
27.07.2020.	Rīga
28.07.2020.	Ogre
03.09.2020.	Cēsis

leslodzījuma vietas

2020. gadā Tiesībsarga biroja pārstāvji veica visaptverošu bērnu tiesību un interešu ievērošanas pārbaudi Cēsu Audzināšanas iestādē nepilngadīgajiem, par ko tika ierosināta pārbaudes lieta. Vizīšu laikā Tiesībsarga biroja pārstāvji veica pārrunas ar iestādes darbiniekiem, iepazīs ar atsevišķām bērnu personas lietām un sociālās rehabilitācijas lietām, kā arī veica anonīmu anketēšanu un pārrunas ar iestādē esošajiem bērniem un jauniešiem.

Pārbaudes lietas izskatīšanas rezultātā tika konstatētas nepilnības tiesiskajā regulējumā attiecībā uz bērnu ievietošanu disciplinārajā un sodu izolatorā. Vienlaikus tika konstatēti trūkumi tiesībsargājošo iestāžu darbībā, nesamērīgi ilgi turot bērnu policijas īslaicīgās aizturēšanas izolatorā procesuālo darbību veikšanai.

Atzinums pārbaudes lietā pieejams [šeit](#).

Papildu informāciju sk. arī šī ziņojuma sadaļā "Ieslodzīto personu tiesības".

2020. GADĀ BIJUŠAS 12 VIZĪTES CIETUMOS

Vizītes datums	Vieta
20.01.2020.	Rīgas Centrālcietums
21.01.2020.	Cēsu Audzināšanas iestāde nepilngadīgajiem
05.02.2020.	Daugavgrīvas cietums
12.03.2020.	Rīgas Centrālcietums
13.02.2020.	Cēsu Audzināšanas iestāde nepilngadīgajiem
11.03.2020., 30.06.2020.	Olaines cietums
07.07.2020.	Jelgavas cietums
04.08.2020.	Rīgas Centrālcietums
19.08.2020.	Valmieras cietums
26.08.2020., 03.09.2020.	Cēsu Audzināšanas iestāde nepilngadīgajiem

Rekomendāciju izpilde

2020. gada 31. janvārī tika veikta pēcpārbaudes vizīte Pļaviņu novada domes sociālās aprūpes centrā "Pļaviņas" par tiesībsarga 2018. gadā sniegto rekomendāciju izpildi. Secināms, ka no 13 sniegtajām rekomendācijām ir izpildītas 3, nav izpildītas 6 un vēl 4 rekomendācijas ir izpildītas daļēji. Pilns ziņojuma teksts un atbildīgo institūciju sniegtās atbildes ir pieejamas [šeit](#).

2020. gada 16. jūnijā tika veikta pēcpārbaude biedrības "Dzintarkrasta serviss" SAC "Liepa" par tiesībsarga 2017. gadā sniegto rekomendāciju izpildi. Secināms, ka no 12 rekomendācijām ir izpildītas 2, nav izpildītas 8 un 2 rekomendācijas ir izpildītas daļēji.

Pilns ziņojuma teksts un atbildīgo institūciju sniegtās atbildes ir pieejamas [šeit](#).

2020. gada 30. jūlijā tika veikta pēcpārbaudes vizīte VSIA "Piejūras slimnīca" par tiesībsarga 2017. gadā sniegto rekomendāciju izpildi. Secināms, ka tiesībsarga ieteikumi lielākoties ir ņemti vērā. Ziņojums ir pieejams [šeit](#).

STARPTAUTISKĀ SADARBĪBA

STARPTAUTISKĀ SADARBĪBA

2020. gadā Tiesībsarga biroja pārstāvji ir piedalījušies dažādos starptautisko sadarbības partneru organizētajos tiešsaistes un klātienēs pasākumos. Piemēram: 15. oktobrī Tiesībsarga biroja pārstāvis piedalījās Austrijas Eiropas un starptautisko lietu ministrijas organizētās konferences "Cilvēku tirdzniecība korona vīrusa laikos" 4. seminārā "Koronavīrusa krīze un upuru atbalsts: ietekme uz cilvēku tirdzniecībā cietušām personām un paaugstināti ekspluatācijas riski"; 3. decembrī FReM III projekta ietvaros Tiesībsarga biroja pārstāvis piedalījās ICMPD organizētās tiešsaistes apmācībās kā piespiedu izraidīšanas novērotājs ar īpašu fokusu uz bērnu tiesībām; 4. decembrī – projekta FLOW ietvaros organizētā konferencē "Darbaspēka tirdzniecības atklāšana un izmeklēšana – daudznozaru sadarbības stiprināšana"; 14. decembrī Tiesībsarga biroja pārstāvji piedalījās tiešsaistes sanāksmē ar Cilvēku tirdzniecības apkarošanas ekspertu grupu (GRETA), kuras ietvaros tika diskutēti un apspriesti dažādi jautājumi saistībā ar Eiropas Padomes Konvencijas par cīņu pret cilvēku tirdzniecību īstenošanas Latvijā trešās kārtas valsts novērtēšanas vizīti.

Papildus jau minētajam 2020. gada sākumā, 27.-28. janvārī, Tiesībsarga biroja pārstāvis Trīrē piedalījās ERA (*The Academy of European Law*) rīkotajā klātienēs seminārā "EU Gender Equality Law"; 1. decembrī Tiesībsarga biroja pārstāvji piedalījās *Equinet* Webinārā: *Engagement with UN mechanisms, focusing on the Universal Periodic Review*, visbeidzot, 14. decembrī – dalība Vācijas tieslietu un patērētāju aizsardzības ministrijas un ES Pamattiesību aģentūras kopīgi rīkotajā konferencē "Doing it the European way: protecting fundamental rights in an era of artificial intelligence".

2020. gadā kā īpaši nozīmīgs ir fakts, ka decembrī Tiesībsarga birojs veica akreditācijas procesu ANO Nacionālo cilvēktiesību aizsardzības institūciju Starptautiskās koordinēšanas komitejas (*The International Coordinating Committee for National Human Rights Institutions jeb ICC*) Akreditācijas apakškomitejā. Akreditācijas process norādītajā cilvēktiesību institūcijā Tiesībsarga birojam bija nepieciešams, lai saņemtu augstāko starptautiski atzīto novērtējumu par organizācijas atbilstību nacionālo cilvēktiesību institūciju starptautiskajiem standartiem.

FINANŠU RESURSI UN IESTĀDES DARBĪBAS REZULTĀTI

FINANŠU RESURSI UN IESTĀDES DARBĪBAS REZULTĀTI

Valsts budžeta finansējums un tā izlietojums

Tiesībsarga biroja darbības jomu – privātpersonu cilvēktiesību aizsardzību – finansē no valsts budžeta programmas 01.00.00 "Tiesībsarga birojs". Programmas mērķis ir veicināt cilvēktiesību aizsardzību un sekmēt, lai valsts vara tiktu īstenota tiesiski, lietderīgi un saskaņā ar labas pārvaldības principu, kā arī atbilstoši Latvijas Republikas Satversmei un Latvijai saistošajiem starptautiskajiem līgumiem.

Galvenās aktivitātes:

1. pieņemt un izskatīt privātpersonu iesniegumus;
2. ierosināt pārbaudes lietas apstākļu noskaidrošanai;
3. pieprasīt, lai iestādes savas kompetences ietvaros un likumā paredzētajos termiņos noskaidro nepieciešamos lietas apstākļus un par tiem informē tiesībsargu;
4. izskatot pārbaudes lietu, sniegt iestādei ieteikumus un atzinumus par tās darbības tiesiskumu, lietderību un labas pārvaldības principa ievērošanu;
5. Tiesībsarga likumā noteiktajā kārtībā risināt strīdus starp privātpersonām un iestādēm, kā arī ar cilvēktiesībām saistītus strīdus starp privātpersonām;
6. veicināt izlīgumu starp strīda pusēm;
7. risinot strīdus cilvēktiesību jautājumos, sniegt privātpersonām atzinumus un ieteikumus cilvēktiesību pārkāpumu novēršanai;
8. sniegt Saeimai, Ministru kabinetam, pašvaldībām un citām iestādēm ieteikumus attiecībā uz tiesību aktu izdošanu vai grozīšanu;
9. sniegt personām konsultācijas cilvēktiesību jautājumos;
10. veikt pētījumus un analizēt situāciju cilvēktiesību jomā, kā arī sniegt atzinumus par aktuāliem cilvēktiesību jautājumiem;
11. regulāri un sistemātiski apmeklēt iestādes, kurās personām tiek vai varētu tikt ierobežota/atņemta brīvība.

PĀRSKATS PAR FINANSIĀLAJIEM RĀDĪTĀJIEM 2020. GADĀ (EIRO)

Finansiālie rādītāji	Iepriekšējā gadā (faktiskā izpilde)	Pārskata gadā	
		apstiprināts likumā	faktiskā izpilde
Finanšu resursi izdevumu segšanai (kopā):	1 538 953	1 570 195	1 541 111
dotācijas	1 535 763	1 564 931	1 541 079
maksas pakalpojumi un citi pašu ieņēmumi	3 190	5 264	32
ārvalstu finanšu palīdzība	0	0	0
ziedojumi un dāvinājumi	0	0	0
Izdevumi (kopā):	1 538 953	1 570 195	1 541 103
uzturēšanas izdevumi (kopā)	1 503 748	1 570 195	1 503 416
kārtējie izdevumi	1 492 185	1 558 024	1 491 245
procentu izdevumi	0	0	0
subsīdijas, dotācijas un sociālie pabalsti	0	0	0
kārtējie maksājumi Eiropas Kopienas budžetā un starptautiskā sadarbība	11 563	12 171	12 171
uzturēšanas izdevumu transferti	0	0	0
izdevumi kapitālieguldījumiem	35 205	0	37 687

2020. gadā plānotais valsts budžeta finansējums bija 1,57 miljoni eiro, bet pārskata perioda faktiskā izpilde – 1,54 miljoni eiro. 2020. gadam papildus tika piešķirts finansējums prioritārajiem pasākumiem 67,9 tūkst. eiro apmērā, tai skaitā Tiesībsarga biroja kapacitātes stiprināšanai.

Saistībā ar Covid-19 infekcijas izplatību un ārkārtējās situācijas laikā noteiktiem ierobežojumiem tika samazināti izdevumi komandējumiem un darba braucieniem, daļu šī finansējuma (5,4 tūkst. eiro) pārdalot uz budžeta programmu 02.00.00 "Līdzekļi neparedzētiem gadījumiem", bet daļu (37,7 tūkst. eiro) novirzot datortehnikas, videokonferenču tehnikas un dezinfekcijas iekārtas iegādei. Gada beigās slēgti pamatbudžeta asinājumi 18,5 tūkst. eiro apmērā.

TIESĪBSARGA BIROJA DARBĪBAS REZULTATĪVIE RĀDĪTĀJI 2020. GADĀ

Rezultatīvais rādītājs	Pārskata perioda plāns	Pārskata perioda plāna izpilde
<i>Darbības rezultāts: informēta sabiedrība un savlaicīgi novērsti pārkāpumi</i>		
Organizētas pārbaudes valsts un pašvaldību institūcijās (slēgtā un daļēji slēgtā tipa iestādēs, bāriņtiesās, izglītības iestādēs u.tml.)	80	104
Organizēti izglītojošie semināri, diskusijas un citi pasākumi	45	72
Dalība citu institūciju organizētajos pasākumos – lekcijas par tiesībsarga kompetences jautājumiem	50	145
Sagatavotas publikācijas medijos	4 000	4 887
<i>Darbības rezultāts: ievērots labas pārvaldības princips</i>		
Sniegti atzinumi Satversmes tiesai	15	30
Sniegti atzinumi valsts institūcijām par tiesību aktu projektiem	45	38
Dalība darba grupās un komisijās	100	102
<i>Darbības rezultāts: tiesībsarga politikas īstenošana</i>		
Saņemti (izskatīti) iesniegumi	1 900	1 617
Sagatavotas atbildes uz iesniegumiem	1 800	1 287
Atbildes uz iesniegumiem, neierosinot pārbaudes lietas*	500	850
Uz iesnieguma pamata ierosinātas pārbaudes lietas	70	51
Sagatavotas atbildes e-pastā par Tiesībsarga biroja kompetences jautājumiem	700	1 209
Sniegtas mutvārdu konsultācijas:	7 000	4 135
klātienē	2 000	251
telefoniski	5 000	3 884
Pēc tiesībsarga iniciatīvas ierosinātas pārbaudes lietas	10	5
Veiktas izraidāmo ārzemnieku aptaujas	70	5

* Precizēta darbības rezultāta "Sagatavoti atteikumi uz iesniegumiem" redakcija

PRIORITĀRAJEM PASĀKUMIEM PIEŠĪRTAIS PAPILDU FINANSĒJUMS

- 1. Fizisko personu datu aizsardzībai – 9 003 eiro** apmērā, lai veiktu apmaksu par datu aizsardzības speciālista sniegtajiem pakalpojumiem un nodrošinātu Eiropas Parlamenta un Padomes Regulas (ES) 2016/679 prasības par fizisko personu aizsardzību attiecībā uz personas datu apstrādi un šādu datu brīvu apriti piemērošanu ar 2018. gada 25. maiju (Ministru kabineta 2019. gada 8. februāra sēdes prot. Nr. 6, 1. § 3. punkts);
- 2. Tiesībsarga biroja kapacitātes stiprināšana – 58 925 eiro** apmērā, lai pilnveidotu Tiesībsarga biroja spējas efektīvāk un kvalitatīvāk veikt privātpersonu cilvēktiesību aizsardzību (Ministru kabineta 2019. gada 17. septembra sēdes prot. Nr. 42, 34. § 2. punkts).

Tiesībsarga birojs kopā ar sadarbības partneri – Valsts robežsardzi 2020. gadā turpināja projekta “Efektīva novērošanas procesa realizēšana (1. posms)” (Nr. TSB/PMIF/2018/1) īstenošanu.

Projekta aktivitātēm 2020. gadā budžeta programmā 70.18.00 “Iekšējās drošības un Patvēruma, migrācijas un integrācijas fondu projektu un pasākumu īstenošana (2014-2020)” Tiesībsarga birojam tika piešķirts finansējums 52 136 eiro apmērā. No gadam plānotā finansējuma tika apgūti 51 989 eiro jeb 99,7 %.

Projekta “Efektīva novērošanas un izraidīšanas procesa realizēšana (1. posms)” ietvaros tiek īstenoti vairāki pasākumi ar detalizētu aktivitāšu plānu un laika grafiku šādās jomās:

- 1) piespiedu izraidīšanas novērotāju un Valsts robežsardzes amatpersonu zināšanu stiprināšana par aktuālākajiem cilvēktiesību standartiem ārzemnieku piespiedu izraidīšanas jomā;
- 2) cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanas procedūru pilnveidošana izraidīšanas procesā;
- 3) nepilngadīgo bērnu, kuri ceļo bez pavadības, tiesību nodrošināšana izraidīšanas procesā.

POLITIKAS UN DARBĪBAS REZULTĀTU IZPILDES ANALĪZE

Politikas mērķis: aizsargātas cilvēktiesības, mazināta diskriminācija, sekmēta valsts varas tiesiska, lietderīga un labas pārvaldības principam atbilstoša īstenošana
(Tiesībsarga likums)

Politikas rezultatīvie rādītāji	Attīstības plānošanas dokumenti vai normatīvie akti	Faktiskā vērtība (2019)	Plānotā vērtība (2023)
Tiesībsarga biroja novērtējums Nacionālo cilvēktiesību institūciju Starptautiskajā koordinēšanas komitejā (ICC), statuss atbilstoši Parīzes principiem*	Tiesībsarga biroja stratēģija	1	1

* Statuss atbilstoši Parīzes principiem, kur 1 = A (nacionālā institūcija pilnībā atbilst Parīzes principu kritērijiem), 2 = B (daļēji atbilst), 3 = C (atbilst atsevišķiem Parīzes principu kritērijiem), 4 = statuss nav piešķirts, jo neatbilst Parīzes principu kritērijiem.

RAKSTUROJOŠĀKIE DARBĪBAS REZULTĀTĪVIE RĀDĪTĀJI

	2019. (izpilde)	2020. (izpilde)	2021. projekts	2022. prognoze	2023. prognoze
Tiesībsarga rekomendāciju izpilde,%	89,0	82,9	72	72	72
<i>Apkalpoto klientu dinamikas indekss (bāzes vērtība 1,0 ar 8 727 klientiem; sasniedzamā vērtība - 1,1 ar 9 600 klientiem)</i>	1,0	1,0	1,1	1,1	1,1

KVALITĀTES RĀDĪTĀJI

	2019. (izpilde)	2020. (izpilde)	2021. projekts	2022. prognoze	2023. prognoze
Sabiedrības uzticības reitings, punkti	24,3	35,9	25	25	25
<i>(Ar “+” pozitīvs vērtējums, ar “-” negatīvs vērtējums, veicot iedzīvotāju aptauju), (SKDS/Neatkarīgā pētījuma dati)</i>					
Satversmes tiesā apmierinātie prasījumi, %	100	100	94	94	94

PERSONĀLS

PERSONĀLS

7

Pieņemti

5

Atlaisti

0,2

Personāla mainības
koeficients

SADALĪJUMS PA DZIMUMA GRUPĀM

(uz 2020. gada 31. decembri)

7

Vīrieši

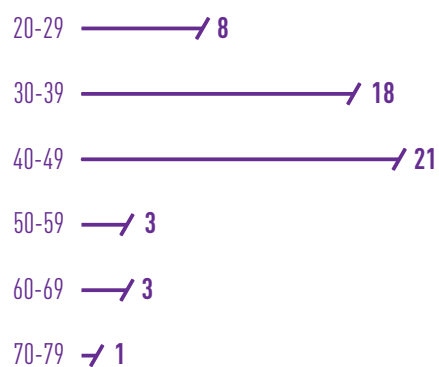

47

Sievietes

SADALĪJUMS PA VECUMA GRUPĀM

(uz 2020. gada 31. decembri)

NODARBINĀTĪBAS JOMAS

(uz 2020. gada 31. decembri)

38

(t.sk. prevencija – 4)

Juridiskā analīze
un konsultēšana

6

Komunikācija un
starptautiskā sadarbība

8

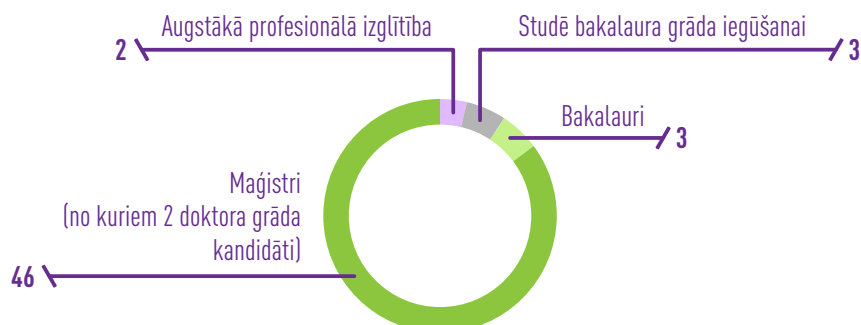
Administrēšana,
dokumentu pārvaldība,
personāla un finanšu vadība

2

Apgāde un
apsaimniekošana

IZGLĪTĪBAS GRUPAS

(uz 2020. gada 31. decembri)

KOPSAVILKUMS

KOPSAVILKUMS

Līdzīgi kā citās jomās, Covid-19 pandēmija ir atstājusi ietekmi arī uz Tiesībsarga birojā 2020. gadā saņemto jautājumu un sūdzību raksturu. Jebkuri valdības pieņemtie lēmumi un paziņojumi Covid-19 infekcijas ierobežošanas nolūkā teju tajā pat brīdī atspoguļojās Tiesībsarga biroja e-pasta jautājumu un iesniegumu saturā. Tiesībsargs rūpīgi sekoja līdzi, lai personu tiesību ierobežojumi būtu samērīgi un netiktu noteikti nesamērīgi ilgi. Sevišķa uzmanība tika pievērsta precīzai, savlaicīgai un cilvēktiesību principiem atbilstoši sabiedrības tiesību uz informācijas pieejamību nodrošināšanai, kā arī īpaši aizsargājamo sabiedrības grupu tiesību nodrošināšanai.

Tiesībsarga vērtējumā, šobrīd var izdarīt diezgan skaidrus secinājumus, ka parlaments un valdība nebija gatavi krīzes situācijai. Lai arī sākotnēji bija vērojams pārliecinošs pragmatisms epidemioloģiskās situācijas monitorēšanā un uzraudzībā, daudz sliktāk klājās ar skaidras, saprotamas, objektīvas un savlaicīgas informācijas nodošanu sabiedrībai, turklāt dažādos formātos, lai tā sasniedz visas sabiedrības grupas, tai skaitā, piemēram, personas ar redzes un dzirdes grūtībām vai personas, kas informāciju iegūst ar sociālo mediju starpniecību. Vērotājam no malas radās iespaids, ka valdībai nav skaidra plāna, kāda rīcība sagaidāma pie konkrēta saslimušo skaita, vai un kā tiks nodrošināta veselības aprūpes pieejamība, kādi atbalsta pasākumi būs pieejami, ja tiek ierobežota saimnieciskā darbība, u.tml.

Bez Covid-19 iniciētajām sūdzībām pārskata periodā tiesībsargs saņēmis arī daudz citu iesniegumu, kuru tematika jau izgaismojusies arī iepriekšējos gados. Piemēram, vērtējot Tiesībsarga birojā saņemto šo personu sūdzību raksturu kopumā, jāatzīmē, ka cilvēki ar invaliditāti visvairāk sūdzējušies par nepietiekamo sociālo atbalstu, niecīgiem pabalstiem un pensijām, nepareizi noteiktu invaliditātes grupu, vides pieejamību un mājokļa pielāgošanu. Savukārt attiecībā uz cilvēkiem ar garīga rakstura traucējumiem tiesībsargs arvien uzsver nepieciešamību pievērst lielāku atbildīgo institūciju uzmanību aizgādības jautājumiem, ikviena cilvēka tiesībām dzīvot sabiedrībā, mērķtiecīgi mazinot institucionālo aprūpi un veicinot sabiedrībā balstītu pakalpojumu daudzveidību un attīstību.

Tiesībsarga biroja pārstāvju novērojumi, regulāri apmeklējot ilgstošas sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijas, liecina, ka vairums apmeklēto valsts sociālās aprūpes centru ir paplašinājušies, tajos tiek ieguldīti apjomīgi valsts budžeta līdzekļi, tādējādi tiek spēcīnāta institucionālā aprūpe, kas ir pretēji deinstitutionalizācijas mērķim un būtībai.

Tiesību uz darbu kontekstā visvairāk iesniegumu saņemts par nevienlīdzīgu un netaisnīgu attieksmi darba vidē, iespējamu darba devēja un kolēģu īstenotu psiholoģisko teroru. Pārskata periodā tiesībsargs sniedzis vairākus viedokļus par aizliegumu ieņemt noteiktus amatus saistībā ar iepriekš izdarītu noziedzīgu nodarījumu.

Pārskata perioda norises liecina, ka aizvien liels skaits sūdzību tiek saņemts arī par iespējamu nevienlīdzīgu attieksmi darba vidē, kas liecina, ka pieaugusi darbinieku informētība par savām tiesībām un drosmē vērsties pēc palīdzības. Sieviešu un vīriešu vienlīdzīgu tiesību un iespēju nodrošināšanā valstī ir daudz panākts, tomēr joprojām ir jomas, kurās nepieciešams integrēt dzimumu līdztiesību. Par to liecina, piemēram, uz dzimumu balstīta vardarbība, dažādi stereotipi.

Pārskata periodā par tiesību uz taisnīgu tiesu nodrošināšanas aspektiem kopumā saņemti 328 iesniegumi, kas ir salīdzinoši vairāk nekā iepriekšējā gadā, kad tika saņemti 282 iesniegumi. Iedzīvotāju vērsšanās pie tiesībsarga un iebildumi par amatpersonu pieņemtajiem lēmumiem vai rīcību pēc būtības pirmstiesas procesā zināmā mērā var norādīt uz zemo uzticības līmeni uzraugošajām institūcijām vai sabiedrības šaubām par to darbības efektivitāti.

Vēl aizvien iesniedzēji bieži lūdz arī sniegt informāciju par viņu tiesību un interešu aizsardzības iespējām, kā arī izsaka sūdzības par aizstāvjiem un viņu darba kvalitāti. Tādējādi no saņemto iesniegumu rakstura un satura var izdarīt secinājumu par dažādos procesos iesaistīto personu nepietiekamo informētību par savām tiesībām un to aizsardzības iespējām, tostarp tiesībām saņemt kvalitatīvu juridisko palīdzību. Nav šaubu, ka ārkārtējās situācijas izsludināšana valstī ir ietekmējusi arī tiesu darbu, kā rezultātā atsevišķās situācijās arī tiesībsargs ir vērtējis personu tiesību uz taisnīgu tiesu garantiju ievērošanu tieši šajā periodā. Tāpat vēl aizvien tiek saņemti signāli par tiesas pieejamības ierobežojumiem, nesamērīgi ilgiem lietu izskatīšanas termiņiem, kā arī bez ievēribas nevar atstāt faktu, ka 2020. gadā ir pieaudzis tādu iesniegumu skaits, kuros personas izsaka neapmierinātību ar tiesas nolēmumus ietverto argumentāciju un nolēmuma izpildes aspektiem.

2020. gadā tiesībsargs apzināja situāciju par iedzīvotāju iespējām saņemt juridisko palīdzību administratīvajā procesā iestādē un tiesā. Pētījuma rezultāti liek secināt, ka iedzīvotāji, kuriem šī palīdzība pēc būtības varētu būt nepieciešama, par tās saņemšanas iespēju un kārtību nav pietiekami informēti. Turklāt iestādes un tiesas nav formulējušas sarežģītas administratīvās lietas kritērijus, kas pieļauj iestāžu plašu rīcības brīvību likuma piemērošanā un personai var kļūt par nepārvaramu šķērslī juridiskās palīdzības saņemšanai administratīvajā procesā iestādē un tiesā.

2020. gadā joprojām liels skaits jautājumu un sūdzību tika saņemts arī par tiesu nolēmumu izpildi. Piemēram, personas savos iesniegumos vērs tiesībsarga uzmanību uz to, ka, lai gan tiesu izpildītājs no savas puses ir izdarījis visu, tomēr tāpat ilgstoši netiek izpildīts tiesas nolēmums par parāda piedziņu, kā rezultātā netiek gūts apmierinājums no tiesas piespriedē. Tiesībsargs uzskata, ka valstij ir pienākums gādāt par tādu nolēmumu izpildes sistēmu, kas pēc savas būtības ir efektīva ne tikai normatīvajā regulējumā, bet arī piemērošanas praksē. Turklāt pasākumiem, ar ko tiek nodrošināta piespiedu izpilde, ir jābūt tādiem, kas mērķi par efektīvu sprieduma izpildi padara reāli īstenojamo.

Tendence nolēmumu izpildes jomā, ar ko tiesībsargs turpināja saskarties 2020. gadā, ir arī parādnieku izteiktās sūdzības par tiesu izpildītāju rīcību, vērsot piedziņu uz viņu ienākumiem, nesaglabājot likumā noteiktos naudas līdzekļus vai vērsot piedziņu uz summām, uz kurām nevar tikt vērsta piedziņa. Lai gan tiesībsargs sadarībā ar Latvijas Zvērinātu tiesu izpildītāju padomi jau iepriekš ir aktīvi iesaistījies šīs problēmas risināšanā, veicot gan izpēti, gan organizējot dažādas diskusijas, tās aktualitāte paliek nemainīga. Izvērtējot saņemtos iesniegumus, tiesībsargs joprojām konstatē, ka minētās problēmas visbiežāk rodas tādēļ, ka pats parādnieks aktīvi nelīdzdarbojas izpildes procesā un neizpilda sev ar likumu uzlikto pienākumu informēt tiesu izpildītāju par savu mantisko stāvokli.

2020. gadā iedzīvotāji vērsās pie tiesībsarga arī par dažādām privātās dzīves tēmām, tostarp privātās dzīves ierobežojumiem pandēmijas ietekmē. Daudz jautājumu tika uzdots par personas datu aizsardzību. Tika saņemtas sūdzības par to, ka bez personu piekrišanas sociālajos tīklos ir publicētas fotogrāfijas un videomateriāli, kuros tās ir redzamas. Tika aktualizēta tēma par "tiesībām tikt aizmirstam" Vispārīgās datu aizsardzības regulas izpratnē.

2020. gads valstī iezīmējās ar plašām dezinformācijas izpausmēm, kuras galvenokārt bija saistītas ar Covid-19 pandēmiju un tās radītajiem ierobežojumiem. Tāpat, salīdzinot ar iepriekšējiem gadiem, tiesībsargs pārskata periodā novēroja krietni vairāk gadījumu, kad tika izteikta naida runa pret personām ar citu ādas krāsu un etnisko izcelsmi, kā arī seksuālajām minoritātēm. Vairākos gadījumos par šiem izteikumiem tiesībsargs vērsās tiesībsargājošās iestādēs.

Savukārt saistībā ar tiesībām uz īpašumu pārskata periodā iedzīvotāji lielākoties vērsušies pie tiesībsarga individuālu aizskārumu gadījumos, bet daudzdzīvokļu namu īpašnieki sūdzējušies par mājas apsaimniekotāja rīcību. Aizvien tiek pausts sašutums par valsts nespēju rast tainīgu risinājumu dalītā īpašuma problemātikai u.c.

Pārskata gads atzīstams par teju vēsturisku sociālās drošības jomā. Kā iepriekšējo gadu darba augļi pārskata gads iezīmējās ar četriem nozīmīgiem Satversmes tiesas nolēmumiem par minimālo ienākumu atbilstību Satversmei. Teju visos spriedumos Satversmes tiesa atzina, ka sociālā drošība ir tik svarīgs jautājums, ka tas principu līmenī ir jāizlemj pašam likumdevējam. Tāpat tiesa norādīja, ka jebkuriem apmēriem ir jābūt noteiktiem ar konkrētu mērķi un pamatotiem ar empīriskiem un zinātniskiem aprēķiniem atbilstoši ekonomiskajai situācijai valstī. Līdz ar to turpmāk vairs nav iespējams minimālā atbalsta apmērus noteikt politiskās vienošanās ceļā, tiem ir jābūt pamatotiem ar loģiskiem apsvērumiem, nodrošinot ikvienam tādu dzīves līmeni, kas atbilst cilvēka cieņai.

Tiesībsargs pārskata periodā noslēdza arī izpēti par bezpajumtniecību Latvijā un tās iespējamiem apmēriem, kā arī apkopoja pašvaldību skatījumu par problēmsituācijas iespējamiem risinājumiem. Jāsecina, ka pārlicinoši lielākā daļa pašvaldību neveic bezpajumtnieku atsevišķu uzskaiti, dati pārsvarā tiek iegūti, izejot no patversmes pakalpojumu saņēmušo personu skaita.

Saistībā ar tiesībām dzīvot labvēlīgā vidē tiesībsargs secina, ka iedzīvotāji pievērs arvien lielāku uzmanību apkārt notiekošajam un videi, kurā tie dzīvo, tai skaitā tiesībsargs turpināja saņemt sūdzības par tiesiskā mehānisma trūkumu personu tiesību aizsardzībai sadzīviskas trokšņošanas gadījumos. Praksē policija ir bezspēcīga pret trokšņotāju izdarībām, līdz ar to iedzīvotāju tiesības uz naktsmieru (labvēlīgu vidi) vispār nav aizsargātas. Ņemot vērā to iedzīvotāju skaitu, kas gadiem lūdz risinājumu šai problēmai, turpmāka vilcināšanās ieviest saprātīgu tiesisko regulējumu, kas aizsargātu iedzīvotāju tiesības uz naktsmieru, nav pieļaujama.

Attiecībā uz bērnu un jauniešu tiesību jomu diemžēl jānorāda, ka 2020. gads pagāja bērnu tiesību aizsardzības sistēmas reformas gaidās. Tā tika reducēta uz institucionālu pārveidi – institūciju nosaukumu maiņu un funkcionālās padotības *pārbrīdi*, taču pārmaiņas pēc būtības nav notikušas. Tiesībsarga ieskatā, bērnu tiesību aizsardzības sistēmas institucionālajai reformai ir ejams tikai viens ceļš – tas ir risinājums, kas jau ir aprobēts un darbojas visās attīstītajās pasaules valstīs. Proti, bāriņtiesu lēmumu pieņemšanas funkcija aizgādības un aizbildnības jautājumos ir jānodod tiesām. Bāriņtiesas pieņem juridiski saistošus lēmumus ar juridiskām sekām, kas pamatoti ar Civillikuma Ģimenes tiesību daļas normām un ierobežo cilvēka pamattiesības – tiesības uz privāto un ģimenes dzīvi. Tas, ka Latvijā bērnu likteņus lemj tiesu varai nepiederīgas institūcijas – bāriņtiesas, dažkārt robežojas ar tiesisko nihilismu. Latvijā tiesu pārklājums ir optimāls, tomēr, iespējams, būtu nepieciešams papildināt tiesnešu skaitu, kuri ir specializējušies tikai bērnu tiesību aizsardzības un ģimenes tiesību lietās.

Bērnu un jauniešu tiesību jomā aizvadītajā gadā iesniegumu skaits nav mainījies. Saņemti 1 009 iesniegumi (2019. gadā – 964), no tiem 764 – klātienē, telefoniski un elektroniski sniegtas konsultācijas. Iesniedzēji visbiežāk vērsušies pie tiesībsarga par tādām tēmām kā saskarsmes tiesību īstenošana, aizgādības tiesību pārtraukšana/atjaunošana un tiesības uz izglītību. Piemēram, vislielākais iesniegumu skaits bērnu tiesību jomā ir par grūtībām īstenot saskarsmi un izpildīt tiesas nolēmumus saskarsmes lietās.

Arī bāreņu un bez vecāku gādības palikušo bērnu tiesību nodrošināšana ilgstoši atrodas tiesībsarga redzeslokā. Saskaņā ar pieejamo statistiku 2020. gada 31. decembrī Latvijā ārpusģimenes aprūpē atradās 6 252 bērni, no tiem 621 bērnam aprūpe un audzināšana tiek īstenota ilgstošās sociālās aprūpes un sociālās rehabilitācijas institūcijās. Statistikas dati liecina, ka bērnu skaits ārpusģimenes aprūpē pakāpeniski samazinās, tomēr aizvien ir bērni, kas iestādēs dzīvo ilgstoši, tas ir, vairākus gadus.

Lai apzinātu bērnu tiesību nodrošināšanas faktisko situāciju bērnu aprūpes iestādēs, Tiesībsarga biroja darbinieki 2020. gadā veica plānotas vizītes uz Latvijas pašvaldību bērnu aprūpes iestādēm. Tiesībsargs atzinīgi vērtē vairāku pašvaldību paveikto, lai veicinātu ģimeniskai videi pietuvinātu pakalpojumu izveidi. Tāpat atzinīgi vērtējams, ka vairumā no apmeklētajām iestādēm ievērojami samazinājies bērnu skaits. Tas nodrošina dzīvošanu mazākās grupās, kā arī bērniem ir iespēja saņemt nepieciešamo atbalstu no iestādes darbiniekiem. Tomēr vienlaikus tika konstatēts, ka vairākās iestādēs joprojām nav izpratnes par bērniem nepieciešamo sociālo rehabilitāciju, kā arī trūkst speciālistu, lai pilnvērtīgi nodrošinātu bērnu vajadzības.

Tiesībsarga īpašas uzmanības lokā ir ne tikai gados jaunākās, bet arī vecākās paaudzes cilvēku tiesību aizsardzība. Gados vecākiem cilvēkiem ir tieši tādas pašas tiesības kā visiem pārējiem, taču, kad runa ir par šo tiesību īstenošanu, nereti viņiem nākas saskarties ar daudzām problēmām, īpaši gadījumos, ja dzīve aizrit sociālās aprūpes centros jeb veco ļaužu pensionātos. Tāpēc, lai pārliecinātos par vecāka gadagājuma cilvēku tiesību ievērošanu, 2020. gadā vairākkārt tika apmeklēti veco ļaužu pensionāti.

Labas pārvaldības aspektā pārskata periodā sūdzības lielākoties saņemtas par iestāžu pieņemtiem lēmumiem, konkrētas rīcības nepareizību vai tiesiskumu, atbildes vai informācijas nesniegšanu. Vairumā gadījumu labas pārvaldības principa pārkāpums neapstiprinās, vairāk gan konstatējams savstarpējās komunikācijas trūkums. Atsevišķos gadījumos redzams, ka iestādes nav pietiekami komunicējušas vai izskaidrojušas iedzīvotājam savu rīcību vai lēmumus.

Jāatgādina, ka 2018. gada 1. martā Tiesībsarga birojā tika izveidota jauna struktūrvienība – Prevencijas daļa, kuras galvenais uzdevums ir regulāri apmeklēt iestādes, kurās personām ir vai varētu būt ierobežota brīvība. Īstenojot preventīvā mehānisma funkciju, 2020. gadā kopumā notika 40 šādas vizītes iestādēs, tostarp ieslodzījuma vietās.

Ieslodzījumā esošās personas atrodas absolūtā valsts pakļautībā un līdz ar to arī tās aizsardzībā. Lai kāda iemesla dēļ persona atrastos ieslodzījumā, valsts ir atbildīga, lai ieslodzījuma apstākļi un izturēšanās neradītu papildu grūtības un ierobežojumus, tie nedrīkst pārsniegt ar ieslodzījuma faktu neizbēgami saistīto ciešanu sliekšni. Līdz ar to arī tiesībsargs šo personu aizsardzībai pievērš būtisku uzmanību. Būtiski, ka pārskata gadā vairums iesniegumu ir saņemti no lielākajām Latvijas ieslodzījuma vietām – Daugavgrīvas cietuma un Rīgas Centrālcietuma, turklāt lielākā daļa no tiem ir saistīti ar sadzīviska rakstura jautājumiem. Tas nešaubīgi liecina, ka cietumu infrastruktūra joprojām nav atbilstoša cilvēka cienīgas brīvības atņemšanas soda/apcietinājuma izpildes nodrošināšanai, ko tiesībsargs ir arī aktualizējis valdībā.

2020. gadā tika uzsākta situācijas izpēte arī attiecībā uz reibumā esošu personu ievietošanu atskurbšanas telpās bez viņu piekrišanas. Izpētes ietvaros Tiesībsarga biroja darbinieki apmeklēja telpas personu atskurbšanai, un tika konstatēts, ka praksē nepastāv vienotas prasības atskurbšanas telpu ierīkošanai. Tādējādi Latvijā joprojām nav vienotas prakses vai normatīvo aktu bāzes, kas reglamentētu kārtību un nosacījumus reibumā esošu personu brīvības ierobežošanai.

2020. gads Tiesībsarga birojam aizritēja aktīvā darbā, lai uzlabotu un stiprinātu arī cilvēku tirdzniecības novēršanā iesaistīto amatpersonu zināšanas un izpratni par cilvēku tirdzniecības fenomenu, tā formām, cēloņiem un upuru atpazīšanu un aizsardzību. Pārskata perioda ietvaros tika sniegti visaptveroši vēstījumi un priekšlikumi par nepieciešamajiem pasākumiem cilvēku tirdzniecības novēršanā un apkarošanā, kā arī informēta sabiedrība par situācijām, kurās ir nepieciešams uzmanīties, lai Covid-19 pandēmijas laikā nekļūtu par cilvēku tirdzniecības upuri.

Tāpat tiesībsargs nāca klajā ar iniciatīvām par nepieciešamajiem uzlabojumiem un grozījumiem normatīvajā regulējumā attiecībā uz cilvēku tirdzniecības novēršanu un prostitūcijas ierobežošanu. Tiesībsarga ieskatā, valstī pašlaik nav izstrādāts skaidrs un visām iesaistītajām pusēm saprotams rīcības modelis cilvēku tirdzniecības upuru atpazīšanā, kā arī efektīvs mehānisms informācijas nodošanā un apmaiņā starp valsts iestādēm un sociālo pakalpojumu sniedzējiem. Tāpēc tiesībsargs uzskata, ka cilvēku tirdzniecības novēršanas jomā ir nepieciešams pilnveidot normatīvo regulējumu un izstrādāt vienu visaptverošu un koordinējošu likumu, kas precīzi noteiktu, kam un kā ir jādarbojas, kā arī tajā būtu iestrādāti pamatprincipi un jēdzieni, kā arī kritēriji, kas jāņem vērā jebkurā iespējamā cilvēku tirdzniecības gadījumā.

2020. gadā turpinājās Tiesībsarga biroja starptautiskā sadarbība, bet kā īpaši nozīmīgs ir fakts, ka decembrī Tiesībsarga birojs veica akreditācijas procesu ANO Nacionālo cilvēktiesību aizsardzības institūciju Starptautiskās koordinēšanas komitejas Akreditācijas apakškomitejā. Akreditācijas process norādītajā cilvēktiesību institūcijā Tiesībsarga birojam bija nepieciešams, lai atkārtoti saņemtu augstāko starptautiski atzīto novērtējumu par organizācijas atbilstību nacionālo cilvēktiesību institūciju starptautiskajiem standartiem.

LATVIJAS REPUBLIKAS

TIESĪBSARGS